

e-ISSN: 2667-5773

HALIÇ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

HALIÇ UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt: 6 • Sayı: 1 • Mart 2023
Volume: 6 • Issue: 1 • March 2023

Haliç Üniversitesi Adına Sahibi **Prof. Dr. Zafer UTLU**
Owner on behalf of Haliç University Haliç Üniversitesi Rektörü / Rector of Haliç University

Editörler **Doç. Dr. G. Banu DAYANÇ KIYAT**
Editors Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ŞENYÜCEL
Editör Yardımcısı / Associate Editor

Arş. Gör. İlkay YURDAL
Dergi Asistanı / Journal Assistant

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü **Yazgı CİHANGİR AYGÜN**
Publishing Manager

Yönetim Yeri Haliç Üniversitesi
Head Office Haliç University

Yazışma Adresi 5. Levent Mah.. 15 Temmuz Şehitler Cd. NO:14/12
Corresponding Address 34060 Eyüpsultan – İstanbul
Tel: 212 924 24 44
E-posta: sosbd@halic.edu.tr

İnternet Adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbd>
Web Address

Yayın Türü Yerel Süreli / *Periodical*
Publication Type Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır
09.08.2021 tarihi itibari ile online olarak yayın hayatına devam etmektedir.
Published twice a year, in March and September
e-ISSN: 2667-5773

Asitsiz kâğıda basılmaktadır
Printed on acid free paper

Baskı
Printing Press

Basım Tarihi 25 .04.2023
Publication Date

Derginin Tarandığı Kaynaklar
Index in

A S O S
indeks

Yayın Kurulu
Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ (Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem Sefa SÜTÇÜ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ekrem TUFAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Emel KARAYEL BİLBİL (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Özgür ÇENGEL (İstanbul Galata Üniversitesi)
Prof. Dr. R. Gülay ÖZTÜRK (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ (TOBB Üniversitesi)
Prof. Dr. Z. Aslı ALICI (Haliç Üniversitesi)
Doç. Dr. Aslı GÖKSOY (American University in Bulgaria)
Doç. Dr. Aylin ÜNVER NOI (Haliç Üniversitesi)
Doç. Dr. Banu DAYANÇ KIYAT (Haliç Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma ARIKAN (Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Furkan KAYA (Yeditepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇAĞLAR (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurdan GÜVEN TOKER (Haliç Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selim ÖNLER (Haliç Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şirin KARADENİZ (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin YANIKKAYA (Maltepe Üniversitesi)
Öğr. Gör. Erdem AKGÜN (Haliç Üniversitesi)

Danışma Kurulu
Advisory Board

Prof. Dr. Akın MARŞAP (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. Atilla YÜKSEL (Adnan Menderes Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdinç ÖZTÜRK (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuray TEZCAN (Haliç Üniversitesi)
Doç. Dr. Erol DURAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Gözde ÖYMEN (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Doç. Dr. Zelha ALTINKAYA (Yalova Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Atilla TEKİN (Adıyaman Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Birgül YEŞİLOĞLU GÜLER (Uludağ Üniversitesi)

Cilt 6 Sayı 1

Hakem Listesi

Volume 6 Issue 1

Reviewer List

Prof. Dr. Ayşe TEKDAL FİLDİŞ

Doç. Dr. Dikran M. ZENGINKUZUCU

Doç. Dr. Ece ÜNÜR

Dr. Öğr. Üyesi Burcu HALAÇOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Dilhan APAK

Dr. Öğr. Üyesi Ece ÖZİNAN

Dr. Öğr. Üyesi İrem ÖZCAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cihan TOKER

Dr. Öğr. Üyesi Nuran ALTUNER

Dr. Öğr. Üyesi Sandy ÇAĞLIYOR

Dr. Öğr. Üyesi Sibel DEMİREL

Öğr. Gör. Dr. İlknur ERGÜN

AMAÇ VE KAPSAM

Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Eylül 2018 tarihinden itibaren yılda iki kez yayınlamaktadır. Bu dergide sosyal bilimler, beşeri bilimler ve konservatuvar alanlarında araştırmaya dayalı Türkçe veya İngilizce dilinde özgün ve derleme makaleler yayınlanmaktadır. Gönderilen makaleler hakemler tarafından incelenip değerlendirilir ve kabul edilen makaleler derginin web sayfasında online olarak yayınlanmaktadır. 09.08.2021 tarihi itibari ile online olarak yayın hayatına devam etmektedir.

Yayın Sıklığı

Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Yayın Koşulları

1. Gönderilecek makalelerde özet, abstract, şekil, tablo, metiniçi kaynak ve kaynakça gösterimi yazım kılavuzuna göre hazırlanmadığı durumda makale direkt reddedilmektedir.
2. Gönderilecek makalelerde alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir araştırma sonuçlarını içermesi şartı aranır.
3. Yayın Kurulu, dergiye gönderilen makaleleri öncelikle yayın ilkeleri, dergi kapsamı, bilimsel içerik ve şekil açısından inceler. Ön incelemeden geçen makaleler değerlendirilmek üzere en az 2 hakeme gönderilir. Eserin dergiye kabul edilebilmesi için iki hakemden de olumlu değerlendirme alması gerekir. Gerektiği

durumlarda üçüncü hakemden de değerlendirme sürecine katkı sağlaması istenebilir. Son karar editöre aittir.

4. Yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin daha önceden yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği Turnitin aracılığıyla teyit edilir. Benzerlik raporu dergi editörleri tarafından kontrol edildikten sonra sonucu referanslar hariç %20 ve altında çıkan makaleler değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Sonucu referanslar hariç %20 üzerinde çıkan makaleler için yazardan düzeltme talep edilir. Gerekli düzeltmelerin 20 gün içerisinde yapılmaması durumunda makale reddedilir. Süreç içinde son karar editöre aittir.

5. Makale yazarlarından değerlendirme ve yayın işlemleri için herhangi bir ücret talep edilmez.

6. Makalelerin tüm sorumluluğu ilgili yazarlara aittir. Makaleler uluslararası kabul görmüş bilimsel etik kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Gerekli hallerde Etik Kurul Raporu'nun bir kopyası eklenmelidir.

7. Bireysel kullanım dışında, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan makaleler, şekiller ve tablolar yazılı izin olmaksızın çoğaltılamaz, bir sistemde arşivlenemez veya reklam ya da tanıtım amaçlı materyallerde kullanılamaz. Bilimsel makalelerde, uygun şekilde kaynak gösterilerek alıntılar yapılabilir.

Açık Erişim Politikası

Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi açık erişim politikasını benimsemiş bir dergidir.

Makale Yazım Kuralları

“Yazar Rehberi”ni bilgisayarınıza derginin web sayfasından indirebilirsiniz.

Yazıların Bilimsel ve Hukuki Sorumluluğu

Yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazıların içeriğinden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Editör, Yardımcı Editör, Yayın ve Danışma Kurulu Üyeleri ve Yayımcı, dergideki hatalardan veya bilgilerin kullanımından doğacak olan sonuçlardan dolayı sorumluluk kabul etmez.

Yayın İzni

Bireysel kullanım dışında, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nde yayınlanan makaleler, şekiller ve tablolar yazılı izin olmaksızın çoğaltılamaz, bir sistemde arşivlenemez veya reklam ya da tanıtım amaçlı materyallerde kullanılamaz. Bilimsel makalelerde, uygun şekilde kaynak gösterilerek alıntılar yapılabilir.

Telif Hakkı Düzenlemesi

Telif hakkı devir formu doldurulmalıdır.

EDİTÖRDEN MEKTUP

Değerli okurlar,

Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin 2023 Yılı Mart sayısını sizlere sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Yılda iki kez elektronik baskı halinde yayınlanan dergimizin bu baskısında güzel sanatlar, iktisat, muhasebe, psikoloji ve siyaset bilimi alanında olmak üzere toplamda beş araştırma makalesini sizler ile buluşturuyoruz. Başlangıçtan itibaren kalitemizi ve okuyucu sayımızı yükselmeyi hedef edindik. Dergimizin bu sayısının da siz okurlarımıza yararlı olmasını dileriz.

Dergimize makale göndererek bilimsel katkı sunan tüm yazarlarımıza, bu makaleleri kıymetli zamanlarını ayırarak değerlendiren hakemlerimize ve derginin hazırlanmasında emeği geçen adanmışlık içerisinde çalışan tüm akademik ve idari çalışma arkadaşlarımıza içten teşekkürlerimizi sunarız.

Doç Dr. Gül Banu DAYANÇ KIYAT
Editör

İçindekiler / Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

İşletme

Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji İlişkisi Çerçevesinde Mühendislik Mesleği ve Mühendislik Eğitimi

Engineering Profession and Engineering Education within
the Framework of Gender and Technology Relationship

Selen UTAR (ERTAŞ) 1-21

Muhasebe

Amortisman Kavramı ve Yöntemlerinin Türk Vergi Sistemi, Muhasebe Teorisi ve Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırılması

Comparison of the Depreciation Concept and Methods
in terms of Turkish Tax System, Accounting Theory and
Accounting Standards

Hakan DEMİR 23-81

Siyaset Bilimi

Eğitim Hizmetlerinde Dönüşüm ve Beyaz Yakalı İşgücüne Etkileri

Transformations in Education Services and its Effects on
White-Collar Workers

Mertcan Şafak SAĞLAM 83-111

Psikoloji

Genç Yetişkinlerde Sosyal Medya Kullanımına Dair Özellikler ile Sosyal Görünüş Kaygısı ve Yeme Tutumları İlişkisi

The Relationship Between Social Media Usage Characteristics, Social Appearance Anxiety and Eating Attitudes in Young Adults

Merve ŞENGÖNÜL, Bengisu Nehir AYDIN..... 113-134

Güzel Sanatlar

Sanatta Beden Üzerine Bir Çalışma: Performans Sanatı “Marina Abramovic”

A Study on the Body in Art: Performance Art “Marina Abramovic”

Ahmet Göktuğ KILIÇ..... 135-161

Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji İlişkisi Çerçevesinde Mühendislik Mesleği ve Mühendislik Eğitimi

Selen UTAR (ERTAŞ)*

*Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Bölümü Doktora Öğrencisi

Orcid Numarası: 0000-0002-7752-7914

Geliş Tarihi: 20.01.2023

*Sorumlu Yazar e mail: ertaselen@gmail.com

Kabul Tarihi: 03.04.2023

Atf/Citation: Utar Ertaş. S.(2023). “Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji İlişkisi Çerçevesinde Mühendislik Mesleği ve Mühendislik Eğitimi”, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023, 6(1): 1-21.

Öz

Geçmişten bu yana ilerleyen teknoloji ve toplum arasında oldukça girift bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve teknoloji arasındaki bu karmaşık yapı ilk çağlardan günümüze kadar şekil değiştirerek varlığını sürdürmüştür. Bu ilişkinin bir boyutu ise teknolojik alanların erkek alanı olarak görülmesidir. Teknolojik uygulama alanının en bilinen mesleği olan mühendislik de ataerkil yapıyla doğrudan ilişkilendirilmiş ve belki de en “erkek” meslek grubu olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada mühendisliğin neden erkek mesleği olarak görüldüğü tarihsel olarak değerlendirilip, sosyolojik olarak açıklanıp, mühendislik eğitimindeki cinsiyetçi yapılar daha görünür hale getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mühendislik ve toplumsal cinsiyet, emek çalışmaları, mühendislik eğitimi, teknoloji ve kadın çalışmaları.

Engineering Profession and Engineering Education within the Framework of Gender and Technology Relationship

Abstract

There is a very intricate relationship between technology and society that has been advancing since the past. This complex structure between gender and technology has continued its existence by changing its shape from the first ages to the present day. One dimension of this relationship is that technological fields are considered as male specific domain. Engineering, which is the most well-known profession in the field of technological application, has also been directly associated with the patriarchal structure and has been defined as perhaps the most “male” profession group. In this study, why engineering is seen as a male profession has been evaluated historically, explained sociologically, and sexist structures in engineering education have been tried to be made more visible.

Keywords: Engineering and gender, labour studies, engineering education, technology and women studies

1. Giriş

Son yıllarda kadınların ve kız çocuklarının bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarına katılımı ve temsiliyeti sosyolojik olarak önemli araştırma konularından birini oluşturmaktadır. Türkiye’de oldukça yeni bir araştırma alanı olan mühendislik ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dair çalışmalar son on yılda artış gösterse de bu araştırma alanına dair ulusal literatür oldukça sınırlıdır.

Mühendislik mesleğinin bir teknoloji üretim ve uygulama alanı olduğu ön kabulünden yola çıkarak, bu çalışmada öncelikle teknoloji ve toplumsal cinsiyet ilişkisi tarihsel olarak incelenecektir. Sonrasında ise mühendislik mesleğinin neden eril bir meslek olarak değerlendirildiği ve buna bağlı olarak oluşan eril mühendislik kültürü “hegemonik erkeklik” kavramı üzerinden açıklanıp, mühendislik eğitimindeki

cinsiyetçi örüntüler ve bunun sebepleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu açıklamalar yapılırken literatüre katkıda bulunmuş araştırmacıların yayınları ve uluslararası örgütlerin verilerinden faydalanılmıştır.

2. Teknoloji ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi- Eril Mühendislik Kültürü

Teknoloji ve toplumsal cinsiyet ilişkisi ilk çağlara kadar dayansa da araştırma konusu dahilinde modern bilim ve teknoloji olarak değerlendirdiğimiz Aydınlanma sonrası hatta daha çok Sanayi Devrimi sonrası bilim ve teknoloji değerlendirilecektir. Ancak kısaca değinmek gerekirse ilk çağlardan bu yana cinsiyetçi bir iş bölümü varlığı söz konudur. İlk çağlardaki kabilelerde insan sayısı o toplumların devamlılığı ve güvenliği için oldukça önemlidir. Bir kabile ne kadar kalabalıksa kendisini savunmak o kadar mümkün olabildiğinden doğurganlık bu toplumların devamlılığı ve güvenlik ihtiyacı için ön koşuldur. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda kadınların doğum yapması, emzirmesi ve bebek bakımı gibi görevler üstlenmesi onları diğer faaliyetlerden uzak tutmuştur. Zamanla bitki yetiştirmeyen, hayvan ve çocuk bakımına kısıtlı katılan erkek cinsi ortaya çıkarken, kadınlarsa avlanma ve dolayısıyla av araçlarını kısıtlı kullanan bir cins olmaya başlamıştır. Bu sonuç bizlere günümüzdeki cinsiyetçi iş bölümünün açıklamak için tek başına yeterli değildir. Çünkü ilk çağlarda cinsiyete dayalı iş bölümünün belirginleşmesine rağmen günümüzden farklı olarak bu ayrışma kadınların aleyhine bir sosyal statü getirmemiştir. Tersine ilk çağlarda kadının sosyal konumunun yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yüksek sosyal statünün nedeni sadece kadınların bulduğu araçlar ya da akrabalık ilişkisinin kadın soyundan devam ettiği düşüncesinin yanı sıra, dönemin inanç sisteminin tanrıçalar üzerinden kurmasının da önemi büyüktür. Kadınların anne olarak kutsal kabul edilmesi paleolitik çağda da geçerli olmakla birlikte tarımın keşfedilmesi kadınlara yüklenen önemi hayli arttırmıştır. Ancak bu durum günümüzdeki ataerkilliğin tersi olarak anlaşılmalı, bireyler ve cinsler arasında eşitliğe dayanan bir toplumsal örgütlenme

olarak düşünölmelidir (Berktaş, 1996: 39-45). Yerleşik hayat, bulunan yeni teknolojiler (araç ve aletler), hayvanların evcilleştirilmesi kaynakların daha verimli kullanılmasına ve zenginleşmeye neden olmuş, artan kaynaklarsa yeni toplumsal ilişkiler yaratmıştır. Artan verimlilik artışıyla oluşan servet, zamanla topluluğun kamusal malı olmaktan çıkıp, aile mülkiyeti haline gelmiştir. Aile, kontrol edilen hayvan sürüsü kadar hızlı çoğalamadığından sürüleri kontrol etmek için daha fazla insana ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu ihtiyaç dolayısıyla üreme meziyeti olan kadınlar bir mübadele değeri kazanarak alınır-satılır duruma gelmişlerdir (Engels, 1998: 65-66). İş bölümünü değışmesiye birlikte kadının ev içi emeği ikincil planda kalmış, üretken emek sınıfında değelendirilmemiştir. Sınıflı toplumun yükselişine bir de akrabalığın erkeğın kan bağına göre tanımlanması ve kadının evlenince erkeğın ailesinin evine taşınması da eklenince cinsiyete dayalı iş bölümü giderek belirginleşmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak kadınlar özel zanaat ve mesleklerden daha rahat dışlandılar. Toplumsal üretimden dışlanan ve ev içi emekle sınırlandırılan kadınlar üretimde kullanılan teknolojinin tasarım sürecinden de dışlanmış oldular. Bu dışlanma Sanayi Devrimi sonrasında iş piyasasında daha da keskinleşmiştir. Dünyanın çoğu ülkesinde kadınlar, erkek yurttaşların sahip olduğu seçme ve seçilme hakkına bile iki Dünya Savaşı arası dönemde sahip olduklarından, emek piyasasında eşitlik ilkesine uygun istihdam edildiklerini söylemek zordur. Hele ki mühendislik gibi eril bir meslek içerisinde kadın ve erkekler; hem eşit istihdam olanağına hem de eşit eğitim fırsatına çoğu zaman sahip olamamışlardır.

Teknolojinin en önemli uygulama alanı olan mühendislik mesleği ve mühendislik eğitime geçmeden önce teknoloji üretiminin, kullanımının ve teknolojiye sahip olmanın toplumsal olarak ne ifade ettiğine değinmek araştırma konusunu daha anlaşılır kılmak için önemlidir. Çünkü teknoloji üzerindeki hakimiyet ve onu kullanma becerisi sadece bireyler için değil, devletler için de en önemli güç ve iktidar unsurlarından biridir. Özellikle yüksek teknoloji üretme

kapasitesine sahip olup, bu teknolojileri kullanabilen ülke ve/veya kişiler rakipleri tarafından daha güçlü bulunmaktadır. Bir iktidar aracı olarak teknolojik alanlardan kadınların sistematik olarak dışlanmasının nedenlerinden en önemlisi teknoloji üretimi ve kullanımıyla birlikte gelen güç ve iktidar sahipliğidir. İlk çağlarda doğa üzerinde hakimiyet kurmak isteyen toplumlar, günümüzde bu güç ve iktidar sahipliğini teknoloji üretimi/sahipliği ve teknoloji kullanımıyla sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet ve teknoloji ilişkisi ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Ancak bu görüşlerin temeli genelde teknik yöntem bilgisinin erkeklere atfedildiği ve kadının teknik beceri ve teknolojiyi yaratma konusunda en önemli araç olan matematiksel/analitik düşünme kapasitesi konusunda eksik olduğu iddiası üzerine kuruludur. Bu görüşlerden en basiti, teknoloji alanındaki kadınların azlığına odaklanan bunu bir temsiliyet sorunu olarak ifade eden çalışmalardır. Bu akımdaki teknolojik alanlardaki kadın istihdamından çok bilimde kadınların sayıca azlığına odaklanmakta kadın mühendislerin kariyerlerinin erkeklere kıyasla daha yavaş ilerlediğini ifade etmiş sebebi olarak da eril mühendislik kültürünü gerekçe olarak göstermiştir (Robinson ve Mcilwee, 1992). Mühendislik kültürünün neden erkek bir kültür olduğu konusunu derinlemesine araştırmaktansa, sadece konuyla ilgili durum analizi yapmakla yetinmişlerdir. Mühendisliğin neden “eril karakter taşıdığı” sorulduğunda, erkeklerden gelecek muhtemel yanıt, mühendislik bilgisinin üzerinde yükseldiği fen bilimlerinin nesnellliğini ve tarafsızlığını ileri sürmek olmaktadır. Tarafsız görünen “rasyonel” bilgi aslında çoğu zaman erkek aklıyla özdeşleştirilmiştir; akla yüklenen bu tarafsızlık da erkeğe dair olanı, öznelliğinden sıyrarak evrenselleştirmeye hizmet etmiştir. Toplumda egemen ve ayrıcalıklı olan erkekler, kendilerini evrenselle eşleştirdikleri için, dünya çapında tek “geçerli” bilgiyi ürettikleri kanısındadırlar. Ancak erkek bilimcilerin ve teknoloji üreticilerinin şimdiye dek iddia ettikleri nesnellik, objektiflik, tarafsızlık ve evrensellik iddiası ne kadar gerçektir? Zira kavramlar ve teoriler belirli toplumsal koşulların

ürünüdürler (Yaman, 2017: 62). Daha doğru bir ifadeyle, başta sınıfsal ve cinsel olmak üzere keskin eşitsizliklerle yüklü toplumlarda, çoğu zaman eşitsizliğin ayrıcalıklı kesiminde yer almış erkeklerin, tarafsız bilgi üretmesi, evrensel kavramlardan ve öznelerden söz etmesi ne yazık ki mümkün değildir (Yaman, 2016: 32). Bu sistem içinde kadınlar, fen bilimleri veya teknik/matematikselsel bilgiye erişseler bile mühendislik işinin “doğası” ve mühendislik ile ilgili sektörlerin “eril özellikleri” gereği erkek meslektaşları kadar kabul görmemektedirler. Aslında bu durum bizlere hegemonik erkeklik tanımı sunmaktadır. Cornell’in literatüre kazandırdığı hegemonik erkeklik kavramına göre farklı coğrafya, kültür ve tarihlerde çeşitlilik göstererek, erkekler ve kadınlar arasındaki eril ilişkileri meşrulaştıran erkekler için idealleştirilmiş biçimleri üreten, diğer erkeklikleri az ya da çok etkileyebilen bir erkek olma biçimidir (Cornell, 2016: 77). Hegemonik erkeklik kavramı, “ideal” erkeğin ne olması gerektiğine ilişkin özellikleri anlattığı için tüm özellikleri tek bir bireyde bulamayız. Hegemonik erkeklik durağan değildir, bu nedenle eski biçimlerle yeni biçimler, sürekli yer değiştirir (Karabıyıkoglu, ve Şahbenderoğlu, 2018). Temel hegemonik erkeklik özellikleri; güç, hâkimiyet, otorite, duygusallıktan uzaklık, heteroseksüellik, homofobik olma, yarışmacılık, iş-güç sahipliği, cinsiyetçilik ve ırkçılık/milliyetçiliktir. Hegemonik erkeklik kavramı, “ideal” erkeğin ne olması gerektiğine ilişkin özellikleri anlattığı için tüm özellikleri tek bir kişide bulunmamaktadır. Hegemonik erkeklik durağan ve sabit değildir, bu nedenle eski biçimlerle yeni biçimler, devamlı yer değiştirir. Bu açıdan, sabit, değişmez bir erkek tanımlaması yapılamamaktadır. Ancak bununla birlikte, sinema, medya, romanlar, öyküler gibi metinler ve mevcut toplumsal karakterlerle erkeklik yeniden inşa edilir (Messerschmidt, 2018). Hegemonik erkeklik gereği de mühendislik bir erkek mesleği olarak kabul görmüştür. Fakat zaman zaman “gerçek mühendislik” işinin tabiatını yerine getiremeyen erkek mühendisler de, mühendis tanımının dışında kalabilmektedirler. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet temelli mühendislik kültürü aynı zamanda, mühendislikle ilgili, bu mesleğin kültürünü oluşturan ortak

beklentileri de şekillendirmektedir (Kadayıfçı, 2015). Mühendislik mesleğinin eril yapısıyla istihdam olanağı bulup, mesleğe girince karşılaşılmaz. Mesleğin “erkek” yapısı henüz eğitim aşamasında kendini göstermektedir.

3. Mühendislik Eğitimi ve Toplumsal Cinsiyet

Mühendislik mesleğinden bahsederken burada, farklı ülkelerdeki istisnai ya da farklı mühendislik biçimleri olduğunu belirtmek önem taşımaktadır. Farklı mühendislik tiplerinin farklı iş tanımları olduğunu unutmadan, ayrıca ülkeden ülkeye göre de farklılık göstereceğini akılda tutmak gerekir. Dünya'nın her ülkesinde olduğu gibi bazı sektörler ve bazı meslekler cinsiyetçi roller ve önyargıların sonucu olarak “erkek ve kadın alanları/meslekleri” olarak ayrılmıştır. Bunun temel nedeni kadınların bazı üretim süreci alanlarından sistematik olarak dışlanması ve teknolojinin bir iktidar-güç aracı olarak idealize edilmesidir. Bazı mesleklerin kadın, bazı mesleklerin erkek mesleği olarak algılanmasının dışında, aynı unvana sahip mühendislerin, kendi içinde eril ve dişil mühendislik gruplarına da ayrıldığını görmekteyiz. Bu ayrışmanın nedenleri arasında; kazanılan ücret, istihdam olanakları ve mühendisin sahada çalışması gerekip gerektirmediği gibi nitelikler sıralanabilir. Bu ayrışma doğrudan emek piyasasında oluşmaz. Bu gruplaşmanın başlangıç noktası meslek tercihlerinin şekillendiği eğitim aşamasıdır.

Berna Zengin'in 2000 yılında tamamladığı Türkiye'deki kadın mühendislerin konumunu toplumsal cinsiyet ve eğitim açısından incelediği yüksek lisans tezi, Türkiye'de 1990'lı yıllara kadar gelen süreçte bu alanda yapılmış ilk araştırmalardan biridir. Zengin'e göre gıda, çevre, kimya gibi bazı mühendislik bölümlerinde kadın öğrenci oranı yüzde 48'in altına düşmezken, bu oran makine, elektrik, elektronik mühendisliği gibi alanlarda yüzde 11'in üzerine çıkmamaktadır (Zengin, 2000: 60). Bu oranlardan da anlaşılacağı

gibi emek piyasasındaki yatay ayrımcılık, kadın öğrencilerin meslek seçimlerinde de etkili olmaktadır. Bu mühendislik dallarının eril, dişil ve karma olarak ayrılması elbette Türkiye ile sınırlı değildir. Tüm dünya ülkelerindeki emek piyasalarında bu ayrışma farklı oranlarda mevcuttur. Zengin, bu bakış açısıyla mühendislik dallarını üç grupta toplar (Zengin, 2000: 60-61).

Eril mühendislik bölümleri: Makine, elektrik, elektronik, maden, petrol, metalurji, uçak mühendisliği

Dişil mühendislik bölümleri: Kimya, çevre, ve gıda mühendisliği

Karma grup: Endüstri, bilgisayar mühendisliğidir.

Mühendislik mesleği içindeki bu cinsiyetçi gruplaşma hala varlığını belirgin bir şekilde göstermektedir. Eril mühendislik bölümleri olarak ifade edilen makine, elektrik, elektronik, maden, petrol, uçak mühendisliği bölümlerinin çok büyük bir kısmı erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bueril mühendislik bölümleri olarak adlandırılan bölümler uluslararası literatürde genellikle “sert” mühendislik bölümleri (hard engineering) olarak adlandırılırken, kimya, çevre, gıda mühendisliği “yumuşak mühendislik” bölümleri olarak da tanımlanmaktadır. Bu dişil mühendislik bölümleri olarak gruplandırdığımız kimya, çevre ve gıda mühendisliğinde kadın öğrencilerin yoğun olmasının temel nedeni bu alanların toplum tarafından steril, korunaklı, ofis ya da laboratuvar gibi kapalı alanlarda çalışmaya elverişli olması ve tüm bu niteliklerin kadın stereotipine daha uygun içerikleri olan mühendislik dalları olarak görülmesidir.

Mesleklerin cinsiyetlendirilmesinin kökeni eski çağlara kadar dayanırken sanayi devrimi ve patriyarkal kapitalist üretim ilişkileri sonucu emek piyasasındaki cinsiyetçilik uygulamalarını daha keskin hale gelmiştir. Özellikle bir mesleğin ya da iş grubunun görece yüksek ücret aldığı alanlardan kadınların dışlanması, erkek yoğun meslekler olarak görülmesi emek piyasasında sıkça karşılaşılan bir sorundur.

Ya da tam tersi senaryo gerçekleşip, bir meslek grubunda çalışan kişilerin ücretlerinde bir düşüş gerçekleşiyorsa kadın çalışanların arttığı tespit edilmiş, bu durum “işin feminizasyonu” olarak literatüre geçmiştir (Özkaplan, N. 2009: 18). Örneğin yukarıdaki mühendislik sınıflandırması üzerinden gidecek olursak dişil mühendislik alanlarının, eril ve karma mühendislik alanlarına kıyasla elde ettikleri ücret görece düşüktür. Fakat ne olursa olsun mühendislik mesleği genel olarak ülkelerin çoğunda gerek toplumsal statüsü gerekse gelir seviyesi yüksek bir meslek olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında mühendisliğin eril bir meslek olarak tahayyül edildiği oldukça açıktır. Günümüzde uluslararası örgütler, devletler, sivil toplum kuruluşları, aktivistler bu cinsiyetçi kurum ve uygulamaları değiştirmek adına farklı politikalar ve projeler üretseler de bu soruna kalıcı çözümler bulmada yetersiz kalmaktadır. Mühendislik mesleğinde kadın temsiliyetini arttırmaya yönelik projeler belirli sektörler, belirli firmalar ya da belirli bölgeler için kısmi çözümler üretirken, mevcut sorunun ana kaynağına inip kalıcı çözümler üretmemektedirler. Bu cinsiyetçi ayrışmanın en önemli nedenlerinden biri çocukluk döneminde başlayan cinsiyetçi roller ve sonrasında devam eden cinsiyetçi eğitim yapısıdır. Erkek ve kız çocuklarına alınan oyuncakların birbirinden farklı olması; erkek çocuklarına tamirat, doktor setleri, otomobil gibi oyuncaklar alınırken, kız çocuklarına daha çok oyuncak bebek, mutfak setleri gibi oyuncakların alınması çocukları ilerideki cinsiyet rollerine ve gelecekteki mesleki tercihlerine yansıtmaktadır. Çocuklara alınan oyuncakların işlevi sadece eğlenmek değildir. Bu oyuncaklar çocuklara sunulan eğlencenin yanı sıra sosyalleşme mekanizmaları, eğitim araçları ve yetişkinlerin egemen olduğu daha büyük dünyanın gerçeklerinin küçültülmüş versiyonlarıdır (Ball, 1957: 254). İlerleyen yaşlarda erkek çocukların daha teknik meslekler seçmesi, kız çocuklarının daha yaşamsal bakım hizmetlerine yönelik daha steril, korunaklı, sosyal meslekler seçmesinin önünü açmaktadır. Her ne kadar geçmişe kıyasla emek piyasasına bu ayrışma giderek azalsa da fen bilimleri, teknoloji ve mühendislik bölümlerinin çoğunda

erkek öğrencilerin çoğunlukta olması sadece tesadüf ya da bireysel tercihlerle açıklanamazdır. Kadınlar ve kız çocuklarının bu alanlarda temsiliyetlerini arttırmak elbette önemlidir. Fakat erkek çocuklarına sunulan geleneksel bilimsel ve teknolojik eğitimin, gerçekçi olmayan ve politik olarak zarar verici yönlerinin engellenmesi daha büyük önem arz etmektedir. Asıl üzerine düşünülmesi gereken ve politika üretilmesi gereken konu cinsiyetçi eğitim müfredatları ve kurumsal yapılardır. Kız çocukları ve kadınların bu alana katılımını desteklemek, sektördeki kadın işgücü sayısını arttırsa da sorunun temelinde dair bize kalıcı çözümler sunmamaktadır. Ancak cinsiyetlerden arındırılmış bilim ve teknoloji inşası için tüm cinsiyetlere eşit uzaklıkta bir bilim ve teknoloji eğitimi müfredatını tartışmak daha anlamlı olacaktır. Bu yeniden insanın gerçekleşmesi için de bilim ve teknoloji eğitimindeki cinsiyetçi ağların tespit edilip, deşifre edilmesi ilk adım olarak nitelendirilebilir. Bu amaçla mühendislik eğitiminin temel taşlarından olan bilim ve teknolojiyle alakalı ders tercihleri ve toplumsal cinsiyet ilişkisine bakacak olursak; Evely Fox Keller kadınların bilim ve teknoloji ile ilişkili dersleri seçmemesinin, bu derslerde başarısız olmasının ve nihayetinde bu mesleklere yönelmemesinin önündeki en büyük engelin, teknoloji ve bilimin toplum içerisinde kabul gören eril kimliği olduğunu belirtir. Eğitim sistemi içerisinde de küçük yaşlarda itibaren çocuklara teknoloji ve bilimin sunumu, eril kimlik kapsamı içerisinde yapılır (Keller, 1992: 170). Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan bir araştırmada 6-13 yaş grubundaki çocuk gruplarına bilim insanı ve mühendis resmi çizimleri istendiğinde çocukların tamamına yakını bilim insanı için beyaz önlüklü erkek ve mühendis içinse baretli erkek resmi çizmişlerdir. İçinde yaşadığımız patriyarkal sistem hayatın her köşesine sirayet etmiş durumdayken eğitim sisteminin de bundan nasibini alması kaçınılmazdır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 1)Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2018 Bilim Teknoloji ve İnovasyon Raporu'na göre de toplumsal cinsiyet ve teknoloji ilişkisi erken çocukluk

döneminden itibaren sorunlu olarak ifade edilmektedir. Hayatın her kademesine sirayet etmiş bu sorun için her kademedede farklı çözüm önerileri sunulmaktadır. Erken çocukluk döneminde kız ve erkek çocuklardan farklı beklentilerin olduğunu, çözüm önerisi olarak da başta ebeveynler olmak üzere, okul öncesi ve ilkökul öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet rolleri konusunda eğitilmesi önerilmektedir. Erken çocukluk döneminde oluşan toplumsal cinsiyet normları, çocukların ilerleyen yaşlardaki toplumsal cinsiyet anlayışını etkileyebilmektedir. Özellikle aile içindeki anne-baba rollerinden hayatı anlamaya ve kendini konumlandırmaya çalışan çocuklar; kız çocuğu ise anneyi, erkek çocuğu ise babayı örnek alıp, onların davranış kalıplarını benimseme olasılığı oldukça yüksektir. Aynı zamanda günümüz dünyasında her yaş grubundan insanın hayatında medya kaynaklarının etkisi göz önüne alınarak medya kaynaklarının toplumsal cinsiyet normları konusunda eğitilmesi çözüm önerisi olarak sunulmaktadır.

Orta öğretim dönemindeki kız çocukların bilim teknoloji, mühendislik ve matematik derslerini daha az seçmesi sorununun nedeni olarak aile ve çevre baskısı neden olarak gösterilmiş, sorunun çözümüne yönelik öğretmenlere kariyer klişeleri üzerine eğitim vermek ve rol modelleri daha görünür kılmak hedeflenmiştir.

Üniversite dönemindeki kadınların bilim, teknoloji ve mühendislik bölümlerini daha az tercih etmelerinden dolayı kadın öğrencilerin temsiliyeti, erkek öğrencilerle eşit değildir. Aslında bu tespit tüm mühendislik bölümleri için geçerli değildir. Önceki sayfalarda bahsettiğimiz eril, dişil ve karma mühendislik bölümleri gruplaşmasını eril mühendislik bölümlerinde kadın temsiliyetinin, dişil mühendislik bölümleriyse erkek öğrenci temsiliyetinin sınırlı olduğu mühendislik bölümleridir. Ancak dünyanın pek çok yerinde eril mühendislik bölümleri dişil mühendislik bölümleriyle karşılaştırıldığında daha fazla gelir ve istihdam olanağına sahip olması elbette ki tesadüf değildir. Özellikle ABD ve Avrupa gibi ülkelerde üniversiteye girişlerin

mülakat sistemiyle gerçekleştirilmesi kadın öğrencilere karşı ön yargı dolayısıyla kadın temsiliyetini azaltmaktadır. Türkiye’de üniversiteye girişin merkezi sınav sistemi ile gerçekleşmesi, mülakat nedeniyle ayrımcılığı önlese de kadın öğrencilerin bu bölümleri tercih etmesi yeterince teşvik edilmemektedir. Bu öğrenciler eril mühendislik bölümlerini tercih etseler bile gelecekte erkek meslektaşlarıyla eşit istihdam koşullarında istihdam edilmemektedir. Bu sorunlara yönelik çözüm olarak OECD; bireysel desteğin artırılması, yenilikçi eğitimlerin oluşturulması, akademi ve emek piyasasındaki rol modellerin artırılmasını önermektedir.

Bilim, Teknoloji ve Mühendislik alanlarında lisansüstü eğitimindeki kadın temsiliyetinin azlığı konusundaysa ders içeriklerinin yenilenmesi, pedagojik metotlarda reform yapılması, bu alanlara ait mesleklerin kariyer fırsatlarının daha belirgin bir şekilde altının çizilmesi bu bölümlere kadın katılımının arttıracacağı savunulmuştur. Hiç şüphesiz ki mühendislik bölümlerinde lisansüstü eğitimdeki kadın oranının artması üniversite ve daha önceki eğitim aşamalarındaki sorunların çözümüyle de doğrudan alakalıdır.

Doktora sonrası araştırma ve daha profesyonel kariyer dönemleri içinse en önemli katkının, bireysel desteğin artırılması, çocuk bakımı ve doğum izni gibi kadını emek piyasası içinde dezavantajlı konumunun düzeltilmesi kritik öneme sahiptir. İşe alımlarda cinsiyetten ziyade niteliğin ölçülmesi, eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanması oldukça önemlidir. Çocuk bakımının ebeveynlerin eşit sorumluluğu olduğu unutulmadan, işyerlerinde ücretsiz kreşlerin olması ve kadına sağlanan doğum izninin babalık izni olarak erkeklere de sağlanması istihdam koşullarını eşitlenmesi adına önemli bir adımdır. Ayrıca ücret ayırımına karşı uygulamaya konulabilen yasaların çıkartılması, toplumsal cinsiyet ön yargılarına karşı düzenli ve uzun soluklu eğitim planlamalarının yapılması önerilmektedir.

Her kademedeki karşılaşılan sorunlar bir zincir gibi birbirinin devamı olmakla birlikte, sorunlar ilerleyen yaş grubunda katlanarak hayatımıza yansımaktadır. Çözüm önerisi olarak sunulan maddeler yerinde olmakla birlikte ülkelerin bunları nasıl ve hangi koşulda uygulayacağına dair bir yol haritasının olmayışı bu önerilerin pratiğe geçirilmesine olanak vermemektedir. OECD'nin sunduğu çözüm önerileri evrensel çözüm önerileridir. Bu çözüm önerilerinin yanı sıra her ülke kendi ulusal eğitim ve istihdam yapısına göre daha lokal çözüm önerileri üretip, ilgili tüm aktörlerle istişare içinde emek piyasasındaki eşitliğin sağlanması için sürdürülebilir çalışmalar yürütmelidir.

Tablo 1: Farklı Hayat Dönemlerinde Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Alanında Kız Çocukları veya Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

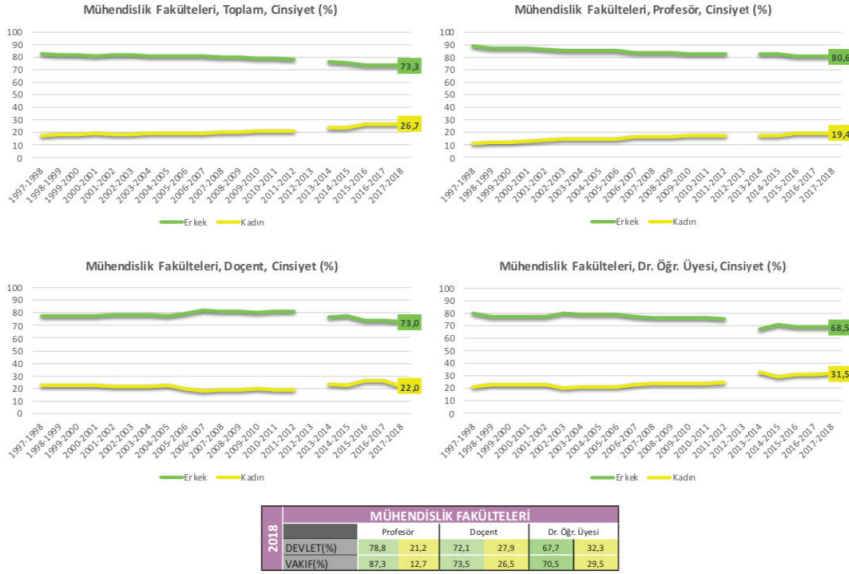
HAYAT/KARİYER DÖNEMİ	SORUN	NEDENLERİ	POLİTİKA ÖNERİLERİ
Erken Çocukluk Dönemi	Kız ve erkek çocuklarından farklı sosyal beklentiler	Toplumsal cinsiyet stereotipleri ve kültürel normlar	Okul öncesi/ilkokul öğretmenlerine ve medyayı toplumsal cinsiyet stereotipleri konusunda eğitmek; ebeveynlerin bu stereotiplerin negatif etkileri konusunda bilinçlerini arttırmak
Ortaöğretim Eğitim Dönemi	Kız çocuklarının bilim teknoloji, mühendislik ve matematik derslerini erkek çocuklara oranla daha az seçmesi	Toplumsal cinsiyet stereotipleri; aile beklentileri, çevre baskısı	Öğretmenlerle kariyer klişeleri üzerine çalışmak ve rol-modelleri görünür kılıp, teşvik etmek
Üniversite Dönemi	Kadınların bilim, teknoloji ve mühendislik bölümlerinde temsiliyet sorunu	Toplumsal cinsiyet stereotipleri, meslek seçimindeki toplumsal cinsiyet önyargıları	Bireysel desteğin hedeflenmesi, akademiadaki rol modellerin desteklenmesi

HAYAT/KARIYER DÖNEMİ	SORUN	NEDENLERİ	POLİTİKA ÖNERİLERİ
Yüksek lisans ve Doktora Dönemi	Kadınların bilim, teknoloji ve mühendislik alanlarına ait üniversite bölümlerinde temsiliyet azlığının yüksek eğitim aşamalarında devam etmesi	Müfredatları yeniden tasarlanması; pedagojik metotlarda reform yapılması; teknoloji/bilim sektöründeki fırsatların daha belirgin bir biçimde altının çizilmesi	Bireysel desteğin hedeflenmesi; kadrolu pozisyonların artırılması, çocuk bakımı ve doğum izni gibi sosyal ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi
Post doc/Erken Kariyer Dönemi	Kadınların orantısız bir şekilde bilim ve teknoloji alanlarından ayrılması	Prekarya ve yüksek rekabet, akademi ve araştırma dışında çekici imkanların azlığı	Bireysel desteğin hedeflenmesi, çocuk bakımı ve doğum izni gibi istihdam ve sosyal koşulların iyileştirilmesi. Projelere alımda pozitif ayrımcılık uygulamalarının uygulanması
İlerleyen Kariyer Yolu	Kadınların bu alanlardaki kariyerlerinin erkeklere göre daha yavaş ilerlemesi	Akademideki norm ve değerlendirme sisteminin toplumsal cinsiyet rolleri açısından önyargılı olması; teknoloji yoğun sektörlerde olumsuz çalışma kültürü; eşit olmayan ücretler	Bireysel desteğin hedeflenmesi; Kalıcılık koşullarının teşvik edilmesi, örneğin esnek çalışma saatleri ve yarı zamanlı çalışma şekline gidilerek çalışanın işyerinde tutulması; Toplumsal cinsiyet önyargılıları konusunda bilinç artırma ve buna göre mevcut normları değiştirme
Üst Pozisyon Terfileri	Üst pozisyonlarda oldukça az kadının olması	Kümülatif olarak artan stereotip etkisi, kariyer yükselişine dair önyargılar, rol-model eksikliği, terfi seçim süreci ve kriterlerindeki önyargılar	Bireysel desteğin hedeflenmesi, ücret eşitliği için kanunlar oluşturmak, kadın rol modelleri desteklemek, terfi/üst pozisyon seçim ve değerlendirmelerde seçici kişiler için eğitim olanağı sunmak

Kaynak: OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2018

Dünyanın farklı yerlerindeki mühendislik bölümlerinin akademik kadrolarına baktığımızda da karşımıza çıkan tablo yine aynı şekilde erkek akademisyenlerin temsiliyetlerinin kadın akademisyenlere oranla çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak bir örnek olarak Türkiye’deki mühendislik fakültelerine bakacak olursak, gerek öğrenci gerekse akademisyenlerin erkek ağırlıkta olduğunu tespit etmek yanlış bir tespit olmayacaktır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de erkek tekelinde olan mühendislik ve teknoloji alanında hala çok az öncü kadın vardır. Akademide de durum pek farklı değildir. Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin yayınladığı “Türkiye’de Yükseköğretimdeki Cinsiyet Eşit(siz)liği” isimli raporu 1984-2018 yılları arasında Türkiye’deki kadın ve erkek öğretim üyelerinin, bölgelere ve fakültelere göre izini sürmekte ve mühendislik fakültelerindeki cinsiyet eşitsizliği bariz bir şekilde (Şekil 1) görünür kılmaktadır. Zengin’in çalışmasında mühendislik alanlarını eril, dişil ve karma olarak ayrıldığını görmemize rağmen, Kadir Has Üniversite’sini hazırladığı raporda mühendislik fakültesinde istihdam edilen akademisyenlerin tek bir grupta analiz edilmiş ve mühendislik fakültesinde eğitim veren akademisyenlerin ezici çoğunluğu erkeklerden oluştuğu görülmüştür. Aşağıda yer alan grafikte 1997’den 2018’e kadar mühendislik fakültelerindeki kadın akademisyen oranında bir artış olmasına rağmen bu artış kayda değer oranda değildir. Mühendislik fakültelerinde çalışan akademisyenlerin yalnızca yüzde 26,7’si kadınlardan oluşmaktadır. Akademik hiyerarşiye baktığımızda ise bir cam tavandan bahsetmemiz de mümkündür. Mühendislik fakültelerinde çalışan kadın doktor öğretim üyesi oranı yüzde 31,5’ken, doçentlik de yüzde 22, kadın profesör oranıysa yüzde 19,4’e düşmektedir.

Şekil 1: Türkiyede’ki Mühendislik Fakültelerinde Kadın/Erkek Öğretim Üyeleri Oranları

Kaynak: Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi “Türkiye’de Yükseköğretimdeki Cinsiyet Eşit(siz)liği” Raporu, İstanbul, 2018

Akademik unvan arttıkça kadın akademisyen oranı azaldığı görülmektedir. Bu tablo kız çocukları için akademideki rol model örneklerinin kısıtlılığını da göstermektedir. Gerek akademide gerekse emek piyasasının diğer alanlarındaki mühendis kadınların azlığı, kız çocukları için gelecekte bu mesleği tercih etme düşüncesini etkilemektedir.

Cockburn, bir kadın için erkeklere ait olduğu düşünülen işlere adım atmak, bu alanda eğitim almayı seçmek; toplumsal cinsiyet kurallarını ihlal etmek ve cezalandırılmayı göze almaktır demektedir. Bu durum kadınlara atfedilen geleneksel değerlerin terkedilmesi anlamına gelir.

Teknolojinin “erkek” alanı içerisinde, kadınlar için belirlenmiş olan toplumsal cinsiyet kalıplarını koruyarak var olmaları mümkün değildir. Teknoloji ve toplumsal cinsiyet karşı karşıya geldiğinde “kadın olmak” teknoloji rekabet ile çelişmektedir. Teknoloji alanında rekabet edebilmek için eril özelliklere sahip olunması gerektiği düşünülür (Cockburn, 1983, 1985)

Toplumsal kadınlıktanımının, erkek mesleği olarak sunulan mühendislik ile çelişmesi sonucunda, kız öğrenciler aslında kendilerinden bekleneni, kadın olmayı tercih etmektedir. Eğitim, teknolojinin ve teknoloji ile ilgili mesleklerin eril kimliğini değiştirme açısından tek başına yeterli olmamakla birlikte önemini korumaktadır. Ancak günümüzde eğitim sistemi kız öğrencilerin teknoloji ile ilişkisini geliştirme anlamında aşama kaydetse de henüz yeterli seviyeye ulaşmamıştır.

Günümüzde kadınların mühendislik mesleğine katılımı ve mesleğe girişi küresel ekonomideki dönüşümlerle de doğrudan ilişkilidir. Tüm dünyada emek piyasasına katılan kadın mühendislerin sayısı, siyasi reformlardan ve neoliberal ekonomilere bağlı olarak ortaya çıkan emek gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı artış göstermektedir. Ayrıca, mühendislik mesleğinin toplumsal cinsiyet temelli imajı da zamanla yeterli olmasa da olumlu yönde bir değişime tanıklık etmiştir. Dünyanın çoğu yerinde mühendislik mesleği toplumsal cinsiyet temelli kodlara ve ideallere dayanmaktadır. Bu kodlar esas olarak erkek mühendisleri ideal tip olarak nitelendirmektedir toplumsal cinsiyet temelli mühendislik kültürünün yaratımının ve mesleğin toplumsal prestijinin esas olarak, “Batı” algısının etkisindeki mühendisliğin genel söylemine dayandığını ortaya koymuştur. Türkiye’de de mühendisliğin Batı ülkeleri perspektifinde gerçekleşmesinin nedeni, modernleşme sürecine bilim ve teknikte Batı medeniyetlerinin seviyesine erişme fikrinin yön vermesidir. Bilim ve teknolojinin feminist eleştirisinin de kabul ettiği gibi, bilimin ve teknik bilginin pratiği ve üretimi tarihsel olarak toplumsal cinsiyet

temellidir. Bu nedenle, modernleşme sürecinin lokomotif olarak kabul edilen, bir meslek olarak mühendislik Türkiye’ye cumhuriyetçi reformlar zamanında maskülen kodlarıyla birlikte getirilmiştir (Göle, 2007: 30). Bu kodlar Türkiye’nin katı ataerkil yapısıyla eklenmiş, günümüzde de etkinliğini fazlasıyla sürdürmektedir. Geçmişten bu yana oransal artış olumlu ilerlemeleri gösterse de gerek eğitim de gerekse emek piyasasındaki hem niceliksel hem de niteliksel eşitlik henüz sağlanamamıştır. Hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde bu eşitliği sağlamak kolay ve hızlı gerçekleşen bir süreç olmasa da, toplumsal aktörlerin tamamını kapsayacak devamlılığı olan politikalar mevcut durumu iyileştirecek hamlelerin başında gelmektedir.

4. Sonuç

Dünyanın çoğu ülkesinde mühendislik eğitimi de mühendislik mesleği de erkek yoğun bir alandır. Toplumsal erkeklik tanımının içinde bulunan teknolojik faaliyetler, erkek alanı olarak görülmektedir. Mühendisliğin erkek bir alan olarak var olmasının en önemli nedeni bir güç ve iktidar alanı olarak tanımlanmasıdır. Geçmişten bu yana devam eden, özellikle Sanayi Devrimi sonrası üretim sistemiyle de pekiştirilmiş cinsiyetçi iş bölümü hayatın her alanına sirayet ederek kendini yeniden üretmektedir.

Kız ve erkek çocukları henüz çocukluk dönemlerinde etraflarındaki kadın-erkek rol modellerine ve stereotiplerin etkisiyle gelecekteki rollerini tanımaktadırlar. Toplumsal olarak tanımlanmış “kadınlık” formunun içinde teknolojiyle ilgili konular yok denecek kadar azdır. Teknoloji kullanabilme yetkinliği daha çok erkeklere tanınmış bir faaliyet olarak görünmektedir. Otomobil, tamirat setleri, uzay gemileri, robot oyuncaklar daha çok erkek çocuklara alınırken, kız çocuklarının payına gelecekteki kadınlık rollerine uygun oyuncak bebekler, mutfak setleri, oyuncak bakım ürünleri gibi oyuncaklar düşmektedir. Bu oyuncaklar çocukların bilinçli tercihleriyle seçtikleri oyuncaklar

değil, toplumsal normların onlara sunduğu alternatiflerdir. Çocukluk dönemlerinde gerek oyuncaklar gerekse de kendi ebeveynlerinin rollerini görüp bunu normalleştiren çocuklar, yetişkinliklerinde de bu rolleri “toplumsal doğru” olarak sorgulamadan devam ettirebilmekte ve eğitim yıllarından meslek seçimlerine kadar etki etmektedir. Cinsiyetçi toplumsal normların ders seçimlerini ve meslek tercihlerini etkilemesi ayrımcı bir emek piyasasının oluşmasına neden olmaktadır. Bu ayrımcı emek piyasasını değiştirmenin en önemli araçlarından biri aileden başlayan eğitim içerisinde toplumsal normların dışında eşitlikçi rol modellerin olmasıdır. Sonrasında ise çocuğun konvansiyonel eğitim içerisindeki kız ve erkek çocuklara eşit şartların sunulması ve eğitimcilerin toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Eğitim yapısının değişimi ise ancak köklü bir eğitim müfredatı değişimi ve eğitimcilerin toplumsal cinsiyet alanında eğitimiyle mevcuttur. Hem Türkiye’de hem de dünyadaki diğer ülkelerde toplumsal cinsiyet eğitime dair kurumsal yapılar oluşturulmalı ve pratiğe geçirilecek uygulamalar hazırlanmalıdır. Elbette bu kurumların tek başına varlığı önemli olmakla birlikte hayata geçirdiği uygulamaların dönüştürücü ve sürekli nitelikte olması kritik öneme sahiptir. Bu dönüşümse kolay bir yol haritasına sahip değildir. Toplumsal dönüşümler kısa sürede gerçekleşen eylemlilikler değildir. Dönüşümlerin gerçekleşmesi için devamlılığı olan politikalar ve bu eşitlikçi politikaların uygulamaya konulması ilk etapta girişilecek önemli bir adımdır. Bu önemli adım için sorumluluğu ise gerek eğitim ve devlet kurumları, gerek sivil toplum örgütleri, kadın dernekleri, meslek odaları mesuliyeti paylaşıp, toplumsal aktörlerin tamamını kapsayacak ortak çalışmalar yürüterek oluşturmalıdır.

Kaynakça

- Ball, D. W. (1957). Toward a Sociology of Toys: Inanimate Objects, Socialization, and the Demography of the Doll World, *The Sociological Quarterly*.
- Berktaş, F. (1998). *Women and Religion - A Comparative Study*, Black Rose Books.
- Cockburn, C. (1983). *Brothers: Male Dominance and Technological Change*, London, Pluto Press.
- Cockburn C. (1985). *Machinery of Dominance: Women, Men and Technical Know-how*, London: Pluto Press: North Eastern University Press.
- Cornell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Engels, F. (2020). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. İstanbul, Yordam Kitabevi.
- Göle, N. (2007). *Mühendisler ve İdeoloji Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere*. İstanbul, Metis Yayınevi.
- Kadayıfçı, E. (2015). *Gendered Engineering Culture in Turkey*. Basılmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü.
- Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Merkezi, (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi “Türkiye’de Yükseköğretimdeki Cinsiyet Eşit(siz)liği 1984-2018” Raporu, <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/Turkiyede%20Yuksekogretimdeki%20Cinsiyet%20Esitsizligi.pdf> (Erişim Tarihi: 25/11/2022).
- Karabıyıköğlü, N. ve Şahbenderoğlu, İ. (2018). Erkeklik Çalışmalarına Neden İhtiyacımız Var? Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi Röportajı, https://www.researchgate.net/publication/323695529_Erkeklik_calismalarina_neden_ihtiyacimiz_var (Erişim Tarihi: 12/12/2022).
- Keller, E. F. (1992). *Setretse of Life/Secrets of Deh: Essays on Language, Gender and Science*, Routledge Press.
- Mcilwee, J. S. ve Robinson, J. G. (1992). *Women in Engineering: Gender, Power and Workplace Culture*. SUNY Press.
- Messerschmidt, J. W. (2018). *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation, and Amplification*, Rowman & Littlefield Publisher.
- OECD, (2018). Science, Technology and Innovation Outlook, https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2018_sti_in_outlook-2018-en, (Erişim Tarihi: 15/09/2022).
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın işi/Erkek işi, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, sayı: 21(2), 15-23.

- Yaman, M. (2016). Türkiye’de Sanayi ve İstihdam Stratejileri Çerçevesinde Kadın İstihdamının Yönelimleri. *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği, Neoliberal ve Muhafazakâr Dönem*, Der. Yaman, M. ve Dedeoğlu, S., İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 11-46.
- Yaman, M. (2017). Eril alanda Dişil Paslaşmalar: Kadın Mühendis Olmak, *Elektrik Mühendisleri Odası Dergisi*, sayı 461, 62-67.
- Zengin, B. (2000). *Women Engineers in Turkey: Gender, Education and Professional Life, a Case Study on Metu*. Master of Science Thesis, Middle East Technical University.

Amortisman Kavramı ve Yöntemlerinin Türk Vergi Sistemi, Muhasebe Teorisi ve Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırılması

Hakan DEMİR^{1*}

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Bilim Dalı, Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

Orcid Numarası: 0000-0002-9659-6173

Geliş Tarihi: 16.11.2022

***Sorumlu Yazar e mail:** hakandmr1983@gmail.com **Kabul Tarihi:** 31.03.2023

Atf/Citation: Demir, H.(2023). “Amortisman Kavramı ve Yöntemlerinin Türk Vergi Sistemi, Muhasebe Teorisi ve Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırılması”, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023, 6(1): 23-81.

Öz

Maddi duran varlıklar, işletme bünyesinde yer alan, fiziki yapıya sahip ve bir hesap döneminden fazla süreyle işletme faaliyetlerinde kullanılan varlıkları ifade etmektedir. Maddi duran varlıkların kullanımı sonucunda, bu varlıkların faydalarının tükenen kısmının dönemsellik ilkesi gereği hasılatla eşleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu hesaplamanın kesin bir sonuç verecek şekilde yapılması mümkün değildir. Muhasebe teorisi açısından bu sorun amortisman kavramı vasıtasıyla çözülmeye çalışılmıştır. Maddi duran varlığın maliyetinin tükenen ve döneme isabet eden kısmı olarak ifade edilen amortismanın hesaplanabilmesi için birtakım varsayımlardan yola çıkılarak oluşturulan yöntemler ise amortisman yöntemleri olarak adlandırılmaktadır. Muhasebe teorisi, amortisman kavramına ve amortisman yöntemlerine olabildiğince geniş çerçevede yaklaşmakla beraber teori ışığında oluşturulan muhasebe standartları da teoriyle uyumlu bir bakış açısına sahiptir. Ancak Türkiye’de amortisman konusunda temel yaklaşım olarak muhasebe standartları yerine Türk Vergi sistemi (TVS) benimsendiği için mevzuatta teori ve standartlarla çelişen birçok düzenleme bulunmaktadır. Bu yüzden işletme ilgililerine yönelik faydalı finansal bilginin üretimi ve gerçeğe uygun şekilde sunumu mümkün

olmamaktadır. Çalışma ile muhasebe literatüründe yer alan amortisman kavram ve yöntemlerinin muhasebe standartları ve TVS açısından karşılaştırılarak uygulama ve teori arasındaki farkların ortaya konulması amaçlanmış olup TVS’de yer alan düzenlemelerin gerçeğe uygun sunumdan ziyade teşvik veya kısıtlama niteliğinde olduğunu ve söz konusu düzenlemelerde muhasebe ilkelerine uygunluğun gözlemlenmediğini ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Amortisman, Amortisman Yöntemleri, Maddi Duran Varlıklar, Muhasebe Standartları, Türk Vergi Sistemi, Kalıntı Değer

Comparison of the Depreciation Concept and Methods in terms of Turkish Tax System, Accounting Theory and Accounting Standards

Abstract

Tangible assets refer to the assets within the enterprise, which have a physical structure and are used in business activities in a way that exceeds one accounting period. As a result of the use of tangible assets, the depleted portion of the benefits of these assets must be matched with the revenue in accordance with the principle of periodicity. However; it is not possible to make this calculation in such a way as to give a definite result. In terms of accounting theory, this problem has been tried to be solved through the concept of depreciation. The methods created based on some assumptions in order to calculate the depreciation, which is expressed as the depleted part of the cost of the tangible asset corresponding to the specific period, are called depreciation calculation methods. Although accounting theory approaches the concept of depreciation and depreciation methods from the broadest possible perspective, accounting standards created in the light of the theory also have a perspective compatible with the theory. However, since the Turkish Tax system (TVS) has been adopted instead of accounting standards as the basic approach to depreciation in Turkey, there are many regulations in the legislation that contradict theories and standards. Therefore, it is not possible to produce useful financial information for business stakeholders and to present it fairly. With the study, it was aimed to reveal the differences between practice and theory by comparing the depreciation concepts and methods in the accounting literature in terms of accounting standards and TVS, and it was seen that the regulations in TVS were incentives or restrictions rather than fair presentation while compliance with accounting principles was not prioritized.

Keywords: Depreciation, Depreciation Methods, Tangible Assets, Accounting Standards, Turkish Tax System, Residual Value

1. Giriş

Finansal raporlamanın amacı, işletme ilgililerine yönelik faydalı finansal bilginin sağlanmasıdır. Faydalı finansal bilgi; temel olarak ihtiyaca uygun, gerçeğe uygun ve önemli olmalıdır. Ayrıca bu temel nitelikleri destekleyici olarak karşılaştırılabilir, doğrulanabilir, zamanlı ve anlaşılabilir olma özelliklerine sahip olmalıdır. Finansal olayların muhasebeleştirilmesinde muhasebe ilkelerinden sapılması, finansal bilginin temel ve destekleyici niteliksel özelliklerinin bozulmasına, dolayısıyla finansal bilginin gerçeğe uygun şekilde sunulmamasına neden olacağından finansal tablo kullanıcılarının bu durumdan olumsuz etkilenmesi söz konusu olacaktır. Finansal olayların muhasebeleştirilmesinde muhasebe teorisi çerçevesinde benimsenen ilkelere en yakın düzenlemeleri ifade eden muhasebe standartları birçok ülke tarafından benimsenmiş olmasına rağmen yasa koyucular vergi sistemlerini kendi arzuladıkları gibi tasarlayabilmek amacıyla muhasebe uygulamalarına vergi kanunlarıyla müdahale edebilmektedirler. Bunun sonucunda da bazen vergi idaresi lehine bazen de işletme lehine olacak şekilde muhasebe ilkelerine aykırı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Maddi duran varlıkların maliyetlerinin faydalı ömür adı verilen ve zamana veya kullanım miktarına dayalı olarak ölçülen süreç içerisinde gidere dönüşmesini ifade eden amortisman kavramı; teori, standartlar ve vergi kanunları bakımından farklı bakış açılarıyla ele alındığı için amortisman hesaplamaları sonucunda bu farklı yaklaşımlar nezdinde farklı sonuçlar ortaya çıkmakta ve işletme ilgililerinin faydalı finansal bilgiye ulaşamamaları söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada amortisman kavramı ve amortisman hesaplama yöntemlerinin muhasebe bilimi çerçevesinde teorik olarak incelenmesi ve muhasebe standartları ve Türk Vergi Sistemi'nde yer alan düzenlemeler ile karşılaştırılması suretiyle Türk Vergi Sistemi'nde amortisman kavramı ve amortisman hesaplamaları ile ilgili yer alan düzenlemelere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

2. Amortisman Kavramı ve Tanımı

“Amortisman” kelimesi, Latince kökenli “a mortir” kelimesinden türemiştir. Fransızcadaki; “amortissement” olarak yerleşen kelime; öldürmek, tüketmek, söndürmek anlamlarına gelmektedir (Çanakçıoğlu, 2018: 73). Sözcük, İngilizcede ise “depreciation” kelimesi ile ifade edilmektedir.

İşletme aktifinde yer alan maddi duran varlıkların maliyeti, söz konusu varlıkların işletme faaliyetlerinde kullanılarak hasılatı katkı sağladığı ölçüde zamana veya kullanıma bağlı olarak gidere dönüşür. Eşleştirme ilkesi ve dönemsellik varsayımı doğrultusunda maddi duran varlık maliyetinin dönemlere dağıtılarak gidere dönüşmesi, muhasebe teorisi açısından amortisman kavramı ile ifade edilir. Ancak bazı durumlarda maddi duran varlığın maliyetinin tükenen faydası gidere dönüşmek yerine gelecekte fayda sağlaması beklenen başka bir varlığın maliyet unsuru olabilir. Bu durumda amortisman gideri, bir maliyet unsuruna dönüşür ve dönem gideri olarak muhasebeleştirilmeyip üretimine katkı sağladığı varlığın defter değerine ilave edilir. Örneğin; üretim işletmesinde kullanılan bir makinenin amortisman gideri, faaliyet gideri olarak değil, mamul maliyetinin bir unsuru olarak muhasebeleştirilir. Farklı örnekler vermek gerekirse; “geliştirme” faaliyeti için kullanılan maddi duran varlıkların amortismanı söz konusu faaliyet sonucunda ortaya çıkan maddi olmayan duran varlığın maliyetinin bir parçası olur. Başka bir maddi duran varlığın üretiminde kullanılan maddi duran varlıkların amortisman giderleri de üretilen maddi duran varlığın maliyetine dahil edilir (Yıldız ve Köse, 2015: 187).

Amortisman kavramı maddi duran varlıklar açısından anlam ifade etmekte olup bir varlığın maddi duran varlık olarak nitelendirilmesi, işletmenin sürekliliği varsayımının sonucudur. Bu varsayım söz konusu olmadığında varlıklar finansal tablolarda tasfiye değerleri ile yer alacağı için işletmenin amortisman gideri hesaplamasının bir mantığı kalmayacaktır.

Muhasebe teorisi çerçevesinde amortisman kavramı şu şekilde tanımlanabilir: “*Amortisman, maddi duran varlıkların maliyetlerinin, söz konusu varlıkların faydalı ömrü içerisinde sistemli ve anlamlı bir yöntemle kullanıldığı dönemlere dağıtılarak giderleştirilmesidir.*” (Erdamar ve Orhon Basık, 2014: 107).

TMS/TFRS düzenlemelerinde de teori ile uyumlu olarak amortisman şu şekilde tanımlanmıştır (TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar, P. 6): “*Amortisman, bir varlığın amortismanına tabi tutarının, yararlı ömür süresince sistematik olarak dağıtılmasını ifade eder.*” Vergi Usul Kanunu’nda amortisman, kavramı tam olarak tanımlanmamakla birlikte şu ifadeye yer verilmiştir (VUK, Md. 313): “*İşletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle 269 uncu madde gereğince gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerin, alet, edevat, mefruşat, demirbaş ve sinema filmlerinin birinci kısımdaki esaslara göre tespit edilen değerinin, bu Kanun hükümlerine göre yok edilmesi amortisman mevzuunu teşkil eder.*” İlgili madde metninde amortisman tabi olduğu belirtilen gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetler şunlardır (VUK, Md. 269):

- Gayrimenkullerin mütemmim cüzüleri ve teferruatı,
- Tesisat ve makinalar,
- Gemiler ve diğer taşıtlar,
- Gayrimaddi haklar

Varlıkların hangi anda faydasının tükendiğini kesin olarak tespit etmek mümkün olmadığından varlığa dair katlanılan maliyetin muhasebe dönemlerine varsayımsal ve sistematik olarak dağıtılması gerekmektedir. Maddi duran varlığın maliyetinin doğru belirlenmesi, faydalı ömür ve kalıntı değerini doğru tahmin edilmesi ile faydalı ömürle doğru orantılı ve uygun amortisman yönteminin seçilmesi;

amortismanın bir gider türü ya da üretilen mamul veya hizmetin maliyetine dahil bir maliyet unsuru olmasından dolayı işletme sonuçlarının tarafsız bir şekilde doğru olarak saptanması ve işletme ilgililerine faydalı finansal bilginin sunumu açısından önem arz etmekte olup bu husus, doğrudan sosyal sorumluluk ilkesi ile ilgilidir. Zira amortismanın muhasebeleştirilmesi, varsayımlara dayalı olarak kesinlik içermeyen birçok unsurun göz önüne alınmasını gerektirdiği için yaratıcı muhasebe uygulamaları vasıtasıyla finansal bilginin tarafsızlığının kasıtlı olarak zedelenmesi olasıdır.

Amortisman kavramı, değerlendirme, tüketim, yenileme ve dağıtım olmak üzere dört yaklaşım çerçevesinde farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Uluözcan, 2021: 17).

Değerleme yaklaşımı açısından amortisman, maddi duran varlığın değerinde kullanma, eskime veya önemsiz hale gelme gibi sebepler yüzünden ortaya çıkan azalışlar karşısında varlığın gerçeğe uygun değerinin belirlenmesini sağlayan bir araçtır (Sevilengül, 2020: 402-403). Daha basit bir ifadeyle değerlendirme yaklaşımına göre amortisman gideri, maddi duran varlıkların dönem başındaki ve dönem sonundaki şimdiki değer farkı olarak ifade edilmektedir (Çankaya ve Yılmaz, 2014: 225). Değerleme yaklaşımı; amortisman giderinin oluşumunu, varlığın kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan eskime, yıpranma, teknolojik olarak önemsiz hale gelme gibi durumlarla ilişkilendirmek suretiyle maliyet bedelinden amortisman giderleri düşüldükten sonra kalan değer maddi duran varlığın gerçeğe uygun değerini yansıttığı görüşüne dayanmaktadır. Oysa ki amortisman bir değerlendirme aracı değildir. Eskime, yıpranma veya demode olma gibi nedenler yüzünden maddi duran varlıklarda meydana gelen değer azalışları, amortisman muhasebesinin konusunu oluşturmamaktadır. Bilançoda yer alan maddi duran varlığın amorti edilmiş değeri (net defter değeri); varlığın eskime, demode olma, yıpranması sonucu kalan değer olmadığı gibi gelir tablosunda muhasebeleştirilen amortisman gideri de söz konusu

sebeplerin parasal karşılığı anlamına gelmemektedir. Amortisman, esas itibariyle varlığın maliyetinin dönemlere dağıtılması anlamına geldiğinden bilançoda yer alan varlığın muhasebe değeri, onun henüz gidere dönüşmeyen maliyetini ifade etmektedir. Amortisman gideri ise, ilgili dönemin hasılatının elde edilmesi için varlığın maliyetinin o döneme isabet eden ve tükenen kısmıdır (Şengür, 2021: 259). Maddi duran varlıkların bilanço değeri, söz konusu varlıkların maliyetlerinin kâr ölçümü sürecinde faaliyet dönemine gider olarak henüz dağıtılmamış kısmını ifade etmektedir. Bilançoda yer alan bu değer, maddi duran varlıkların gerçeğe uygun değerini temsil etmemektedir (Gleauter ve Underdown, 1994: 133). Yeniden değerlendirme sonucunda varlığın defter değerinin düşürülmesi gerekiyorsa; değer düşüklüğüne ilişkin fark, doğrudan gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak muhasebeleştirilir. Burada ortaya çıkan fark, özü itibariyle bir karşılık gideri olup değer düşüklüğü karşılığı olarak adlandırılmaktadır. Ancak muhasebe standartları, bu tür gider kalemlerini karşılık gideri olarak değil, değer düzeltme zararı olarak nitelendirmektedir. Bu yüzden bazı kaynaklarda bu gider türü, “olağanüstü amortisman” olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca söz konusu fark, amortisman gideri gibi üretim veya hizmet maliyeti ile ilişkilendirilmemektedir (Örten, Kaval ve Karapınar, 2018: 215). Bu fark, varlığın değerindeki düşüşün varlığın maliyetinde yarattığı ani ve olağandışı tükenmenin parasal karşılığı olduğundan zarar olarak muhasebeleştirilmesi yönündeki yaklaşım doğrudur. Buradaki temel sorun varlığın değerindeki düşüşün kesin olup olmadığıdır. Söz konusu fark, eğer değer düşüklüğü kesin ise, zarar; kesin değilse, karşılık gideri olarak muhasebeleştirilmelidir. Çünkü kesin bir değer düşüşü söz konusu değilse, varlığın değerini geri kazanma ihtimali söz konusudur. Bu durumda karşılık gideri hesaplanması ihtiyatlılık ilkesinin gereğidir.

Yenileme yaklaşımı açısından amortisman, duran varlığın faydalı ömrü sonunda yenilenmesi için gerekli fonun oluşturulmasına yönelik bir araçtır. Ancak Amortisman hesaplanması suretiyle bir nakit hareketi

oluşmaz. Bu sebepten ötürü amortisman vasıtasıyla duran varlıkların yenilenmesi amacına yönelik olarak fon yaratılması veya para biriktirilmesi söz konusu değildir (Şengür, 2021: 259). Amortisman hesaplamaları sonucunda ortada ayrılan bir tutar yoktur. Bu yüzden “amortisman ayırma” ifadesi de amortisman kavramının özünü yansıtmak açısından uygun değildir. Amortisman, muhasebe dönemi içerisinde maddi duran varlıkların maliyetinin tükenen kısmını yani bir gideri ifade eder. Ancak amortisman harcama gerektirmeyen bir gider olup kâr üzerinde azaltıcı bir etkiye sahiptir. Harcama gerektirmediği için doğal olarak nakit çıkışı da söz konusu değildir.

VUK hükümleri uyarınca bir maddi duran varlığın yenilenmek amacıyla satılması durumunda satıştan kaynaklanan kâr tutarının üç yıl süre ile özel bir fon hesabında bekletilmesi mümkündür. Bu süre içerisinde yenilemek amacıyla maddi duran varlık edinilmezse ilgili tutar üçüncü yılın kâr veya zarar hesabına aktarılır (VUK, Md. 328). VUK'ta yer alan bu düzenlemenin yenileme yaklaşımı açısından amortisman tanımının dayandığı noktalar ile karıştırılmaması gerekmektedir. Bu düzenleme vasıtasıyla ulaşılmak istenen amaç, satış karının fon hesabına alınması sonucunda verginin ertelenmesine yönelik olarak bir teşvik sağlanmasıdır. Ancak bu düzenleme, dönemsellik varsayımının bariz bir ihlaline yol açmaktadır. Ayrıca yenilenen varlığın amortisman giderinin söz konusu fon hesabında biriken kâr tutarından mahsup edilmesi ve bahsi geçen kâr tutarının toplam amortisman giderini aşan kısmının kâr veya zarar hesabına eklenerek muhasebeleştirilmesi gerektiği VUK uyarınca hüküm altına alınmıştır (VUK, Md. 328). Bu hükme dayalı olarak bir varlığın satışından elde edilen kâr tutarının, başka bir varlık ile ilişkilendirilerek bu yeni varlığın maliyetindeki tükenme yerine ikâme edilmesi, muhasebe teorisi açısından dönemsellik varsayımı, maliyet esası, özün önceliği ve eşleştirme ilkelerinin her birinin aynı anda ihlal edilmesi sonucuna yol açmaktadır.

Amortisman, bir değerlendirme veya yenileme aracı olmayıp esas itibariyle maddi duran varlıkların işletme faaliyetlerinde kullanılmasından kaynaklanan tüketimin parasal karşılığının belirlenmiş dönemlere dağıtılmasını ifade etmektedir. Tüketim konusu olan unsur, maddi duran varlığın maliyetidir (Özgür, 1996: 185). Bu bağlamda amortismanın tanımlanmasında tüketim ve dağıtım yaklaşımlarının iç içe geçtiği ifade edilebilir. Tüketim yaklaşımı açısından amortisman, işletmenin maddi duran varlık edinimi sonucunda fayda stoku elde etmesini ve bu fayda stokunda zaman içerisinde meydana gelen azalışların dönemlere dağıtılmasını ifade etmektedir (Sevilengül, 2020: 402-403). Tüketim yaklaşımına göre maddi duran varlığın maliyeti, maddi duran varlığın en fazla üretebileceği birim miktara bölünerek bir birim üretimin tüketeceği fayda stokunun parasal değeri bulunur ve üretim miktarına göre amortisman hesaplanır. Bu yaklaşıma göre amortisman, maddi duran varlığın fayda stokunun tükenen kısmının döneme isabet eden tutarıdır (Hatipoğlu, 2012: 190). Değişken tutarlı (üretim miktarı ve kullanım saatine bağlı) amortisman hesaplama yöntemleri, tüketim yaklaşımına dayanmaktadır.

Dağıtım yaklaşımı açısından ise amortisman, maddi duran varlığın maliyetinin söz konusu varlığın faydalı olduğu süreye dağıtılmasını ifade etmektedir (Sevilengül, 2020: 402-403). Bu yaklaşım doğrultusunda amortisman, bir dönemden daha fazla süre kendisinden yararlanılacak bir maddi duran varlığın elde etme maliyetinin söz konusu varlığın faydalı ömrü boyunca dağıtılarak her dönem sadece o döneme isabet eden payının gider olarak muhasebeleştirilmesidir (Büyükmirza, 2019: 66).

Amortisman, nakit esaslı muhasebe ile tahakkuk esaslı muhasebeyi birbirinden ayıran temel unsurlardan birisidir. Nakit esaslı muhasebe açısından edinilen bir maddi duran varlığın edinim tutarının doğrudan gider yazılması gerekirken tahakkuk esaslı muhasebe açısından maddi duran varlığın edinim tutarının tek seferde gider yazılması mümkün

değildir. Tahakkuk esaslı muhasebe açısından maddi duran varlığın aktifleştirilerek faydalı ömrü üzerinden gider ve maliyet hesaplarına aktarılması söz konusudur. (Dabbaoğlu, 2011: 144).

Amortisman, kâr/zarar ölçümü sürecinde maddi duran varlık maliyetinin gelirlerle eşleştirilerek dönemlere dağıtılmasının yanı sıra ürün maliyetlendirmesi açısından da bir dağıtım sorunudur. Amortisman giderinin ürüne isabet eden kısmı ürün maliyetinin bir parçasını oluşturmaktadır. Ürüne isabet etmeyen kısmı ise dönem gideri olarak muhasebeleştirilmelidir (Gleauter ve Underdown, 1994: 131).

Farklı yaklaşımlar göz önüne alındığında amortisman kavramının yenileme ve değerlendirme yaklaşımlarından ziyade dağıtım ve tüketim yaklaşımları çerçevesinde ele alınarak tanımlanmasının muhasebe teorisi açısından daha uygun olduğu düşünülmektedir.

3. Muhasebe Teorisi ve Standartları ile Türk Vergi Sistemi Açısından Amortisman Kavram ve Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Finansal tablo kullanıcılarının kararlarını etkilemeyecek düzeyde önemsiz derecede parasal büyüklüğe sahip olan maddi duran varlıklar için önemlilik ilkesi gereğince amortisman gideri hesaplanmaz. Muhasebe teorisi ve standartlarda yaklaşım bu şekildedir. Nitekim VUK'ta da belirli bir tutarı (her yıl güncellenen) aşmayan maddi duran varlıkların amortismanına tabi tutulmadan doğrudan gider yazılması mümkün kılınmıştır (VUK, Md. 313).

Amortisman kayıtları direkt ve endirekt olmak üzere iki yönteme dayalı olarak yapılmaktadır. Direkt yöntemde; her dönem için hesaplanan amortisman gideri ilgili maddi duran varlık hesabına alacak kaydı yapılması suretiyle varlığın maliyet bedelinin azaltılması

esasına dayanır. Endirekt yöntemde ise her dönem için hesaplanan amortisman giderleri, pasif karakterli (aktif düzenleyici) “Birikmiş Amortismanlar” hesabında toplanmaktadır. Esas itibariyle söz konusu giderlerin muhasebe teorisi açısından aynı hesap adıyla pasifte de toplanması mümkündür. Ancak; tekdüzen hesap planında bu yaklaşım tercih edilmemiş ve söz konusu hesap, aktifte maddi duran varlıklar hesabının altında aktifi azaltıcı (-) (pasif karakterli) bir hesap olarak konumlandırılmıştır (Yükçü, 2016: 569). Endirekt yönteme göre amortisman kayıtlarının yapılması ve bunun sonucunda birikmiş amortismanların bilançoda gösterilmesi tam açıklama ilkesinin gereği olup faydalı finansal bilginin üretilmesi açısından uygun olan yaklaşım, direkt yöntem yerine endirekt yöntemin kullanılmasıdır.

Amortisman giderinin hesaplanması için farklı amortisman hesaplama yöntemlerinin kullanılması söz konusu olmaktadır. Ancak amortisman yöntemi belirlenmeden önce saptanması gereken üç unsur bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Maddi duran varlığın maliyeti,
- Maddi duran varlığın faydalı ömrü,
- Maddi duran varlığın kalıntı değeri.

Muhasebe teorisi, muhasebe standartları ve Türk Vergi Sistemi açısından yukarıda yer alan unsurların saptanması ve amortisman yöntemleri konusunda önemli yaklaşım farkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar, işletme sonuçlarını etkilemekte ve muhasebe ilkelerinden sapılması söz konusu olmaktadır.

3.1. Maddi Duran Varlığın Maliyeti

Maddi duran varlıklar, bir hesap döneminden fazla süreyle işletme faaliyetlerinde kullanılması öngörülen ve satış amacı güdülmeyen

fiziki yapıya sahip varlıkları ifade etmektedir. Maddi duran varlıklar, işletmenin kapasitesini ve talebi karşılama gücünü belirlediğinden söz konusu varlıkların iyi çalışma koşulları altında korunması, yıpranan ile eskiyen varlıkların yenilenmesi ve üretken varlıkların arttırılması, işletme açısından büyük önem arz etmektedir. (Kimmel, Weygant ve Kieso, 2013: 384).

Maddi duran varlığın maliyeti, esas itibariyle maddi duran varlıktan gelecekte sağlanması beklenen bir dizi hizmetin maliyetidir. Bu noktada; maddi duran varlığın maliyetinin peşin ödenen kira veya sigorta gideri gibi değerlendirilmesi mümkündür (Stickney ve Weil, 2003: 427). Maddi duran varlıklar, bir muhasebe döneminin ötesinde kullanılması beklenen ancak: hizmet süresi sınırlı olan varlıkları ifade etmekte olup sınırlı olan hizmet sürelerinin sonunda faydalarını gelecek dönemlere aktarmaları mümkün olmadığı için işletme açısından söz konusu varlıkların elde edilmesi için katlanılan maliyet, söz konusu varlıktan sağlanan faydaların tükenmesi nedeniyle gidere dönüşmektedir (Öztürk, 2015: 201).

Muhasebe teorisi açısından bir varlığın maddi duran varlık olarak sınıflandırılabilmesi için söz konusu varlığın işletme faaliyetlerinde fiilen kullanılması gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Bu doğrultuda muhasebe kuramı açısından aşağıdaki varlıklar maddi duran varlık olarak sınıflandırılmazlar (Cemalcılar ve Önce, 1999: 356):

- İşletmenin cari dönemde edindiği ancak sonraki dönemlerde kullanmak üzere faaliyet dışı olarak muhafaza ettiği maddi duran varlıklar,
- İşletmenin faaliyetlerinde kullanmak yerine yan gelir elde etmek amacıyla kiraya verdiği maddi duran varlıklar
- Daha önce işletme faaliyetlerinde kullanılmasına karşın teknolojik eskime nedeniyle faaliyetten çekilmiş olan maddi duran varlıklar
- Satış amaçlı olarak edinilen veya elde tutulan maddi duran varlıklar.

Oysa ki TMS 16- Maddi Duran Varlıklar standardında, başkalarına kiraya verilmek veya idari amaçlar çerçevesinde kullanılmak üzere elde tutulan varlıkların da maddi duran varlık olarak sınıflandırıldığı ve işletmenin kiraya veren konumunda olduğu faaliyet kiralaması durumunda; kiralama konusu varlıklar (TMS-16, P.44) ile atıl kalmış veya kullanım dışı maddi duran varlıklara (TMS-16, P.55) ilişkin olarak amortisman hesaplanması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca finansal kiralamaya konu olan maddi duran varlıklar için de kiracı tarafından amortisman hesaplanmalıdır. Eğer varlığın sözleşme süresi sonunda kiracının mülkiyetine geçmesi söz konusuysa, varlığın faydalı ömrü baz alınarak sözleşme süresi sonunda kiracıya mülkiyet devri söz konusu değilse, bu durumda faydalı ömür veya sözleşme süresinden kısa olan süre baz alınarak amortisman hesaplanmalıdır. (TFRS 16, p. 32). Ancak VUK temelinde şekillenen Muhasebe Sistemi Genel Tebliği'ne göre finansal kiralamaya konu maddi duran varlıklar tekdüzen hesap planında, "HAKLAR" hesabı altında muhasebeleştirilmekte olup amortismanına tabidir. Bu muhasebeleştirme usulü, özün önceliği ilkesine aykırıdır. Zira hak, maddi olmayan duran varlık olarak nitelendirilen bir unsurdur. Maddi olmayan bir duran varlık için de amortisman değil, itfa gideri hesaplanması söz konusu olacaktır. Oysa ki finansal kiralamaya konu varlık, maddi duran varlık olmakla beraber sözleşme sonunda mülkiyetin işletmeye geçmesi söz konusudur. Bu durumda varlığın özü itibarıyla maddi duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

VUK açısından maddi duran varlığın işletme aktifinde kayıtlı olması amortisman hesaplanabilmesi açısından yeterlidir. VUK, varlığın hangi amaçla edinildiği hususunu göz ardı etmektedir. Bunun yanında VUK'ta maddi duran varlık hesap döneminin son gününde edinilmiş olsa dahi o hesap döneminin tamamında kullanılmış gibi amortisman hesaplanmasına olanak verilmiştir. Bu durum, dönemsel varsayımı ve eşleştirme ilkelerinin bütünüyle ihlal edilmesine yol açmaktadır. Bunun yanında varlığın edinim amacına bakılmaksızın maddi

duran varlık olarak sınıflandırılması ise özün önceliği ilkesinin ihlali manasına gelmektedir. Ancak teoride göz ardı edilen husus, işletme faaliyetlerinde kullanılmamasına karşın bazı maddi duran varlıkların maliyetlerinin tükenmesinin söz konusu olmasıdır. Bu duruma taşıtlarda kullanılan lastiklerin km cinsinden kullanım ömrü yanında yıl cinsinden raf ömrü olması hususu örnek olarak verilebilir. Bu durumda; işletme, taşıt lastiklerini işletme faaliyetlerinde fiilen kullanmak yerine depoda bekletse bile raf ömrü üzerinden amortisman gideri hesaplamalıdır. Çünkü söz konusu lastiklerin faydalı ömrü raf ömrü veya kullanım ömründen kısa olanıdır. Ancak muhafaza edilmek suretiyle faydalı ömrü tükenmeyen bir varlık için amortisman gideri hesaplanmamalıdır.

Kullanılabilir durumda olmasına karşın işletme tarafından kullanılmayan maddi duran varlıkların maliyetindeki tükenişler amortisman gideri olarak değil, varlığın kullanılmamasından kaynaklanan bir zarar olarak muhasebeleştirilmelidir. Zira işletme faaliyetlerini yürütse de yürütmese de söz konusu maddi duran varlıklar için katlanılan maliyetler işletme için sabit maliyet niteliğindedir. İşletme faaliyetlerinin devam ettiği veya olağan şekilde durduğu dönemlere ilişkin olarak maddi duran varlıklara ilişkin katlanılan ve tüketilen maliyetlerin döneme isabet eden kısmı “gider” olarak; olağandışı nedenlerle faaliyetlerin durması nedeniyle katlanılan ve tüketilen maliyetler ise, “zarar” olarak muhasebeleştirilmelidir (Bayazıtlı, Çelik ve Gürdal, 2019: 382). Ancak maddi duran varlığın kullanılmaması her zaman bir maliyet yaratmaz. Eğer varlığın kullanılmaması ortaya bir maliyet çıkarmıyor ve faydalı ömrünü tüketmiyorsa bu durumda “zarar” söz konusu değildir. Bu yüzden maddi duran varlığın kullanılıp kullanılmamasına ilişkin fırsat maliyeti analizinin doğru yapılarak ortaya çıkan gider, zarar ya da finansal sonuca etkisiz (kâr veya zarara etkisi nötr) durum ortaya konularak muhasebeleştirilmenin bu doğrultuda özün önceliği ilkesine uygun şekilde yapılması gerekmektedir.

Maddi duran varlıklar ilk defa muhasebeleştirilirken, varlık amaçlanan kullanıma hazır hale gelinceye kadar varlığa ilişkin yapılan maliyetlerin “Yapılmakta Olan Yatırımlar” hesabında izlenmesi, söz konusu varlık kullanıma hazır hale geldiğinde ise, ilgili varlık hesabına alınması gerekmektedir. Eğer maddi duran varlıklar kullanıma hazır hale gelmeden doğrudan ilgili varlık hesabında muhasebeleştirilirse, bu durumda amortisman hesaplamaları doğru sonuçlar vermeyecektir (Özerhan ve Yanık, 2012: 221). Bu yaklaşım da özün önceliği ilkesinin gereğidir.

Maddi duran varlığın maliyeti, aynı zamanda amortisman tabi tutarın da belirleyicisi olduğundan maliyetin doğru şekilde tespit edilerek muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, amortisman yanlış bir tutar üzerinden hesaplanacağı için işletme sonuçları da gelir tablosuna aynı oranda hatalı yansiyacaktır. Şu unutulmamalıdır ki maliyet bedeli, her zaman amortisman tabi tutarı ifade etmemektedir. Bunun nedeni; bazı amortisman yöntemlerinde varlığın kalıntı değere sahip olması durumunda, amortisman tabi tutarın varlığın maliyet bedeli ile kalıntı değeri arasındaki farka eşit olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı yöntemlerde ise amortisman tabi tutar, maliyet bedeline eşittir. Ancak varlık, kalıntı değere sahip ise, son yıl bu değer amortisman gideri olarak muhasebeleştirilmez ve ilgili varlık hesabında bırakılması gerekmektedir.

Maliyet bedeli, maddi duran varlığın edinim maliyeti ile varlığın kullanıma hazır hale gelmesiyle ilgili olarak sonradan katlanılan tüm maliyetlerin toplamını ifade etmektedir (Gleauter ve Underdown, 1994: 133). Ancak maddi duran varlığın vadeli olarak edinilmesi durumunda fiyat içerisinde gömülü olan finansman giderlerinin özün önceliği ilkesi gereği ayrıştırılması gerekmektedir. Zira vadeli fiyat ile peşin arasındaki fark paranın zaman değerinden kaynaklanmakta olup özü itibarıyla varlığın maliyetine dahil edilmesi uygun değildir. TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar standardında da bu yaklaşım benimsenmiştir (TMS

16, P.23). Bunun yanında TMS -23 Borçlanma Maliyetleri standardına göre amaçlanan kullanıma veya satışa hazır duruma getirilebilmesi zorunlu olarak uzun bir süreyi gerektiren varlıklar olarak ifade edilen özellikli varlıkların elde edilmesi, inşası veya üretimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetleri, ilgili varlığın maliyetine dahil edilir. Bu tür borçlanma maliyetleri, güvenilir bir biçimde ölçülebilmeleri ve işletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlamalarının muhtemel olması durumunda, özellikli varlığın maliyetinin bir parçası olarak varlığın maliyetine dahil edilerek aktifleştirilir (TMS 23 – P.9). Edinim esnasında sağlanan iskontolar, edinimden sonra varlığın kullanılabilir hale getirilmesi için gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda elde edilen gelirler ile devlet teşvik ve yardımları varlığın edinim maliyetinden indirilir (Örten, Kaval ve Karapınar, 2018: 215). Ancak, özellikli varlıklara ilişkin olarak katlanılan finansman giderlerinin ayrıştırılmadan varlık maliyetine dahil edilmesinin özün önceliği ilkesine uygunluğu tartışmaya açıktır.

Bir bina edinimi söz konusu olduğunda arsa ve bina maliyetlerinin birbirinden ayrıştırılması gerekmektedir. Zira burada iki ayrı maddi duran varlık iç içe geçmiştir. Bu yüzden özün önceliği ilkesi gereğince maliyetlerin ayrıştırılması gerekmektedir. VUK hükümlerince böyle bir uygulama söz konusu değildir. Ancak muhasebe teorisi ve bu doğrultuda şekillenen muhasebe standartlarında bina ve arsa maliyetlerinin ayrıştırılması ve sonrasında sadece binaya dair olarak amortisman gideri hesaplanması gerekmektedir. Aksi takdirde faydalı ömrü sınırsız olan bir varlık olan arsanın maliyeti, binanın maliyeti içerisinde gömülü olarak kaldığından amortisman giderleri içerisinde yer alarak sıfırlanacak ve maliyet bedeli olması gerekenden daha fazla hesaplanacağı için her defasında olması gerekenden daha fazla amortisman gideri hesaplanması söz konusu olacaktır. Üzerinde bina inşa edilmiş bir arsa edinimi söz konusu olduğunda ise, VUK hükümlerince söz konusu binanın yıkımı ve arsanın düz hale

getirilmesi ile ilgili olarak yapılan harcamalar arsanın maliyetine dahil edilir. VUK bu yönüyle doktrin ve standartlar ile uyumludur.

Maddi duran varlık maliyeti ile ilgili olarak Türk Vergi Sisteminde yer alan diğer bir düzenleme KDV Kanunu'nda yer almaktadır. Buna göre faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerin kiralanması veya çeşitli şekilde işletilmesi olan işletmeler hariç olmak üzere işletmelere ait binek taşıtlara ilişkin olarak alış belgelerinde gösterilen KDV indirim konusu yapılamaz. Ancak indirilemeyen KDV'nin gider veya maliyet unsuru olarak dikkate alınması mümkündür (KDVK, Md.30 ve Md. 58). İade edilemeyen bir verginin maliyet unsuru olarak maliyete eklenmesi doğru olmasına rağmen vergi otoritesi tarafından seçimsizlik hak olarak söz konusu vergiye ilişkin olarak giderleştirme imkânı sunulması maliyet esası ve tutarlılık ilkelerinin ihlaline yol açmaktadır.

VUK hükümlerine göre maddi duran varlıkların edinimine ilişkin vade farkları, varlığın maliyetinden ayrıştırılmaz. Ayrıca maddi duran varlıkların edinimine yönelik kullanılan kredilere ait finansman giderlerinin ve yabancı para cinsinden edinim konusu edilen varlıklara ilişkin olarak ortaya çıkan kur farklarının varlıkların edinildiği hesap dönemi sonuna kadar maliyete eklenmesi zorunludur. Ancak sonraki dönemler için ise söz konusu farkların maliyete eklenmesi veya dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesi konusunda işletmeler serbest bırakılmıştır (VUK, Md. 262).

Tablo 1. Maddi Duran Varlık Maliyetinin Hesaplanması Açısından Teori, Standart ve Mevzuatın Karşılaştırılması

KATLANILAN MALİYET VE GİDER KALEMLERİ	MUHASEBE TEORİSİ (DOKTRİN)	MUHASEBE STANDARTLARI	VERGİ USUL KANUNU
Edinim Bedeli	Temel Maliyet Unsuru		
Gümrük Vergisi	Maliyet Unsuru		
İade Edilebilir veya İndirim Konusu Yapılabilen Vergiler	İade edilebilir vergiler (Örnek: Katma Değer Vergisi) maliyet unsuru olarak dikkate alınmaz.		İade edilebilir vergiler (Örnek: Katma Değer Vergisi) maliyet unsuru olarak dikkate alınmaz. Ancak maddi duran varlığın edinimi veya değerinin artırılması ile ilgili olan ÖTV, indirilemeyecek KDV, BSMV ile kaynak kullanımını destekleme fonunun maliyet bedeline dâhil edilmesi veya gider olarak muhasebeleştirilmesi hususunda işletmeler serbest bırakılmışlardır.
Komisyon Nakliye Yükleme ve Boşaltma Giderleri Depolama Sigorta Montaj	Maliyet Unsuru		
Maddi Duran Varlığın Kullanıma Hazır Hale Getirilmesi İçin Yapılan Faaliyetlerden Elde Edilen Gelirler	Gelir olarak değerlendirilir ve maddi duran varlık maliyetinden düşülür.		Dikkate alınmaz.
Doğrudan Maddi Varlık Edinimi ile İlgili Olarak Sağlanan Teşvik ve Hibeler	Gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirilmeli ve yapılan harcama ile gerçeğe uygun değer arasındaki fark özsermayeye eklenmelidir.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ertelenmiş gelir olarak kâr veya zararda muhasebeleştirilebilir. 2. Varlığın defter değerinin hesaplanması sırasında indirilebilir. Böylelikle maddi duran varlığın faydalı ömrü boyunca amortisman gideri azaltılarak söz konusu teşvikin kâr veya zararda muhasebeleştirilmesi sağlanır. 	Edinim dönemi sonuna kadar olanlar maddi duran varlık maliyetinden zorunlu olarak düşülür.

KATLANILAN MALİYET VE GİDER KALEMLERİ	MUHASEBE TEORİSİ (DOKTRİN)	MUHASEBE STANDARTLARI	VERGİ USUL KANUNU
Maddi Duran Varlığın Kullanıma Hazır Hale Getirilmesi İçin Yapılan Test, Eğitim Faaliyeti Gibi Giderler	Maliyet unsuru		Dikkate alınmaz.
Vade Farkları	Özün önceliği ilkesi gereği finansman gideri olarak maddi duran varlık maliyetinden ayrıştırılmalıdır.	Özellikli varlıklar haricinde ayrıştırılır.	Vade Farkı Ayrıştırılmaz.
Maddi Duran Varlığın Edinimine İlişkin Finansman Giderleri	Özün önceliği ilkesi gereği finansman gideri olarak maddi duran varlık maliyetinden ayrıştırılmalıdır.		Edinim dönemi sonuna kadar olanlar zorunlu olarak maliyete dahil edilir. Sonraki dönemler için ise maliyete eklenme veya gider olarak muhasebeleştirilmesi ihtiyaridir.
Kur Farkları	Ayrıştırılmalıdır.		Edinim dönemi sonuna kadar olanlar zorunlu olarak maliyete dahil edilir. Sonraki dönemler için ise maliyete eklenme veya gider olarak muhasebeleştirilmesi ihtiyaridir.
Bina ve Arsa Maliyeti	Ayrıştırılmalıdır.		Ayrıştırılmaz.
Arsa Ediniminde Arsa Üzerinde Bina Olması Durumunda Binanın Yıkımı ve Arsanın Düzeltmesine Yönelik Giderler	Maliyet unsuru		

Tablo 1.'de sunulduğu üzere muhasebe doktrini ve muhasebe standartları, maliyetin belirlenmesi açısından daha kapsayıcıdır. Bu bağlamda, doktrin ve standartlar açısından maddi duran varlık kullanılabilir hale gelinceye kadar yapılan tüm harcamalar özü itibarıyla maddi duran varlığın maliyetine eklenmiştir. Türk Vergi Sisteminde ise Vergi Usul Kanunu düzenlemeleri uyarınca bazı harcamalar maliyet unsuru olarak kabul edilmemektedir. Bazı harcamalar açısından ise söz konusu harcamaların maliyet unsuru veya dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesi yönünde işletmelere

seçenek sunulduğu görülmektedir. Bu farklı yaklaşımlar nezdinde, maddi duran varlıklar açısından farklı maliyet bedelleri ortaya çıktığı için amortisman tabi tutarların ve amortisman giderlerinin farklı şekilde muhasebeleştirilmesi ve dolayısıyla farklı finansal tabloların oluşması söz konusu olmaktadır.

İşletmeler bazen gerçeğe uygun değerinin aşırı derecede altında bedelle veya bağış sonucu maddi duran varlık edinebilir veya işletmenin çok düşük bedelle almış olduğu bir arazide değerli maden yatağı da bulunabilir. Bu gibi durumlarda maliyet esas ilkesinden ayrılarak söz konusu maddi duran varlıklar gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirilmeli ve yapılan harcama ile gerçeğe uygun değer arasındaki fark özsermayeye eklenmelidir (Sevilengül, 2020: 403).

Maddi duran varlıkların maliyetleri ve bu maliyetler üzerinden hesaplanan amortisman giderleri para ile ifade ilkesi gereğince ortak bir ölçü birimi olan para ile ifade edilmektedir. Ancak enflasyonun bir sonucu olarak paranın zaman değerindeki dalgalanmalar, paranın bir ölçü birimi olma özelliğini aşındırmaktadır. Bunun sonucunda maddi duran varlıkların maliyet bedelinin ve amortisman giderlerinin yeniden değerlendirme veya enflasyon muhasebesi uygulamaları ile gerçeğe uygun değere yaklaştırılması gerekmektedir. Maliyet bedelinin tespitinde tarafsızlık ve belgelendirme ilkesi gereği gerçekleştirilen işlemi ispat edici belgeler (fatura v.b.) baz alınmalıdır. Zira bir finansal olayın muhasebeleştirilmesi için belgeye dayanması şarttır.

Maliyet bedelinin ne olduğu amortisman giderinin belirleyici ana unsurudur. Maliyet bedeli ile amortisman gideri arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu yüzden maliyet esasından sapılarak maliyet bedelinin doğru şekilde tespit edilmemesi durumunda amortisman giderleri de bu doğrultuda hatalı hesaplanacaktır.

3.2. Faydalı Ömür

Maddi duran varlıklar, fiziki olarak kullanılabilir durumda olmasına karşın zaman içerisinde koşullarda meydana gelen değişiklikler yüzünden söz konusu varlığın kullanılması işletme açısından ekonomik olmayabilir. Başka bir deyişle, süreklilik varsayımı gereğince işletmenin sonsuz kabul edilen ömrü boyunca kullandığı duran varlıkların işletmeye fayda sağladıkları süre; söz konusu varlıklar, daha uzun süre kullanılacak dayanıklılığa sahip olsalar dahi faydalı ömür olarak adlandırılan ve varlığın işletmeye hizmet etme ve fayda sağlama ömrünü ifade eden zaman dilimi aşıldıktan sonra kullanılmaları halinde işletmeye fayda sağlamaktan yoksun hale gelmelerinden dolayı sınırlıdır (Özgür, 1996: 184). Maddi duran varlıklar, kullanılabilir halde olmalarına rağmen fayda sağlama potansiyellerini aşınma, yıpranma, eskime veya demode olma vb. sebeplerle yitirebilirler. Varlıkların kullanıma hazır halde geldiği andan fayda sağlama potansiyelini yitirdiği ana kadar olan süre faydalı ömür olarak adlandırılır (Örten ve Karapınar, 2013: 158). Görüldüğü üzere eskime, yıpranma veya demode olma gibi nedenler; esas itibarıyla faydalı ömrü belirleyen değişkenlerdir.

Faydalı ömür, bir politika meselesidir. Bu yüzden faydalı ömrün tahmin edilmesi ve belirlenmesi tamamen işletmeye ait bir karardır. Bir varlığın faydalı ömrü, işletmenin kâr getiren faaliyetlerinde faydalı olması beklenen süre olarak tanımlanır. Örneğin; bir otomobil kiralama işletmesinin araç filosunu iki yılda bir yenilemek gibi bir politika izlemesi durumunda söz konusu araçların faydalı ömrü iki yıldır. Çünkü işletme bu araçları faaliyetlerinde iki yıl kullanmayı beklemektedir. İşletme, her yıl yeni bir model aracın piyasaya sürülmesi durumunda; yeni modellerin veya geliştirilmiş modellerin kullanılmasının müşteri tercihlerini etkileyerek daha kârlı olacağını veya yıl boyunca sürekli kullanılan araçların yüksek bakım-onarım

maliyetlerinden kaçınmayı öngörerek bu şekilde bir faydalı ömür belirleyebilir (Gleauter ve Underdown, 1994: 135).

Amortisman giderleri hesaplanırken baz alınması gereken ölçüt, faydalı ömürdür. Faydalı ömür, bir maddi duran varlığın işletme tarafından kullanılması beklenen süre (zaman bazlı veya çalışma saati cinsinden) veya söz konusu varlıktan elde edilmesi beklenen üretim miktarı olup faydalı ömrün belirlenmesi tamamen işletme tarafından gerçekleştirilmelidir (Bayazıtlı, Çelik ve Gürdal, 2019: 380). Amortisman sadece faydalı ömrü sınırlı olan maddi duran varlıklar için hesaplanır. Örneğin; heykel, tablo gibi sanat eserleri amortisman hesaplamalarının konusunu oluşturmazlar (Sağlam, Yolcu ve Eflatun, 2018: 240). Bu varlıkların herhangi bir şekilde elden çıkması veya zarar görmesi halinde bu varlıkların maliyetleri olağandışı bir finansal olaya dayandığından “zarar” olarak muhasebeleştirilerek yok edilmelidir.

Bir varlığın faydalı ömrü işletmenin söz konusu varlıktan faydalanmayı beklediği süreyi ifade etmektedir. Bu noktada faydalı ömür ile ekonomik ömür kavramlarının birbirleriyle aynı anlama gelmediğini belirtmek gerekmektedir. Örneğin; bir kamyonun ekonomik ömrü 10 yıl olmasına karşın işletme söz konusu kamyonu 5 yıl boyunca faydalanmayı öngörerek bu süre sonunda söz konusu kamyonu elden çıkarmayı planlıyorsa bu durumda faydalı ömrü 5 yıl olarak değerlendirilmeli ve amortisman gideri bu süre baz alınarak hesaplanmalı ve muhasebeleştirilmelidir (Yıldız ve Köse, 2018: 188). Bunun yanında ekonomik ömür ile fiziki ömür kavramları da aynı anlama gelmemektedir. Bazı durumlarda maddi duran varlıklar fiziki olarak hala kullanılabilir olmasına rağmen teknolojik (teknik ömür) veya pazardan kaynaklı nedenlerle bir noktadan sonra kullanılmaları ekonomik olmadığı için faaliyetten çekilmeleri söz konusu olmaktadır. Bu yüzden maddi duran varlık edinimine ilişkin kararlarda rekabet, teknolojik yenilikler ve müşteri tercihleri göz önüne alınmalıdır (Berk, 2005: 218). Örneğin; fiziki ömrü 20 yıl olan bir makinenin ekonomik

ömrü 10 yıl, teknik ömrü de 7 yıl olabilir. Buradaki fark makine 20 yıl kullanılabilir olmasına karşın; ekonomik ömür olan 10 yıldan sonra makinenin artan bakım ve onarım maliyetleri yüzünden kullanılmasının ekonomik olmamasıdır. Teknik ömür olarak ifade edilen 7 yılın sonunda ise piyasaya daha yeni ve üretken makineler çıktığı için makine eskimiştir. Amortisman gideri hesaplanmasında baz alınması gereken ömür faydalı ömürdür. Faydalı ömür süresi de esas itibarıyla işletme tarafından tahmin edilerek belirlenmelidir. Bu örnekte, işletme makinenin faydalı ömrünü 7 yıl olarak tahmin ettiyse amortisman bu süre üzerinden, 5 yıl olarak tahmin ettiyse de bu süre baz alınarak amortisman hesaplanmalıdır. Doktrin ve muhasebe standartları bu yaklaşımı benimsemesine karşın; VUK hükümleri gereğince faydalı ömrün belirlenmesi, merkezi yönetim birimi olan vergi idaresi (Bu çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı) tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak VUK'a sonradan eklenen bir düzenleme neticesinde işletmelere, vergi idaresinin maddi duran varlıklar için tespit ve ilan ettiği faydalı ömürlerden kısa olmaması ve her dönem için aynı oran uygulanması kaydıyla amortisman süresini, yani faydalı ömrü belirleme serbestliği tanınmıştır. Fakat yapılan düzenleme ile faydalı ömrün üst sınırının da vergi idaresi tarafından belirlenen sürenin iki katını ve elli yılı aşamayacağı, ayrıca bu şekilde belirlenen amortisman süresi ve oranının daha sonraki dönemlerde değiştirilmesinin mümkün olmadığı hüküm altına alınmıştır (VUK Md. 320'ye 7338 Sayılı Kanun'un 34. maddesiyle eklenen fıkra).

Bu düzenleme vasıtasıyla her ne kadar işletmelere faydalı ömür belirleme hususunda serbestlik tanınmış gibi bir görüntü oluşsa da dikkat edildiğinde faydalı ömrün alt ve üst sınırının vergi idaresi tarafından belirlendiği net bir şekilde görülmektedir. Ancak bu yaklaşım, maddi duran varlıkların tahdidi (sınırlı) olarak sayılarak listelenmesi suretiyle faydalı ömürlerinin belirli kısıtlar altında belirlenmesine neden olmakta olup muhasebe biliminin temel ilkeleriyle bağdaşmamaktadır (Maddi duran varlıklar ve faydalı ömürleri, ilgili VUK tebliğlerinde sayılmış

ve belirlenmiştir.). Bu uygulama, işletmeleri listelenmek suretiyle belirtilen sınırlı seçenekler arasından seçim yapmaya zorlamakta ve hızlı teknolojik değişim karşısında hantal kalmaktadır. Bu noktada; vergi otoritesinin işletmeleri faydalı ömür belirleme hususunda muhasebe ilkelerine uygun şekilde alt ve üst sınır belirlemeksizin tamamen serbest bırakması ve periyodik vergi incelemeleri vasıtasıyla işletmelerin amortisman gideri hesaplamasına yönelik olarak sağlanan bu hakkı kötüye kullanmasını engellemesi yerinde olacaktır.

Faydalı ömrün olağandışı tükenmesi durumu, VUK'ta düzenlenmiştir. Maddi duran varlığın yangın, deprem ve su basması gibi afetler sonucunda değerini kısmen veya tamamen kaybetmesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda verimlilik ve değerinin düşmesi sonucu kısmen veya tamamen kullanılamaz duruma gelmesi ve aşırı çalışmaya maruz kaldığı için olağandışı şekilde aşınması ve yıpranması hallerinde işletmelerin başvurması halinde vergi otoritesi tarafından her işletme ve iş açısından ayrı şekilde belirlenen oranlar üzerinden “fevkalade ve teknik amortisman oranları” uygulanmaktadır (VUK Md. 317). Bu özel bir durumda uygulanması gereken muhasebe prosedürünü ifade etmekte olup esas itibariyle bir amortisman yöntemi değildir. Ayrıca çalışmanın 2'inci bölümünde belirtildiği üzere maddi duran varlıkta meydana gelen değer düşüklüğü olağandışı bir durumdan kaynaklı ve bunun sonucunda meydana gelen değer düşüklüğü kesin ise varlığın maliyetindeki ani tükenişin parasal karşılığı “zarar” olarak muhasebeleştirilmelidir. Bu tükenme, özün önceliği ilkesi açısından değerlendirildiğinde söz konusu tükenmenin parasal karşılığının amortisman gideri olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

VUK'a göre faydalı ömür zaman esaslı olarak yıl veya gün cinsinden belirlenmiştir. Buna göre; işletmeler, edindikleri maddi duran varlıklar için yıl (hesap dönemi) bazında veya söz konusu varlığın faydalı ömrü boyunca her bir hesap dönemi için aktifte kaldığı süre kadar gün esasına göre amortisman gideri hesaplama konusunda serbest bırakılmışlardır.

Ancak faaliyet konusu kısmen veya tamamen binek otoların işletilmesi ile alakalı olmayan işletmelerin edindikleri binek otolara ilişkin olarak ise, amortisman hesaplamalarının yine zaman esaslı olmasına rağmen ay kesirleri cinsinden yapılması gerektiği hususu ayrıca hüküm altına alınmıştır (VUK Md. 320). Oysa ki faydalı ömrün zaman esaslı olarak belirlenmesi halinde amortisman giderleri dönemsellik varsayımı ve eşleştirme ilkesi gereğince her hâlükârda kıst süreler göz önüne alınarak muhasebeleştirilmelidir. Bu noktada VUK düzenlemeleri çok başlı bir uygulama sistemine sahiptir. Amortisman hesaplanıp hesaplanmaması açısından işletmelerin serbest bırakılmasının yanında bir de hangi zaman esasının kullanılacağı yönünde işletmelere serbestlik sağlanması muhasebe ilkelerinden sapılmasına yol açmaktadır.

İşletmenin dönemlere ait hasılatının elde edilmesinde payı bulunan maddi duran varlıkların faydalı ömürlerinin sona erdiği tarihte, faydasız (ekonomik olarak) hale gelmelerinden dolayı söz konusu varlıklar için katlanılan maliyetin tek seferde gider olarak muhasebeleştirilmesi veya söz konusu varlıkların edinildikleri tarihte yapılan harcamanın aktifleştirilerek maliyet olarak muhasebeleştirilmesi yerine direkt gider olarak muhasebeleştirilmesi dönemsellik varsayımına aykırıdır. Bu yüzden duran varlıkların maliyetinin varlığın faydalı ömrünü oluşturan dönemlere dönemsellik varsayımı ve eşleştirme ilkesi gereğince paylaştırılarak dağıtılması gerekmektedir (Cemalcılar ve Önce, 1999: 371). Böylelikle varlıkların faydalarının tükenen kısmının gider olarak muhasebeleştirilmesi suretiyle varlığın maliyetinin amorti edilmesi (yok edilmesi) söz konusu olacaktır (Yalvaç, 2016: 171).

VUK uyarınca amortisman giderinin herhangi bir yıl hesaplanmaması veya ilk uygulanan orandan düşük bir sınırla hesaplanması sebeplerinden ötürü amortisman süresinin uzatılmayacağı hüküm altına alınmıştır (VUK Md. 320). Başka bir ifadeyle, hesaplanmayan veya eksik hesaplanan amortisman giderinin sonraki döneme devretmesi söz konusu değildir. Amortisman hesaplamasına esas alınan süre, vergi

otoritesi veya işletme tarafından belirlenmiş olmasına bakılmaksızın faydalı ömür olarak adlandırılan sürenin başlangıcından sonuna kadar olan zaman dilimi ile sınırlıdır. Bu düzenlemeyle vergi otoritesi, amortisman hesaplamaları yoluyla vergi matrahının dönemler arasında kaydırılmasının önüne geçmek istemiştir. Ancak amortisman giderinin hesaplanması, özü itibariyle tahmine dayalı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca hatalı olarak eksik hesaplanan bir amortisman giderinin geriye dönük şekilde güncel hesap dönemine kadar düzeltilmesi gerekmektedir. Bu noktada VUK'un TMS 8 - Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar standardından ayrıldığı görülmektedir. Zira söz konusu standartta, geleceğe dönük olarak tahminlerin değiştirilebilmesi ve geçmişe dönük olarak hataların düzeltilmesi temel felsefe olarak benimsenmiştir. Eğer amortisman hesaplanmaması veya ilk uygulanan orandan düşük bir sınırla hesaplanması gibi durumlar bir hataya dayanmakta ve bu durumun tevsik edici belgelerle ispatı mümkün ise söz konusu hatanın vergi kanunları açısından düzeltilmesine olanak sağlanması gerekmektedir. VUK'ta herhangi bir açık kapı bırakılmadan hata kaynaklı olarak geçmişe dönük düzeltmeye ya da geleceğe dönük tahmin değişimlerine karşı katı bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir.

3.3. Kalıntı Değer

Kalıntı değer, muhasebe değeri tamamen sıfırlanmış olan bir maddi duran varlığın piyasadaki satış bedelini ifade etmektedir (Çakıcı, 2002: 189). Başka bir deyişle bir maddi duran varlığın faydalı ömrünün sona erdiği tarihte veya sonrasında elden çıkarılma değeridir (Basık, 2011: 287). Kalıntı değer, varlığın faydalı ömrü sonunda gidere dönüşmeyecek olan maliyetidir (Özgür, 1996: 185).

TMS/TFRS düzenlemelerinde kalıntı değer şu şekilde tanımlanmıştır (TMS 16): *“Kalıntı değer, bir varlık tahmin edilen yararlı ömrünün sonundaki durum ve yaşına ulaştığında elden çıkarılması sonucu elde*

edilmesi beklenen tutardan, elden çıkarmanın tahmini maliyetleri düşülerek ulaşılan tahmini tutardır.”

Bazı kaynaklarda kalıntı değer yerine “hurda değer” ifadesi de kullanılmaktadır. Ancak kanaatimizce bu hatalı bir terim kullanımıdır. Kalıntı ve hurda farklı kavramlardır. Bu yüzden birbirlerinin yerlerine kullanılmaları, muhasebe terminolojisi açısından sakınca içermektedir.

“Kalıntı” kelimesinin eş anlamlısı “bakiye” kelimesidir. “Kalıntı”, arta kalan şey manasına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 1988: 768). Bu yüzden kalıntı değer veya artık değer ifadesi, maddi duran varlığın faydalı ömrü sonunda gidere dönüşmeyen kısmını ifade etmek konusunda anlamlıdır.

“Hurda” kelimesi “kalıntı” kelimesinden oldukça farklı bir anlama sahiptir. Sözlük anlamı olarak parçalanmış, döküntü durumuna gelmiş, işe yaramayacak derecede zarar görmüş ve kullanılmayacak duruma gelmiş manasına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 1988: 656).

Faydalı ömür kavramı açıklanırken faydalı ömür ile fiziki ömür kavramlarının aynı anlama gelmediği ifade edilmişti. Hurda değer ifadesi kullanılırsa bu fiziki ömrünün sonuna gelmiş ve kullanılamaz durumda olan bir maddi duran varlığa ilişkin elde kalan değeri ifade edecektir. Oysa ki maddi duran varlıkların faydalı ömürlerinin sonunda gayet kullanılabilir durumda olmaları olasıdır. Ayrıca faydalı ömürleri sonunda maddi duran varlıkların kalıntı değerleri, hurda değerlerinin çok üzerinde olabilir. Örneğin, bir sanayi sitesinde çıkan yangın sonucunda işletmenin sahip olduğu yanan bir makine artık kullanılmaz duruma gelmiştir. Bu durumda makinenin değeri, makinenin üretildiği metalin kg cinsinden parasal karşılığı kadardır. Oysa ki yangından zarar görmeyen faydalı ömrünü doldurmuş diğer bir makine ise, işletme tarafından satışa çıkarıldığında belirli bir piyasa değeri üzerinden elden çıkarılabilecektir. Bu bağlamda kalıntı

değer kavramı, faydalı ömür sonunda maddi duran varlığın içerdiği ve gidere dönüşmesi mümkün olmayan gerçeğe uygun değerdir. Bu değer, hurda değerine de eşit olabilir. Ancak hurda değer ile aynı anlama gelmemektedir.

Kalıntı değerinin edinim anında tahmin edilmesi gerekmektedir (Gleauter ve Underdown, 1994: 135). Ayrıca kalıntı değer, hesaplanırken paranın zaman değerinin göz önüne alınması gerekir. Bunlara ek olarak kalıntı değerinin sürekli ve düzenli olarak gözden geçirilmesi şarttır. Kalıntı değerinde bir değişiklik söz konusu olursa, bu bir tahmin değişikliği niteliğinde olup bu doğrultuda muhasebeleştirilmelidir (Örten, Kaval ve Karapınar, 2018: 215).

VUK açısından amortisman gideri hesaplanırken kalıntı değer ihmal edilmektedir. Vergi otoritesi, kalıntı değer tahmine dayalı, dolayısıyla öznel bir niteliğe sahip olmasından dolayı işletmeler ve vergi idaresi arasında ileride ortaya çıkması muhtemel ihtilafları engellemek amacıyla kalıntı değeri göz ardı etmiştir. Bunun sonucunda VUK uyarınca maddi duran varlığın maliyetinin tamamının gider yazılması mümkün olmaktadır (Sevilengül, 2020: 403). Ancak vergi otoritesinin bu noktadaki yaklaşımı hatalı olup muhasebe açısından var olan bir unsurun vergi uygulamaları açısından yok sayarak hesaplamaların bu şekilde yapılması faydalı finansal bilginin oluşumunu ve sunumunu gölgelemektedir.

4. Amortisman Yöntemleri

Bir maddi duran varlık için en uygun amortisman yöntemi, varlığın faydasında meydana gelen tükenmeyi en iyi yansıtan yöntemdir. Hangi yöntemin bu durumu sağladığının belirlenebilmesi için ise, varlıktan sağlanan net nakit akışlarının varlığın faydalı ömrü boyunca her bir faaliyet dönemi için ayrı ayrı tahmin edilebilmesi gerekmektedir. Çünkü bir maddi duran varlıktan sağlanan fayda, söz konusu varlığın nakit

akışı yaratma yeteneği ile ölçülmektedir. Bununla birlikte, bir maddi duran varlığın kullanılmasından elde edilen nakit akışları dolaylıdır ve dolayısıyla çoğu zaman net bir şekilde tahmin edilebilmesi zordur (Chasteen, Flaherty ve O'connor, 1992: 664).

Maddi duran varlığın maliyeti kesin olarak; faydalı ömrü ile kalıntı değeri ise, tahmini olarak belirlendikten sonra maddi duran varlığın döneme isabet eden amortisman giderlerinin hesaplanması amacıyla kullanılacak amortisman yöntemleri, maddi duran varlıkların faydalı ömrü içerisinde amortisman giderlerinin hesaplanma ve dağıtım şekline göre dört ana grupta sınıflandırılmış olup literatürde yer alan yöntemler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Amortisman Yöntemleri

Eşit tutarlı (paylı) (Normal, Doğrusal) amortisman yöntemi	
Azalan tutarlı (paylı) amortisman yöntemleri	
*	Azalan bakiyeler (kalan değerler) yöntemi
*	Formüllü amortisman yöntemi
*	Yıl sayıları toplamı yöntemi
Artan tutarlı (paylı) amortisman yöntemi	
Değişken tutarlı (paylı) amortisman yöntemleri	
*	Üretim miktarı, çalışma saati, vb. bazlı amortisman yöntemleri

Kaynak: Şengür, 2021: 260-261.

Amortisman yönteminin seçiminde faaliyet gösterilen endüstrinin doğasına uygunluk, maddi duran varlığın türü ve işletme yönetiminin hedefleri rol oynamaktadır (Horngren, Sundem, Elliot ve Philbrick, 2014: 369).

Tablo 2.’de sunulan ve azalan tutarlı amortisman yöntemleri altında yer alan formüllü amortisman ile yıl sayıları yöntemleri ve de diğer bir ana yöntem olan artan tutarlı amortisman yöntemi literatürde yer

alan yöntemler olup esas itibariyle muhasebe standartları açısından kullanılıp kullanılmaması işletmenin takdirine bırakılmıştır. Muhasebe standartlarında söz konusu bu alt yöntemlerden bahsedilmemiş olup sadece normal amortisman, azalan bakiyeler ve üretim miktarı yöntemlerine yer verilmiştir (TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar, P. 62).

Aynı varlık veya aynı tür maddi duran varlıklara ilişkin olarak amortisman yöntemlerinin herhangi bir gerekçeye dayanmaksızın sürekli olarak değiştirilmesi, tutarlılık ilkesine aykırı bir uygulamadır. Ancak tutarlılık ilkesinden farklı türdeki varlıkların aynı muhasebe yöntemine tabi olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Bu yüzden bir maddi duran varlığa ilişkin olarak amortisman yönteminin veya değerlendirme ölçütünün değiştirilmesi durumunda bu husus işletmenin finansal tablolarının dipnotlarının yanı sıra bağımsız denetim raporunda da belirtilmelidir. Bu durum aynı zamanda tam açıklama ilkesinin gereğidir. TVS açısından ekonomik ve teknik bakımdan bir bütün teşkil eden maddi duran varlıklar için normal veya azalan bakiyeler yöntemlerinden sadece birinin uygulanması mümkündür. VUK'a göre normal amortisman yöntemini uygulayan bir işletmenin bu yöntemi terk etmesi mümkün değildir. Buna karşın azalan bakiyeler yöntemini uygulayan bir işletme ise, bu yöntemden vazgeçerek normal amortisman yöntemini uygulayabilir (VUK Mükerrer Md. 320). Oysa muhasebe teorisi ve standartlara göre amortisman tabi bir varlığın faydalı ömrü, kalıntı değeri veya gelecekteki ekonomik faydasının beklenen tüketim biçimine ilişkin bir tahminde değişiklik olması veya işletmenin farklı bir muhasebe politikası uygulamaya karar vermesi durumlarında amortisman yönteminin de bu doğrultuda değiştirilmesi mümkündür. Burada kilit nokta; bu değişikliğin nedenlerinin tüm açıklığı ile finansal tablo dipnotlarında belirtilmesidir. Ayrıca amortisman muhasebesi ile ilgili bir hata söz konusu ise bu hatanın geçmişe dönük olarak düzeltilmesi gerekmektedir (TMS 8). VUK'a göre amortisman gideri hesaplanma ya da hesaplanmama konusunda işletmeler serbest bırakılmışlardır. Ancak amortisman hesaplamayan

işletmelerin daha sonra geriye dönük olarak amortisman gideri hesaplamasına izin verilmemektedir.

4.1. Eşit Tutarlı Amortisman Yöntemi

Normal amortisman veya doğrusal amortisman yöntemi olarak da adlandırılan eşit tutarlı amortisman yöntemi, varlıkların faydalı ömürleri boyunca hizmet potansiyellerindeki azalmanın her döneme eşit dağıldığı varsayımına dayanmaktadır (Cemalcılar ve Önce, 1999: 377). Varlığın edinimi sonrası maliyet, faydalı ömre eşit yüzdelerle dağıtılarak her dönemde eşit tutarda amortisman hesaplanır. (Yalvaç, 2016: 173). Bu yöntemde amortisman gideri, zamanın doğrusal bir fonksiyonudur. Varlığın bir hesap dönemindeki kullanım miktarının o dönem için ortaya çıkacak olan amortisman gideri üzerinde hiçbir etkisi yoktur. (Chasteen, Flaherty ve O’connor, 1992: 664). Bu yöntemde amortisman hesaplanması aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

$$\text{Amortisman Tutarı} = \frac{\text{Maliyet-Kalıntı Değer}}{\text{Faydalı Ömür}}$$

TMS/ TFRS düzenlemelerine göre “Bir varlığın amortismanına tabii tutarı, kalıntı değeri düşülerek belirlenir.” demek suretiyle literatür ile uyumlu bir yaklaşım benimsenmiştir (TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar, P. 6). Bu bağlamda standartların muhasebe teorisinin temel ilkelerinden sapmadığını söylemek mümkündür. Ancak yöntem, esas itibariyle kalıntı değeri dikkate alınmasına rağmen VUK hükümlerine göre normal amortisman yöntemi uygulandığında ise; amortisman tutarı, kalıntı değeri dikkate alınmaksızın maliyetin doğrudan faydalı ömre bölünmesi suretiyle hesaplanmaktadır. VUK tarafından benimsenen bu hesaplama usulü, amortisman tutarının olması gerekenden daha fazla hesaplanmasına ve gelir tablosunda hasılat azaltıcı etkiye yol açmaktadır. Bilançodaki etkisi ise, varlığın net defter değerinin olması gerekenden daha az gözükmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere kalıntı değer,

maliyetin gidere dönüşmeyen kısmıdır. Ancak bu hesaplama usulü yüzünden kalıntı değer maliyet bedelinin içerisinde gömülü şekilde yer almak suretiyle gidere dönüşecektir.

4.2. Azalan Tutarlı (Paylı) Amortisman Yöntemleri

Azalan tutarlı (paylı) amortisman yöntemleri, Maddi duran varlıkların zaman içerisinde hizmet üretme ile hasılat yaratma gücünün azalacağı, dolayısıyla verimliliklerinin düşeceği ve bakım – onarım giderlerinin artmasıyla da kullanım maliyetinin artacağı düşüncesini temel alarak maddi duran varlığın maliyetinin verimlilik ve zaman arasında bir ilişki kurmak suretiyle faaliyet dönemlerine adaletli bir şekilde dağıtılması esasına dayanan yöntemlerdir. (Cemalcılar ve Önce, 1999: 379; Sevilengül, 2020: 404). Maddi duran varlığın ediminin ilk yıllarında söz konusu varlıktan alınan hizmet ve sağlanan fayda, sonraki yıllara nazaran daha büyükse, maliyetin önceki yıllara daha fazla, sonraki yıllara daha az amortisman gideri düşecek şekilde dağıtılması eşleştirme ilkesiyle tutarlıdır. Hızlandırılmış amortisman yöntemleri, teknolojiye bağlı değişimin bazı maddi duran varlıkların hizmet potansiyelini hızla kaybetmesine neden olduğu görüşüne dayanmaktadır. Yeni buluşlar ve ürünler, daha önce edinilen maddi duran varlıkların teknolojik olarak eskimesine neden olarak maddi duran varlığın teknolojik olarak eskimeye maruz kalmadan önce değiştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşıma göre maddi duran varlıkların bakım-onarım giderleri sonraki yıllarda önceki yıllara göre daha yüksek olacağı için toplam bakım-onarım ve amortisman gideri, yıllar boyunca oldukça sabit kalmaktadır. Bunun sonucunda, hızlandırılmış amortisman yöntemlerine göre varlıktan alınan hizmetlerin doğal olarak, yıldan yıla kabaca eşit olduğu varsayılmaktadır (Needles, Powers Mills ve Anderson, 1999: 472). Başka bir deyişle; maddi duran varlıkların mekanik verimliliği, zaman içerisinde düşme eğiliminde olmasına karşın bakım maliyetleri ise, artma eğilimindedir. Buna ek olarak daha iyi ekipmanın kullanılabilir hale gelmesiyle mevcut duran varlıkların

demode kalarak eskimesi olasılığı hızlandırılmış yöntemlerin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda; bir varlık satın alınırken, önceki dönemlerin sonraki dönemlere göre daha fazla fayda sağlama olasılığının dikkate alınması ve amortisman yönteminin bunu yansıtması gerektiği savunulmaktadır. (Anthony, Hawkins ve Merchant, 2011: 179).

Hızlandırılmış amortisman yöntemlerinden birisini kullanan bir işletme, net gelirini doğrusal amortisman yöntemi kullanan bir işletmeden daha ihtiyatlı bir şekilde ölçmektedir. Bununla birlikte, hızlandırılmış yöntemler, vergi planlaması amacıyla da kullanılabilir. Zira söz konusu yöntemlerin kullanılması durumunda; varlığın ediniminin ilk yıllarında nispeten yüksek amortisman gideri hesaplanacağı için bu durum, vergi matrahının işletme lehine oluşmasında doğrudan etkili olacaktır. Bunun sonucunda; daha düşük ödenecek vergi ortaya çıkacak olup matrah farkından kaynaklanan ve işletme lehine oluşan vergi farkı tutarı, ödenmesi gereken bir gider olmak yerine doğrudan işletme bünyesinde nakit mevcudiyetine dönüşecektir (Williams, Haka ve Bettner, 2015: 397).

Azalan bakiyeler yöntemi, Maddi duran varlığın maliyeti, faydalı ömrü boyunca dağıtılırken, ilk döneme en yüksek pay verilerek zaman geçtikçe dönem başına dağıtılan amortisman tutarının azaltıldığı yöntemidir. İşletmeler bu yöntemi uygularken normal amortisman yöntemi oranının belirli bir katsayı ile çarpılması sonucu bulunan oranı kullanabilirler. Bu yöntem literatürde, “Hızlandırılmış Amortisman Yöntemi” veya katsayının iki (2) olarak belirlenmesi durumunda; “Eşit Paylı Amortisman Yönteminin İki Katı” ya da “Çift Azalan Kalanlar Yöntemi” olarak da adlandırılmaktadır (Orhon Basık, 2011: 811). TVS açısından da azalan tutarlı yöntemler içerisinde bu alt yöntem benimsenmiştir. Maddi duran varlıklara ilişkin olarak özellikle enflasyonist ortamda azalan bakiyeler yönteminin kullanılması, bu yöntemin alternatif yöntemlere göre daha düşük varlık defter değeri ve daha düşük net gelir raporlanmasını

sağlamasıdır. Bu uygulamanın ihtiyatlılık ilkesinin gereği olduğu söylenebilir. Zira ihtiyatlılık ilkesine göre muhasebe uygulamalarında kötü senaryoya göre hareket edilmesi gerekmektedir.

Formüllü amortisman ise, azalan bakiyeler yönteminin bir formül vasıtasıyla uygulandığı yöntemdir. Bu yöntem diğer azalan tutarlı yöntemlerle karşılaştırıldığında sistematiklik açısından en ideal yöntem olup diğer yöntemlerin aksine kalıntı değerinin yüksek olması durumunda amortismanın erken durması ya da kalıntı değerinin sıfıra yakın olması söz konusu olduğunda son yıl olması gerekenden fazla amortisman ayrılması gibi dezavantajlara sahip değildir. Bu yöntemde amortisman tutarları sistematik şekilde hesaplandığı için defter değeri kalıntı değere eşit olmaktadır (Çam, 2015: 15).

Bu yöntemde kullanılan formül aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Dinç ve Atabay, 2018: 70):

$$\text{Amortisman Oranı} = 1 - \sqrt[n=\text{Faydalı Ömür}]{\frac{\text{Kalıntı Değer}}{\text{Maliyet}}}$$

Diğer bir azalan tutarlı amortisman yöntemi ise, yıl sayıları toplamı yöntemidir. Maddi duran varlığın maliyeti ile her yıl değişen bir amortisman oranının çarpılması suretiyle amortisman tutarının hesaplandığı yöntemdir. Bu yöntemde, her yıl için değişen amortisman oranının bulunabilmesi için faydalı ömür süresi (n) yıl bazında esas alınarak yıl sayıları toplamı aşağıdaki formül vasıtasıyla hesaplanır (Erdamar ve Orhon Basık, 2014: 111):

$$\text{Yıl Sayıları Toplamı} = n \times \frac{(n+1)}{2}$$

Amortisman oranının bulunabilmesi için yukarıdaki formül vasıtasıyla bulunan yıl sayıları toplamı, paydaya yazılır. Paya ise, her dönem

için faydalı ömür yıl sayısı birer birer azaltılarak paydaki sayı “1” olana kadar yazılır. Bu sebepten ötürü amortisman oranı her yıl değişmektedir.

4.3. Artan Tutarlı (Paylı) Amortisman Yöntemi

Artan paylı amortisman yöntemi, yıl sayıları toplamı yönteminin tam tersi şekilde uygulanması esasına dayanır. Yıl sayıları toplamı bulunduğundan sonra her dönem için faydalı ömür yıl sayısı 1’den başlamak üzere maksimum faydalı ömür olarak belirlenen yıl sayısına ulaşana kadar birer birer artırılarak bulunan sayılar paya yazılır. Paydaya da yıl sayıları toplamı yazılarak amortisman oranı bulunur. Yıl sayıları toplamının bulunması aşamasına kadar yöntem, yıl sayıları toplamı yöntemi ile aynı uygulama esasına sahiptir. İki yöntem arasındaki temel fark, yıl sayıları yönteminde amortisman oranı; her yıl azalırken, artan paylı amortisman yönteminde her yıl artmaktadır.

4.4. Değişken Tutarlı Amortisman Yöntemleri

Amortisman hesaplanırken “zaman” baz alındığı takdirde; birbirleriyle aynı olan maddi duran varlıkların faydalı ömrü, aynı süre ile sınırlı olduğundan her varlığa aynı yöntemin uygulanması koşuluyla söz konusu varlıklara ilişkin ortaya çıkan amortisman giderleri de aynı olacaktır. Ancak; işletme bünyesinde yer alan maddi duran varlıkların aynı süre içerisinde eşit koşullarda kullanımı bazı işletme türleri açısından pek olası değildir. Örneğin; bir işletmenin sahip olduğu taşıtların faydalı ömürleri, “zaman” temeline dayandırıldığında bu taşıtlar birebir olarak aynı olsa bile, farklı güzergahlarda, farklı sürelerde, farklı yoğunlukta, farklı yol koşullarında kullanılabilir. Bu yüzden söz konusu maddi duran varlıkların farklı şartlarda kullanılması sonucunda; faydalı ömürleri, zamandan ziyade bu varlıkların verebilecekleri “hizmet kapasitesi” ile sınırlı olacaktır. Böyle bir durumda, bu varlıkların maliyetlerinin işletmenin hasılatına katkı

sağlamak adına sağladıkları “hizmet” ile orantılı olarak dağıtılması, eşleştirme ilkesi açısından daha uygun olacaktır (Cemalcılar ve Önce, 1999: 378). Bu yöntemde temel nokta; varlıkların faydalı ömrünü belirleyen hizmet kapasitesinin bir ölçü birimi ile tahmin edilmesidir (Erdamar ve Orhon Basık, 2014: 113). Başka bir ifadeyle, varlığın faydasının tükenmesi dolayısıyla maliyetinin gidere dönüşmesi, zaman yerine kullanım düzeyine bağlı değişkenler ile ilişkilendirilir.

Üretim yöntemine göre, her bir varlığın tahmini faydalı ömrünü ölçmek için kullanılan çıktı veya kullanım birimi, o varlığa uygun olmalıdır. Örneğin, üretilen parça sayısı bir makine için uygun bir ölçü birimi olabilirken, kullanım saati sayısı başka bir makine için daha iyi bir ölçü birimi olabilir. Üretim yöntemi, yalnızca bir varlığın faydalı ömrü boyunca elde ettiği çıktının makul bir doğrulukla tahmin edilebildiği durumlarda kullanılmalıdır (Needles, Powers, Mills ve Anderson, 1999: 472). Bununla birlikte, kullanım yönteminin uygulanması genellikle normal amortisman yönteminden biraz daha zordur. Çünkü bir varlığın faydalı ömrünü yıl cinsinden zaman bazlı olarak tahmin etmek, toplam kullanım birimi veya çıktı cinsinden tahmin etmekten genellikle daha kolaydır. Ayrıca kullanım yöntemi, işletmelerin aktiflerinde yer alan maddi duran varlıkların fiili kullanımlarının her dönem boyunca kaydının tutulmasını gerektirmektedir. (Chasteen, Flaherty ve O’connor, 1992: 667).

Üretim birimine göre amortisman yöntemi, maddi duran varlık edinimi ile belirli miktarda üretim potansiyelinin satın alındığı, üretimin yoğun olduğu dönemlerde; amortisman giderinin yüksek, düşük olduğu dönemlerde düşük olması gerektiği esasına dayanmaktadır (Cemalcılar ve Önce, 1999: 378; Sevilengül, 2020: 407). Yöntemin uygulanması için kullanılan formül aşağıda yer almaktadır:

$$\text{Üretim Birimi Başına Amortisman Tutarı} = \frac{\text{Maliyet Bedeli-Kalıntı Değer}}{\text{Öngörülen Toplam Üretim Miktarı}}$$

$$\text{Amortisman Tutarı} = \text{Üretim Birimi Başına Amortisman Tutarı} \times \text{Üretim Miktarı}$$

Maddi duran varlığın faydalı ömrü, üretim miktarının yanı sıra çalışabileceği saat miktarına veya başka bir değişkene bağlı olarak da belirlenebilir. Bu değişken, “amortisman anahtarı” olarak adlandırılabilir. Bu durumda yukarıdaki ilk formülde yer alan pay değişmemekle birlikte paydaya öngörülen toplam değişken birimi yazılarak birim amortisman tutarı bulunur ve söz konusu tutarın maddi duran varlığın amortisman anahtarı olarak belirlenen değişken biriminin döneme düşen miktarı ile çarpılması sonucunda maddi duran varlığın döneme isabet eden amortisman gideri bulunur.

Değişken tutarlı amortisman yöntemlerinden üretim miktarı yöntemine standartlarda yer verilmiştir (TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar, P. 62). TVS açısından ise, üretim miktarı yönteminden VUK’ta doğrudan bahsedilmemiş olup madenlerde veya taş ocaklarında söz konusu varlıkların maliyetlerinin işletmelerin başvurusu üzerine vergi ve sanayi idaresi tarafından belirlenen nispet üzerinden yok edileceği belirtilmiştir (VUK Md. 316). Maden veya taş ocaklarında bu nispetin belirlenebilmesi için söz konusu varlıkların sahip olduğu görünür ve muhtemel rezervin ilgili idarelerce belirlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde amortisman hesaplanması mümkün olmayacaktır. Ayrıca VUK uyarınca maden veya taş ocaklarına ilişkin olarak yapılan amortisman hesaplamasında kalıntı değer yine dikkate alınmamaktadır. Maden veya taş ocağının edinimi açısından ise, iki farklı edinim şekli olup bunlardan birincisi imtiyaz ruhsatı alınmasıdır. Bu noktada amortisman tabii tutar, imtiyaz bedeli olacaktır. İmtiyaz bedeli, imtiyazın alınabilmesi için düzenlenmesi gereken topografik haritaların yapılması, maden sahasına gönderilen maden mühendisi veya fen memurlarının yol masrafları ve yevmiyeleri gibi masraflarla imtiyaz harcı ve damga resmi gibi harç ve resimleri içermektedir. Diğer edinim yolu ise, imtiyaz ruhsat sahibinden yapılan satın almadır. Burada Maliyet bedeli ise, maden imtiyazının, imtiyaz sahibi tarafından iktisap edilmesi için yapılan bütün giderlerin toplamını ifade etmektedir. Maden çıkarılması amacıyla satın alınan arsa ve arazilerin satın alma

bedelinin, maliyet bedeli içinde yer alması zorunlu bulunmaktadır (T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü 30.04.2003 tarih ve 018114 Sayılı Özelge). Burada amortisman anahtarı, ilgili maden veya taş ocağından elde edilen unsura ilişkin rezerv miktarıdır.

Mümkün olduğu ölçüde zaman esaslı yöntemler yerine uygun amortisman anahtarı belirlenerek değişken tutarlı amortisman yöntemlerinin kullanılması, amortisman giderlerinin doğru hesaplanması açısından daha uygundur. Bunun sebebi; eğer maddi duran varlığın kullanımı sağlıklı bir şekilde ölçülebiliyorsa, söz konusu varlığın hasılat katkısı karşılığında maliyetinde meydana gelen tükenmenin de bu ölçüm sonucunda doğru tahmin edilebilir olmasıdır. Ancak üretime dayalı yöntemlerin uygulanmasında varlığa ilişkin amortisman anahtarının tespit edilmesi teknik bilgi ve beceri gerektirmektedir.

5. Sağlık A.Ş. Vakası

Çalışmanın bu bölümünde önceki bölümlerde karşılaştırmalı olarak teori ve soyut düzenlemeler ışığında açıklanmaya çalışılan hususların somutlaştırılması adına ampirik bir uygulama şeklinde tasarlanan ve hayali bir işletmede amortisman hesaplamalarına yönelik olarak yaklaşım farklılıklarının ve bunların muhtemel sonuçlarının sayısal etkilerini göstermeye yönelik olarak bir vakaya yer verilmiştir. Buna göre Sağlık A.Ş. Türkiye’de ilaç sektöründe faaliyet gösteren bir işletme olup işletmenin 01.01.2022 – 31.12.2022 hesap döneminde maddi duran varlıklar ile ilgili olarak karşılaştığı finansal olaylar aşağıdaki gibidir:

i) İşletme, faaliyetlerinde kullanmak üzere 3 tane kamyon satın almıştır.

Satın alınan kamyon modeli halihazırda işletme tarafından kullanılan kamyonlarla aynı olup söz konusu araçlarla ilgili teknolojik bir eskime

söz konusu değildir. İşletmenin geçmiş tecrübelerine göre söz konusu kamyonların faydalı ömrü bakımların aksatılmaması koşuluyla ortalama 600.000 km'dir. Yeni satın alınan modellerde toplam kamyon ağırlığı üretici firma tarafından 680 kg hafifletilmiş olup üretici firma ile görüşülerek işletme tarafından yapılan teknik analizde bu durumun mekanik parçalara binen yükü azaltmasından dolayı faydalı ömrü %10 civarında arttıracak kanaatine varılmıştır. Söz konusu kamyonların satın alınması için toplam 3.000.000-TL ve %18 oranında KDV ödenmiş olup söz konusu kamyonların 1 tanesine bozulmaya duyarlı özel yüklerin taşınması amacıyla KDV hariç 450.000-TL ödenerek entegre soğutma sistemi takılmıştır. Ancak; bu kamyonlarda soğutma sistemi kamyonlara ekstra olarak 800 KG yük bindirdiği için entegre soğutma sistemine sahip kamyonlar açısından standart kamyonlara göre faydalı ömürde herhangi bir artış olmayacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu kamyonların faydalı ömrü vergi idaresi tarafından zaman bazlı olarak herhangi bir teknik ayrıma tutulmadan 20 yıl olarak belirlenmiştir. İşletme yönetimi ise kamyonların faydalı ömrünün kullanım miktarı üzerinden hesaplanması gerektiği kanaatindedir. Kamyonların kalıntı değeri birim başına 150.000-TL'dir. Bunun yanında kamyonlara eklenen soğutma sistemlerinin faydalı ömrü işletme tarafından kullanım miktarından bağımsız olarak 8 yıl olarak tahmin edilmiştir. Soğutma sistemlerinin kalıntı değerinin önemli olmayacak derecede düşük olduğu öngörülmektedir. Vergi idaresi, kamyon ve soğutma sistemini bir bütün olarak kabul ederek soğutma sistemini bir kamyonun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmekte ve sistemin faydalı ömrünün kamyonun faydalı ömrü dışında belirlenmesine izin vermemektedir.

Tablo 3. Standartlar ve VUK Açısından Maddi Duran Varlık Maliyeti, Faydalı Ömür ve Kalıntı Değere İlişkin Karşılaştırma

MADDİ DURAN VARLIK	KAMYON 1	KAMYON 2	KAMYON 3 (SOĞUTMA SİSTEMİNE SAHİP)
Kamyon Birim Maliyet Bedeli (KDV Hariç)	1.000.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺
Soğutma Sistemi Maliyet Bedeli (KDV Hariç)	0,00 ₺	0,00 ₺	450.000,00 ₺
Katma Değer Vergisi (%18)	180.000,00 ₺	180.000,00 ₺	261.000,00 ₺
			1.450.000,00 ₺
VUK'a Göre Maliyet Bedeli	1.000.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	veya 1.711.000,00 ₺
Standartlara Göre Maliyet Bedeli	1.000.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	Kamyon: 1.000.000,00 ₺ Soğutma Sistemi: 450.000,00 ₺
Kalıntı Değer	250.000,00 ₺	250.000,00 ₺	Kamyon: 250.000,00 ₺ Soğutma Sistemi: 0,00 ₺
Kullanım Miktarı	135.000 Km	45.000 Km	70.000 Km
Faydalı Ömür (VUK)		20 Yıl	
Faydalı Ömür (İşletme Tarafından Tahmin Edilen)	660.000 Km [= 600.000 Km + (600.000 Km * %10)]		600.000 Km

Tablo3. incelendiğinde, soğutma sistemi bulunmayan standart kamyonların maliyet bedelinin 1.000.000-TL olduğu görülmektedir. Ancak; VUK açısından söz konusu kamyonun teslimine ilişkin olarak hesaplanan

KDV'nin maliyet bedeline eklenmesi yönünde bir serbesti söz konusudur. Bu durumda söz konusu kamyonların birim maliyet bedeli 1.180.000-TL olacaktır. Bu durum dolaylı ve indirim konusu yapılabilir bir verginin maliyete eklenmesi suretiyle olması gerekenden fazla amortisman gideri hesaplanması sakıncasını doğurmaktadır. Başka bir deyişle bu yaklaşımın benimsenmesi halinde maliyet bedeline ek olarak vergiye de amortisman hesaplanması söz konusu olacaktır. Söz konusu vergi indirim konusu yapılabilmesine karşın verginin amortisman vasıtasıyla giderleştirilmesi özün önceliği ilkesi, maliyet ilkesi ve dönemsellik varsayımı açısından muhasebe ilkelerine aykırıdır. İkinci sakınca ise, amortisman tabi tutarın saptanmasında karşımıza çıkmaktadır. Muhasebe kuramı ve standartlar açısından kalıntı değer maliyetten düşülmesi gereken bir unsur iken, VUK tarafından bu unsurun dikkate alınmaması sonucunda amortisman tabi tutar olması gerekenden fazla olacağı için bu durumda da olması gerekenden daha fazla amortisman gideri hesaplanması söz konusudur. Bu yaklaşım, maliyet ve özün önceliği ilkeleri yönünden muhasebe teorisine aykırılık içermektedir. Soğutma sistemine sahip olan diğer kamyon açısından ise, VUK hükümlerine göre amortisman hesaplandığında aykırılığın boyutu artmaktadır. Burada kamyon ve soğutma sistemi esas itibarıyla ayrı maddi duran varlıklar olup farklı maliyet bedelleri, farklı faydalı ömürler ve farklı kalıntı değere sahiptirler. Bunun sonucunda da söz konusu maddi duran varlıklara ilişkin olarak amortisman hesaplaması yapılırken bu durumun göz önüne alınması gerekmektedir. VUK yaklaşımı, kamyon ve soğutma sistemini birleşik bir yapı olarak değerlendirmekte ve tek bir maddi duran varlık olarak sınıflandırmaktadır. Bu yüzden faydalı ömürleri farklı olan iki varlık tek potada amortisman tabi tutulmakta ve maliyet ilkesi ile dönemsellik varsayımına önemli derecede aykırı olan bir netice ortaya çıkmaktadır. Soğutma sistemine sahip kamyonu ilişkin olarak ödenen KDV'nin maliyete eklenmesi veya eklenmemesi durumuna göre iki ayrı maliyet bedeli ortaya çıkmaktadır. Buna göre KDV maliyete eklenirse, maliyet bedeli; kamyon ve soğutma sistemlerinin edinim bedelleri ve bu bedel üzerinden hesaplanan KDV tutarı toplamı olan 1.711.000-TL $[1.450.000\text{-TL} + (1.450.000\text{-TL} *$

%18)]; KDV maliyete eklenmezse kamyon ve soğutma sisteminin edinim bedelleri toplamı olan 1.450.000-TL olarak karşımıza çıkacaktır. VUK açısından kalıntı değer dikkate alınmadığından maliyet bedeli = amortismanına tabi tutar olacaktır. Bu doğrultuda yapılan hesaplamalar muhasebe ilkeleri açısından hatalı olacağından faydalı finansal bilginin üretimi ve sunumu mümkün olmayacaktır. Oysa ki işletme tarafından yapılan teknik analize bağlı tahminlerde kamyonların ve soğutma sisteminin faydalı ömrü tespit edilmiştir. Kamyonların faydalı ömrü kullanım miktarı baz alınarak belirlenmiş, soğutma sisteminin faydalı ömrü ise zaman esaslı olarak belirlenmiştir. Ayrıca soğutma sistemine sahip olmayan kamyonlarla bu sisteme sahip olan kamyonu ilişkin olarak da faydalı ömürler arasındaki fark da ortaya konulmuştur. Söz konusu sisteme sahip olmayan kamyonların kullanım birimi açısından 60.000 Km daha uzun faydalı ömre sahip oldukları görülmektedir. Söz konusu kamyonların faydalı ömürleri 660.000 Km olup soğutma sistemine sahip kamyonun faydalı ömrü ise, 600.000 Km'dir. Soğutma sistemi ise 8 yıl faydalı ömre sahip olup kalıntı değeri yoktur. Ancak; soğutma sisteminin kalıntı değerinin bulunmaması, söz konusu varlığın hurda değerinin de bulunmadığı manasına gelmemektedir. Faydalı ömür sonunda söz konusu varlığın hurda değeri üzerinden satılması ve bu satıştan elde edilecek kazancın gelir olarak muhasebeleştirilmesi mümkündür. Soğutma sistemi, oluşturduğu değerli materyalin ölçü birimi üzerinden gerçeğe uygun değeriyle satılabilir. Ancak; bir varlığın hurda haline geldiği zamandaki değerini tahmin etmek, kalıntı değerini tahmin etmekten daha zordur.

ii) İşletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere bir adet binek araç satın alınmıştır.

Söz konusu araç, 01.09.2022 tarihinde diğeri ise 31.12.2022 tarihinde teslim alınmış olup araca ilişkin olarak 450.000-TL alış bedeli, bu bedel üzerinden %80 ÖTV ve oluşan matrah üzerinden %18 KDV ödenmiştir. Söz konusu aracın faydalı ömrü hem vergi idaresine göre 5 yıl, işletme yönetiminin tahminlerine göre ise 3 yıldır. Ayrıca faydalı ömür sonundaki kalıntı değer işletme tarafından 250.000-TL olarak tahmin edilmektedir.

Tablo 4. Muhasebe Teorisi, Standartlar ve VUK çerçevesinde Farklı Maliyet Bedelleri ve Amortisman Yöntemi Senaryolarında Ortaya Çıkan Durumların Kıst Amortisman Temelinde Karşılaştırılması

Binek Araç Vergisiz Fiyatı: (A)	450.000,00 ₺		
ÖTV: (A x %80): (B)	360.000,00 ₺		
KDV [(A+B) x %18]: (C)	145.800,00 ₺		
Kalıntı Değer: (D)	250.000,00 ₺		
	VUK		MUHASEBE TEORİSİ VE STANDARTLAR
Maliyet Bedeli (Amortisman Tabi Tutar)	Seçenek 1: (A+B)	Seçenek 2: (A+B+C)	Doğrusal Amortisman Açısından: [(A+B)-D] Azalan Bakiyeler Açısından: (A+B) <i>(Kalıntı Değer faydalı ömür sonunda dikkate alınmak kaydıyla)</i>
	810.000,00 ₺	955.800,00 ₺	560.000,00 ₺ 810.000,00 ₺
Faydalı Ömür	5 Yıl		3 Yıl
YÖNTEM	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ		
Amortisman Oranı	1/5: %20		1/3: %33,33
1. Yıl (4 Aylık)	54.000,00 ₺	63.720,00 ₺	62.216,00 ₺
2. Yıl	162.000,00 ₺	191.160,00 ₺	186.648,00 ₺
3. Yıl	162.000,00 ₺	191.160,00 ₺	186.648,00 ₺
4. Yıl	162.000,00 ₺	191.160,00 ₺	(8 Aylık) 124.432,00 ₺
5. Yıl	270.000,00 ₺	319.480,00 ₺	0,00 ₺
KALINTI DEĞER =>DEFTER DEĞERİ	0,00 ₺	0,00 ₺	MALİYET KALINTISI (Dönemsellik Varsayımı İhlal Edilirse) KALINTI DEĞER
			124.432,00 ₺ 250.000,00 ₺
YÖNTEM	AZALAN BAKİYELER YÖNTEMİ (ÇİFT AZALAN KALANLAR YÖNTEMİ)		
Amortisman Oranı	1/5 * 2 = %40		1/3 * 2 = %66,66
1. Yıl (4 Aylık)	108.000,00 ₺	127.440,00 ₺	179.982,00 ₺
2. Yıl	280.800,00 ₺	331.344,00 ₺	419.970,00 ₺
3. Yıl	168.480,00 ₺	198.806,40 ₺	140.018,00 ₺
4. Yıl	101.088,00 ₺	119.283,84 ₺	MALİYET KALINTISI
5. Yıl	151.652,80 ₺	178.925,76 ₺	KALINTI DEĞER
KALINTI DEĞER => DEFTER DEĞERİ	0,00 ₺	0,00 ₺	70.030,00 ₺ 250.000,00 ₺

Amortisman giderinin hesaplanabilmesi için öncelikle maliyet bedelinin doğru olarak saptanması gerekmektedir. Ancak; maliyet bedeli, VUK açısından ele alındığında iki alternatif maliyet bedeli söz konusu olmaktadır. Birinci durumda maliyet bedeli, 810.000-TL $[450.000 + (450.000 * \%80)]$ olarak aracın vergisiz fiyatı ve ÖTV tutarı toplamından oluşmaktadır. İkinci durumda ise aracın maliyet bedeli; aracın vergisiz fiyatı, ÖTV tutarı ve KDV tutarı toplamı olan 955.800-TL $[450.000 + (450.000 * \%80)] * \%118]$ olarak hesaplanacaktır. Ayrıca VUK açısından kalıntı değer bir anlam ifade etmediği için hangi maliyet bedelinin dikkate alındığından ve hangi amortisman yönteminin uygulandığından bağımsız olarak olması gerekenden fazla amortisman gideri hesaplanması söz konusu olacaktır. Oysa ki muhasebe teorisi ve standartlar açısından olması gereken maliyet bedeli, aracın vergisiz fiyatı (450.000-TL) ve iadesi mümkün olmayan ÖTV (360.000-TL) toplamı olan 810.000-TL olmalıdır (KDV, maliyete eklenebileceği gibi gider olarak da muhasebeleştirilebilir. Ancak; kanaatimizce maliyet unsuru değildir.). Buna ek olarak kalıntı değer olan 250.000-TL amortisman hesaplanması esnasında göz önüne alınmalıdır. Farklı amortisman yöntemlerinin uygulanması durumunda ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.'te sunulduğu üzere amortisman gideri kıst olarak hesaplanmıştır. Türk Vergi Sistemi'nde VUK hükümleri uyarınca binek otomobiller için kıst amortisman hesaplanması zorunlu, diğer maddi duran varlıklar için ise ihtiyari olarak belirlenmiştir. Ancak; muhasebe kuramı ve standartlar açısından ise, zaman esaslı amortisman yöntemlerinin seçilmesi durumunda en ufak zaman birimi göz önüne alınarak amortisman hesaplanması gerekmektedir. Başka bir deyişle zaman esaslı amortisman yöntemleri kıst dönemi baz almak zorundadır. Ancak; kıst amortisman ayrılrsa bile amortismanın son yılında kalan kıst döneme ilişkin tutarın son yıla ilişkin amortisman giderine eklenmesi dönemsellik varsayımına aykırıdır. Böyle bir durumda normal amortisman yöntemi açısından 8 aylık döneme isabet

eden 124.432,00-TL'nin dönemsellik varsayımı gereği dördüncü hesap dönemine devretmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu tutar maliyet kalıntısı olarak üçüncü hesap dönemi içerisinde gidere dönüşeceğinden işletmenin finansal tabloları gerçek durumu yansıtmaktan uzaklaşacaktır. Azalan bakiyeler açısından ise, VUK'a göre belirlenen "5 yıl" söz konusu taşıtın faydalı ömrü olup zaman esaslı ölçü birimini ifade etmektedir. Ancak; uygulamada faydalı ömür ile hesap dönemi iç içe geçmiştir. Oysa ki faydalı ömür hesap döneminden bağımsız olarak ele alınmalı ve kalan kıst döneme ilişkin amortisman gideri 6. yılda yani faydalı ömrü takip eden bir sonraki hesap döneminde gerçekleşmiş olacağından bu dönemde giderleştirilmelidir. Aksi takdirde amortismanın son yılı olan 5. yılda henüz faydası tükenmemiş ve "maliyet kalıntısı" olarak ifade edilebilecek bir tutarın gidere dönüştürülmesi sonucunda dönemsellik varsayımı ihlal edilecektir. Muhasebe teorisi ve standartlar açısından faydalı ömrün 3 yıl olarak belirlenmesi halinde de maliyetten arta kalan 70.030,00-TL'nin son yıl amortismanına eklenmesi, tükenmeyen bir maliyetin giderleştirilmesi manasına geleceği için dönemsellik varsayımı yine ihlal edilecektir. Bu yüzden söz konusu tutar, ilgili olduğu dördüncü hesap dönemine devredilerek giderleştirilmelidir.

TVS'de Gelir Vergisi Kanunu'nun 40/7. Maddesi ile getirilmiş bulunan ve uygulamada "gider kısıtlaması" olarak adlandırılan bir düzenleme yer almaktadır. Söz konusu düzenleme, faaliyet alanı binek otolarla doğrudan ilgili olmayan işletmelerin binek otolara ilişkin amortisman giderlerini her yıl güncellenen belirli bir tutar üzerinden hesaplamasına yönelik olup işletme ortaklarının işletmenin kişiliği arkasına gizlenerek örtülü kazanç dağıtmak suretiyle vergi peçelemesi yapmasını, dolayısıyla hazine zararına sebebiyet vermesini engelleme amacı taşımaktadır. Ancak düzenleme, mevcut haliyle işletme ilgililerinden sadece birisi olan "Devlet" açısından önem arz etmektedir. Burada esas amaç, sosyal sorumluluk ilkesi ve kişilik varsayımına uygunluğun sağlanması değil, hazine zararının önlenmesidir. Fakat

bu düzenleme sonucunda faaliyeti kısmen veya tamamen binek oto kiralamak veya işletmek olmayıp faaliyetini sürdürmek için binek oto kullanımına ihtiyaç duyan işletmelerin de olumsuz etkilenmeleri söz konusu olacaktır. Örneğin bir ilaç şirketinin satış temsilcilerine işletme faaliyetleri için tahsis ettiği binek otolara ilişkin olarak vergi otoritesi tarafından belirlenen ve üst sınırla kısıtlanan tutarlar üzerinden amortisman hesaplanması, pek doğru bir yaklaşım değildir. Bu yüzden kişilik varsayımını ihlal etmeyen bu tarz durumlarda da amortisman giderlerinin gerçek maliyet bedeli üzerinden hesaplanarak ortaya çıkan amortisman giderlerinin tamamının indirim konusu yapılabilmesi, yani kanunen kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Düzenlemenin muhasebe teorisi açısından anlam ifade etmesi için ise, sadece kişilik varsayımının ve sosyal sorumluluk ilkesinin ihlalinden doğan amortisman giderlerinin kanunen kabul edilmeyen gider olarak nitelendirilmesi kanaatimizce daha uygun olacaktır.

“Gider kısıtlaması”, GVK 40/7. maddede şu şekilde ifade edilmiştir: *“Faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerinin kiralanması veya çeşitli şekillerde işletilmesi olanların bu amaçla kullandıkları hariç olmak üzere, özel tüketim vergisi ve katma değer vergisi hariç ilk iktisap bedeli 135.000 Türk lirasını, (317 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2022 yılında uygulanmak üzere 230.000 TL) söz konusu vergilerin maliyet bedeline eklendiği veya binek otomobilin ikinci el olarak iktisap edildiği hâllerde, amortisman tabii tutarı 250.000 Türk lirasını (317 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2022 yılında uygulanmak üzere 430.000) aşan binek otomobillerinin her birine ilişkin ayrılan amortismanın en fazla bu tutarlara isabet eden kısmı gider yazılabilir. Bu hükmün uygulanmasında binek otomobilin iktisap edildiği tarihte yürürlükte olan tutar dikkate alınır.”*

Tablo 4.’te söz konusu binek otunun vergi hariç maliyet bedelinin 450.000-TL olduğu; vergiler dahil maliyet bedelinin ise, sadece ÖTV maliyete dahil edildiğinde; 810.000-TL, ÖTV’ye ek olarak

KDV'nin de maliyet bedeline dahil edildiği ikinci seçenekte de 955.800-TL olduğu görülmektedir. Bu durumda söz konusu binek oto için amortismanına tabi tutar 2022 yılı için vergi otoritesi tarafından belirlenen 430.000-TL'yi aşmayacaktır. Bunun sayısal etkisi, Tablo 5.'te yer almakta olup söz konusu tutarlar, bu düzenleme nezdinde yapılan hesaplamaların gerçeğe uygun finansal bilgiyi yansıtmaktan uzak olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Gider Kısıtlaması Uyarınca Binek Otolarda Amortisman Hesaplaması

NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ		AZALAN BAKİYELER YÖNTEMİ	
GVK 40/7. Md. Uyarınca Amortismanına Tabi Tutar: 430.000-TL			
Amortisman Oranı:	20%	Amortisman Oranı:	%20x2 =%40
1. Yıl (4 Aylık)	28.666,67 ₺	1. Yıl (4 Aylık)	57.333,33 ₺
2. Yıl	86.000,00 ₺	2. Yıl	149.066,67 ₺
3. Yıl	86.000,00 ₺	3. Yıl	89.440,00 ₺
4. Yıl	86.000,00 ₺	4. Yıl	53.664,00 ₺
5. Yıl	143.333,33 ₺	5. Yıl	80.496,40 ₺

iii) Sağlık A.Ş., 15.04.2022 tarihinde yönetim binası olarak kullanılmak üzere Yakuplu Mahallesi Beylikdüzü/İSTANBUL bölgesinde 24.000.000-TL'ye 5.000 metrekare bir arsa üzerinde inşa edilmiş 5.000 metrekare brüt alana sahip 5 katlı betonarme bir bina satın almıştır.

Aynı parselde yer alan arsaların metrekare fiyatı ortalama 1.475-TL'dir. Söz konusu binanın kalıntı değerinin (bugünkü değeri) 2.700.000-TL olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca binanın faydalı ömrü sonunda yıkılması halinde ortaya çıkacak maliyet tutarının bugünkü değerinin 2.500.000-TL olduğu öngörülmektedir. Binanın faydalı ömrü Vergi Usul Kanunu'na göre 50 yıl (Bkz. VUK 333 Sıra No'lu Tebliğ)

olarak belirlenmiştir. İşletme yönetimi ise, binanın faydalı ömrünün 40 yıl olduğunu öngörmektedir. Bina ile ilgili olarak işletme yönetimi doğrusal amortisman yöntemini uygulama kararı almıştır.

Satın alınan bina ve arsa için amortisman giderleri muhasebe ilkelerine göre aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır. Burada görüldüğü üzere bina ve arsanın maliyet bedellerinin ayrıştırılması için bir anahtar olarak ortalama metrekare fiyatlarından yararlanılabilir.

Arsa veya Arazi Maliyet Bedeli=Arsa veya Arazi Yüzölçümü ×Ortalama Metrekare Fiyatı

$$=5.000 \text{ m}^2 \times 1.450 \text{ TL/m}^2 = 7.375.000 \text{ TL (Arsa Maliyet Bedeli)}$$

Bu durumda binanın maliyeti şu şekilde hesaplanmalıdır:

$$\text{Bina Maliyeti} = 24.000.000 \text{ TL (Toplam Alış Bedeli)} - 7.375.000 \text{ TL (Arsa Maliyeti)}$$

$$\text{Bina Maliyeti} = 16.625.000 \text{ TL olacaktır.}$$

Amortisman giderleri de şu şekilde hesaplanmalıdır:

$$16.625.000 \text{ TL (Bina Maliyeti)} - 2.700.000 \text{ TL (kalıntı değer)} + 2.500.000 \text{ TL (yıkım maliyeti)}$$

$$\text{Amortisman Tabi Tutar} = 16.425.000 \text{ TL}$$

Yıllık amortisman tutarı muhasebe ilkeleri ve standartlara göre şu şekilde hesaplanmalıdır:

$$\text{Doğrusal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Gideri} = 16.425.000 \text{ TL} / 40 \text{ Yıl}$$

Yıllık Amortisman Gideri = 410.625 TL olacaktır. Oysa ki VUK'a göre amortisman giderleri, farklı esaslara göre hesaplanacaktır. Buna göre; arsa ve bina değeri ayrıştırılmayacak, kalıntı değer ve yıkım maliyetleri dikkate alınmayacaktır. Bu yaklaşım doğrultusunda amortisman giderleri şu şekilde hesaplanacaktır:

$$\text{Bina Maliyeti} = \text{Amortisman Tabi Tutar} = 24.000.000 \text{ TL}$$

Doğrusal Amortisman Yöntemine Göre Amortisman Gideri =
24.000.000 TL / 50 Yıl

Yıllık Amortisman Gideri = 480.000 TL

İki yaklaşım arasındaki fark tutarı şu şekilde olacaktır:

480.000 TL * 10 Yıl + [(480.000 TL – 410.625 TL) * 40 Yıl] =
7.575.000 TL

Vergi Usul Kanunu'na göre amortisman gideri hesaplanması durumunda vergi otoritesi tarafından faydalı ömür belirlenmesi suretiyle arsa maliyeti göz önüne alınmadan (arsanın maliyeti tükenmemesine rağmen amortisman hesaplanmasına tabi tutulmuştur.) yapılan hesaplamalar sonucunda toplam 7.575.000 TL tutarında fazla gider hesaplanmıştır. Bunun sonucunda işletmenin kârlılığı olması gerekenden düşük gözükülecektir. Bu durum vergi hesaplamaları açısından kârı, dolayısıyla Kurumlar Vergisi matrahını düşüren bir teşvik niteliğinde olmasına karşın bu hesaplama usulü muhasebe ilkelerine aykırıdır.

Tablo 6. Muhasebe Teori ve Standartları ile VUK Açısından Arsa – Bina Maliyet Tespit Farklarının Normal Amortisman Yöntemi Uygulaması Altında Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisi

Teori ve Muhasebe Standartlarına Göre		VUK'a Göre	
Sağlık A.Ş. 31.12.2022 Tarihli Kısmi Bilançosu (Rapor Tipi) (TL)			
AKTİF		AKTİF	
Maddi Duran Varlıklar		Maddi Duran Varlıklar	
Arsalar	7.375.000		
Binalar	16.425.000	Binalar	24.000.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	-410.625	Birikmiş Amortismanlar (-)	-480.000
Sağlık A.Ş. 01.01.2022 - 31.12.2022 Dönemi Kısmi Gelir Tablosu (TL)			
Genel Yönetim Giderleri (-)	-410.625	Genel Yönetim Giderleri (-)	-480.000
Kâr/Zarar Etkisi	0,00	Kâr/Zarar Etkisi	-69.375

Tablo 6.'da sunulduğu üzere Teori, standartlar ve VUK arasındaki en belirgin fark, VUK açısından arsa maliyetinin ayrıştırılmamasıdır. Bu sebepten ötürü normal amortisman yöntemi uygulanması durumunda her yıl 69.375-TL fazla amortisman gideri hesaplanması kâr azaltıcı bir etki yaratacaktır. Azalan bakiyeler yönteminin uygulanması durumunda ise, söz konusu farklılık ilk yıllarda daha fazla olmak üzere kâr azaltıcı etki yaratacaktır. Bunun yanında faydalı ömrün VUK açısından 10 yıl fazla belirlenmesinden ötürü toplamda 4.800.000, TL fazladan amortisman gideri hesaplanacak olup bu durumun işletme tarafından belirlenen faydalı ömrün sona erdiği dönemi takip eden hesap dönemlerinde her dönem 480.000,00-TL kâr azaltıcı etkisi olacaktır. Uygulanan yöntem açısından ise bina gibi maddi duran varlıklarda zaman esaslı amortisman yöntemlerinden normal amortisman yönteminin uygulanmasının varlığın niteliği itibarıyla daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Zira binaların faydalı ömrü kullanımdan ziyade zamana bağlı ve doğrusal olarak tükenme eğilimindedir.

iii) 1.000.000 TL maliyet bedeline sahip, zaman esaslı olarak 5 yıl, kullanım esaslı olarak 43.800 saat faydalı ömre sahip, kalıntı değeri 125.000 TL olan ve mamul üretiminde doğrudan kullanılan bir makineye ilişkin olarak teoride yer alan ve standartlar ile VUK tarafından benimsenen yöntemlere göre amortisman giderinin ayrı olarak hesaplanması durumunda ortaya çıkan farklar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. İşletmenin dönem başında ve sonunda mamul veya yarı mamul stoku bulunmamakta olup söz konusu makine kullanılmak suretiyle faydalı ömrün ilk ve son dönemlerinde 1.000.000 adet mamul üretilmiş ve söz konusu mamullerin 700.000 adedi satılmıştır.

Tablo 7. Amortisman Yöntemlerinin Zaman ve Kullanım Esaslı Olarak Gerçekleşen Amortisman Giderleri Açısından Karşılaştırılması

YÖNTEM	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ (TEORİ VE STANDARTLAR)	NORMAL AMORTİSMAN YÖNTEMİ (VUK)	AZALAN BAKİYELER YÖNTEMİ (TEORİ VE STANDARTLAR)	AZALAN BAKİYELER YÖNTEMİ (VUK)	DEĞİŞKEN TUTARLI AMORTİSMAN YÖNTEMİ (ÇALIŞMA SAATI)
Maliyet Bedeli (MB)			1.000.000,00 ₺		
Kalıntı Değer (KD)			125.000,00 ₺		
Amortisman Tabi Tutar	MB - KD	MB	MB	MB	MB - KD
	875.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	875.000,00 ₺
1. Yıl (5.200 Saat)	175.000,00 ₺	200.000,00 ₺	400.000,00 ₺	400.000,00 ₺	103.940,64 ₺
2. Yıl (6.500 Saat)	175.000,00 ₺	200.000,00 ₺	240.000,00 ₺	240.000,00 ₺	129.851,60 ₺
3. Yıl (4.800 Saat)	175.000,00 ₺	200.000,00 ₺	144.000,00 ₺	144.000,00 ₺	95.890,41 ₺
4. Yıl (4.300 Saat)	175.000,00 ₺	200.000,00 ₺	86.400,00 ₺	86.400,00 ₺	85.901,83 ₺
5. Yıl (3.850 Saat)	175.000,00 ₺	200.000,00 ₺	4.600,00 ₺	129.599,00 ₺	76.912,10 ₺
Defter Değeri	125.000,00 ₺	0,00 ₺	125.000,00 ₺	1 TL (İz Bedeli)	507.503,42 ₺

Tablo 7.'de sunulduğu üzere; normal (doğrusal) amortisman yöntemine göre yapılan hesaplamalarda amortisman giderinin her yıl aynı tutarda gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca amortisman tabi tutar, teori ve standartlara göre kalıntı değer maliyet bedelinden düşülmesi suretiyle belirlenmiş olup amortisman süresi sonunda kalan tutarın kalıntı değere eşit olduğu görülmektedir. Ancak VUK uygulamasında ise kalıntı değer maliyet bedelinden düşülmemesi sonucunda kalıntı değer her hesap dönemi için 25.000,00-TL olmak üzere amortisman gideri içerisinde gömülü şekilde gidere dönüştüğü görülmektedir. Azalan bakiyeler yönteminin teori ve standartlar baz alınarak uygulanması durumunda kalıntı değer, amortisman tabi tutarın belirlenmesi esnasında değil, amortisman süresi sonunda defter değerine eşitlenecek şekilde göz önüne alınmıştır. Fakat VUK uygulamasında kalıntı değer dikkate alınmadığı için faydalı ömrün sona erdiği dönemde amortisman gideri kalıntı değeri de içerdiğinden faydası tükenmemiş bir maliyetin gidere dönüştüğü görülmektedir.

Azalan bakiyeler yöntemi, ilk yıllarda en yüksek amortisman giderinin gerçekleştiği yöntem olmakla beraber ihtiyatlılık ilkesi açısından diğer yöntemlere göre daha uygun bir yöntemdir. Ancak ihtiyatlılık ilkesine uygun olduğu ölçüde de gerçeklikten uzak sonuçlar doğurması muhtemeldir. Değişken tutarlı amortisman yöntemi ise, gerekli koşulların mevcut olması halinde en ideal yöntemdir. Bu yöntem, çalışma saati veya üretim birimi esasına dayanabilir. Örnekte maddi duran varlığın doğası gereği çalışma saati üzerinden hesaplama yapılmıştır. Bu bağlamda uygun hesaplama anahtarının seçimi büyük önem taşımaktadır. Bu yöntemde maddi duran varlığın dönem içindeki kullanımını ve faydalı ömrü net olarak saptandığı için hasıllata katkısı doğrultusunda maliyetinin gidere dönüşen kısmı olan amortisman tutarını gerçeğe en yakın şekliyle saptamak mümkündür. Bu yöntemde zaman esaslı yöntemlerin aksine 5. yılda defter değerinin kalıntı değere eşit olmadığına dikkat edilmelidir. Zira burada faydalı ömür zaman esaslı değil, kullanım esaslı olarak belirlenmiştir. Bunun sonucunda maddi duran varlığın çalışma saati cinsinden belirlenen faydalı ömrü bittiğinde maddi duran varlığın defter değeri, kalıntı değerine eşit olacaktır.

Tablo 8. Uygulamada Yer Alan Amortisman Yöntemlerinin Finansal Tablolara Etkisinin Karşılaştırılması

Normal Amortisman Yöntemi (Teori ve Standartlar)	Normal Amortisman Yöntemi (VUK)	Azalan Bakiyeler Yöntemi (Teori ve Standartlar)	Azalan Bakiyeler Yöntemi (VUK)	Değişken Tutarlı Amortisman Yöntemi
Sağlık A.Ş. 31.12.2022 Tarihli Kısmi Bilançosu (Rapor Tipi) (TL)				
AKTİF	AKTİF	AKTİF	AKTİF	AKTİF
Stoklar	Stoklar	Stoklar	Stoklar	Stoklar
Mamuller	52.500 Mamuller	60.000 Mamuller	120.000 Mamuller	120.000 Mamuller
MDV	MDV	MDV	MDV	MDV
Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler
Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)
	-175.000	-200.000	-400.000	-400.000
STMM (-)	-122.500	-140.000	-280.000	-280.000
Kâr/Zarar Etkisi	-122.500	-140.000	-280.000	-280.000
Sağlık A.Ş. 01.01.2022 - 31.12.2022 Dönemi Kısmi Gelir Tablosu (TL)				
AKTİF	AKTİF	AKTİF	AKTİF	AKTİF
Stoklar	Stoklar	Stoklar	Stoklar	Stoklar
Mamuller	52.500 Mamuller	60.000 Mamuller	1.380 Mamuller	38.880 Mamuller
MDV	MDV	MDV	MDV	MDV
Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler
Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)
	-875.000	-1.000.000	-875.000	-999.999
STMM (-)	-122.500	-140.000	-3.220	-90.719
Kâr/Zarar Etkisi	-122.500	-140.000	-3.220	-90.719
Sağlık A.Ş. 01.01.2026 - 31.12.2026 Dönemi Kısmi Gelir Tablosu (TL)				
AKTİF	AKTİF	AKTİF	AKTİF	AKTİF
Stoklar	Stoklar	Stoklar	Stoklar	Stoklar
Mamuller	52.500 Mamuller	60.000 Mamuller	1.380 Mamuller	38.880 Mamuller
MDV	MDV	MDV	MDV	MDV
Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler	1.000.000 Makineler
Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)	Birikmiş Amort. (-)
	-875.000	-1.000.000	-875.000	-999.999
STMM (-)	-122.500	-140.000	-3.220	-90.719
Kâr/Zarar Etkisi	-122.500	-140.000	-3.220	-90.719

Tablo 7.'de söz konusu makineye ilişkin amortisman giderleri hesaplanmış olup söz konusu hesaplamaların bilanço ve gelir tablosu kalemleri üzerindeki etkileri, Tablo 8.'de muhasebe standartları ve TVS'de yer bulan normal, azalan bakiyeler ve değişken tutarlı amortisman yöntemleri özelinde faydalı ömrün ilk ve son dönemi ele alınarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bu hesaplama yapılırken uygulamada kabul gören amortisman yöntemlerine yer verilerek ortaya çıkan farkların gösterilmesi amaçlanmış olup literatürde yer alan diğer yöntemler uygulamada pek kabul görmediğinden ötürü vakada bu yöntemlere yer verilmemiştir. Tablo 8.'de sunulduğu üzere normal amortisman yönteminin uygulanması durumunda teori, standartlar ve VUK açısından kalıntı değere ilişkin olarak yaklaşım farklılıklarından dolayı yıllık amortisman tutarının dağılımı farklı olacaktır. Kalıntı değer, VUK açısından dikkate alınmadığı için VUK hükümlerine göre hesaplanan amortisman tutarı, faydalı ömrün her dönemi için teori ve standartlara göre 25.000,00-TL fazla hesaplanacaktır. Söz konusu tutar, amortisman tabii olan makinenin doğrudan mamul üretiminde kullanılmasından dolayı söz konusu tutar, mamul ve satılan mamullerin bünyesinde muhasebeleştirilecektir. Söz konusu tutarın dağılımına bakıldığında VUK'a göre stok tutarı, kalıntı değerinin amortisman tutarı içerisinde gömülü olmasından dolayı teori ve standartlara göre olması gerekenden fazla olacaktır. Aynı şekilde söz konusu stokların satılan kısmına isabet eden maliyet gidere dönüşecek ve satılan mamul maliyeti de olması gerekenden fazla olacaktır. Faydalı ömrün ilk dönemi ve son dönemi bazında üretilen ve satılan miktarlarda değişiklik olmadığı varsayımı altında tutarlarda bir değişim söz konusu olmayacaktır. Azalan bakiyeler yöntemi açısından bakıldığında ise, kalıntı değerinin faydalı ömrün ilk döneminde dikkate alınmamasından dolayı muhasebe teorisi, standartlar ve VUK bakımından tutar farklılığı bulunmamaktadır. Normal amortisman yöntemine göre ise, stok tutarı ve satılan mamul maliyetinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Faydalı ömrün son döneminde ise, kalıntı değerinin teori ve standartlar açısından son dönemde dikkate

alınmasından dolayı VUK yaklaşımına göre belirgin bir farklılık ortaya çıkmaktadır. VUK'a göre kalıntı değer dikkate alınmadığı için son yılda stok ve satılan mamul maliyeti tutarları arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. VUK hükümlerine göre tutarlar oldukça yüksektir. Bunun sebebi, kalıntı değerın dönemlere dağıtılmaksızın son yılın amortismanına dahil edilmesidir. Değişken tutarlı amortisman yöntemi ise, makinenin kullanım saatini baz aldığı için stok ve satılan mamul maliyeti tutarlarını yansıtmak açısından daha gerçekçidir. Yöntem uygulandığında ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında, maliyetin doğrudan maddi duran varlığın kullanımı sonucunda hasıllata katkısı ile ilişkilendirilebilmesi için bir amortisman anahtarı belirlendiği ve kalıntı değerın dikkate alındığı görülmektedir. Bunun yanında varlığın net defter değeri, 507.503,42-TL (1.000.000,00 TL – 492.496,58 TL) olarak hesaplanmış olup gerçeğe uygunluk açısından daha doğru bir gösterim söz konusudur.

6. Sonuç

Amortisman kavramı, TVS'de muhasebe teorisi ve standartlarında benimsenen esaslardan farklı olarak ele alınmıştır. Amortisman giderinin vergi mevzuatına göre hesaplanması, finansal tablo kullanıcılarının ihtiyacına uygun faydalı finansal bilginin üretilmesi olanağını ortadan kaldırmaktadır. Türk Vergi Sistemi'nin amortisman giderinin gerçeğe uygun biçimde muhasebeleştirilmesi açısından aksayan yönleri oldukça fazladır.

Çalışmada tespit edilen bu aksamalara ilişkin çözüm önerileri şöyle ifade edilebilir: Bunlardan birincisi amortisman hesaplanmasının gönüllülük esasına dayanmasıdır. Amortisman, muhasebe teorisi açısından hesaplanması zorunlu bir giderdir. Amortisman hesaplanmaması durumunda, maddi duran varlıkların hasıllata katkısına karşılık olarak tükenen maliyetleri gider olarak muhasebeleştirilmediğinden dolayı işletme sonuçları gerçeği yansıtmaz. Bu nedenle vergi mevzuatına,

amortismanın gönüllülük esası ile değil zorunlu olarak ayrılması hükmü konmasının uygun olacağı önerilmektedir. Ayrıca maliyet bedelinin belirlenmesi açısından muhasebe standartlarından ayrılan yaklaşımdan vazgeçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Güncel vergi mevzuatında yer alan dolaylı vergilerin maliyete eklenmesi veya doğrudan gider yazılması konusunda seçeneğin mükellefe bırakılması doğru olmayıp, bu vergilerin doğrudan maliyete eklenmesinin gerçeğe uygun sunumu sağlama açısından daha doğru olacağı düşünülmektedir. Binalarda amortisman ayrılırken ise bina ve arsa maliyetlerinin ayrıştırılması ve bu konuda vergi mevzuatında düzenleme yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Vergi mevzuatında sorun teşkil eden diğer bir konu kalıntı değer olup Kalıntı değer, amortisman tabi tutarın belirlenmesinde göz önüne alınmalı, faydalı ömrün tespiti de işletmeye bırakılmalıdır. Merkezi yönetim olan vergi otoritesinin liste usulüyle maddi duran varlıkları sınıflandırarak faydalı ömürleri standardize etmesi, muhasebe teorisi ve standartlarına aykırı olup çağımızın hızlı gelişen işletmecilik anlayışı ile uyumsuzdur. Yöntem seçimi aşamasında, maddi duran varlığın doğasına uygun olacak şekilde üretim birimine dayalı yöntemlerin kullanılabilirliği yönünde işletmelere serbestlik sağlanması muhasebe ilkelerine uygun olacaktır. Bu noktada zaman esaslı yöntemlerin uygulanmasında tüm maddi duran varlıklar için kıst amortisman uygulanması önerilmektedir. Ayrıca bu durumda faydalı ömür sonunda hesaplanmayan kıst amortisman tutarının, son dönemin amortisman giderine eklenmek suretiyle değil, izleyen dönemin amortisman gideri olarak hesaplanması gerektiği düşünülmektedir. Zira faydalı ömür ile hesap dönemi aynı anlama gelmemektedir. Aksi takdirde son dönemde biriken bir maliyet kalıntısı oluşmakta ve dönemsellik varsayımından sapılmaktadır.

Amortisman muhasebesi yoluyla işletmenin kişiliği varsayımı ve sosyal sorumluluk ilkelerine aykırı uygulamalara karşı ciddi

yaptırımlar getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Amortisman muhasebesi, muhasebe uygulamaları açısından buzdağının sadece görünen kısmı olup faydalı finansal bilginin üretilmesi açısından yasa koyucu tarafından gerçekleştirilmesi gereken temel eylem, muhasebe ilkeleri ve standartlarını baz alan ve vergi kanunlarından ayrılan bir muhasebe kanunu çıkarılmasıdır. Kanaatimizce vergisel açıdan teşvik veya kanunen kabul edilmeyen gider niteliğinde olan hususların, muhasebe uygulamalarının istenen duruma uydurulması suretiyle değil, muhasebeye uygun şekilde işletme sonuçları raporlandıktan sonra beyannameler üzerinden düzenlenmesi daha uygun olacaktır. Vergi incelemesinin de bağımsız denetim faaliyeti ile iç içe yapılması gerektiği düşünülmektedir. Söz konusu inceleme sonucunda mevzuata aykırılık durumunda gerekli yaptırımlar, sadece işletme ilgililerinden birisi olan devlet için değil, faydalı finansal bilgiden yoksun bırakılan diğer işletme ilgilileri açısından da oluşan zararın tazminine yönelik olarak anlam ifade etmelidir. Maddi duran varlıkların işletme kişiliğinin arkasına saklanması suretiyle kişisel kullanımı durumunda fazla hesaplanan amortisman gideri kanunen kabul edilmeyen gider olarak düzeltilerek ve caydırıcılığın sağlanması açısından caydırıcı derecede vergi cezalarının uygulanması önerilmektedir. Bunun yanında tam tasdik yetkisi olan yeminli mali müşavirler ve defter tutan serbest muhasebeci mali müşavirleri bağımsız denetim faaliyetinde bulunan denetçilerin sorumlulukları genişletilerek söz konusu kişilerin bu tarz durumlarda ortaya çıkması muhtemel hazine zararı ve diğer işletme ilgililerine verdikleri zararlardan müteselsil olarak sorumlu tutulmaları yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Anthony, R. N., Hawkins, D. ve Merchant, K. A. (2011). *Accounting Text and Cases*. (Thirteenth Edition). McGraw – HILL.
- Bayazıtlı, E., Çelik, O., ve Gürdal, K. (2019). *Genel Muhasebe*. (3. Baskı) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Berk, N. (2005). *Finansal Yönetim* (8. Baskı), İstanbul: Türkmen Kitabevi.

- Büyükmirza, K. (2019). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi: Tekdüzene Uygun Bir Sistem Yaklaşımı* (23. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cemalcılar, Ö. ve Önce, S. (1999). *Muhasebenin Kuramsal Yapısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Chasteen, L., Flaherty, R. ve O'connor, M. (1992). *Intermediate Accounting (International Edition)*. (Fourth Edition). McGraw Hill.
- Çakıcı, C. (2002). *Ansiklopedik Muhasebe Terimleri Sözlüğü* İstanbul: Beta.
- Çam, M. (2015). TMS 16 Açısından Maddi Duran Varlıklarda Amortisman Uygulamalarının Vergi Usul Kanunu ile Mukayesesinin İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 11- 20.
- Çankaya, F. ve Yılmaz Z. (2014). Üretim Miktarına Göre Amortisman Yönteminin Değişken Maliyetler ve Kârlılık Üzerine Etkileri. *KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:8, 221-242.
- Dabbaoğlu, K. (2011). *Muhasebe Teorisi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Diñç, E. ve Atabay, E. (2018). Türkiye'deki Yasal Düzenlemelere Göre Amortisman Uygulamaları ve Vergi Etkisine Yönelik Değerlendirme. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4 (2), 67-91.
- Erdamar, C. ve Orhon Basık, F. (2014). *Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi*. (4. Baskı) İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Glautier, M. W. E ve Underdown, B. (1994). *Accounting Theory and Practice*. (Fifth Edition). Pitman Publishing.
- Hatipoğlu, A. G. (2012). Maddi Duran Varlıklarda Amortisman İşlemlerinin Muhasebe Standartları ile Vergi Mevzuatı Açısından İncelenmesi ve Finansal Tablolar Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 24, 185-216.
- Hornigren, C. Sundem, G.L., Elliot, J. A. ve Philbrick, D. (2014). *Introduction to Financial Accounting. (Pearson New International Edition)* (Eleventh Edition). Pearson.
- Katma Değer Vergisi Kanunu (3065 Sayılı).
- Kimmel, P. D., Weygant, J. J. ve Kieso, D. E. (2013). *Financial Accounting International Student Edition*. (7th Edition). John WILEY&SONS.
- Needles, B. E., Powers, M., Mills, S. K. ve Anderson, H. R. (1999). *Principles of Accounting*. (Seventh (7th) Edition). Houghton Mifflin Company.
- Orhon Basık, F. (2011). *Ansiklopedik Muhasebe ve Finans Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örten, R. Kaval, H. ve Karapınar, A. (2018). *Türkiye Muhasebe – Finansal Raporlama Standartları (TMS – TFRS) Uygulama ve Yorumları* (11. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Örten, R. ve Karapınar, A. (2013). *Türkiye Muhasebe Standartları ile Uyumlu Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özerhan, Y. ve Yanık, S. (2012). *IFRS/ İAS ile Uyumlu TMS /TFRS Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları – Türkiye Finansal Raporlama Standartları*. (2. Baskı). Ankara: TÜRMOB Yayınları.
- Özgür, F. (1996). *Muhasebe İlkeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma ve Yardım Vakfı Yayın No: 02.
- Öztürk, E. (2015). Maddi Duran Varlıkların Raporlanmasında Gerçeğe Uygun Değer Hiyerarşisinin Kullanılması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 199-214.
- Sağlam, N., Yolcu, M. ve Eflatun. A. O. (2018). *Örneklerle UFRS Kayıtları*. Bursa: MuhasebeTR.
- Sevilengül, O. (2020). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Stickney, Clyde P. ve Roman L. Weil. (2003). *Financial Accounting: An Introduction Concepts, Methods and Uses* (10th Edition). Thomson South Western.
- Şengür, E. D. (2021). Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Amortisman ve İtfa. Yılmaz, F. (Ed.), *Muhasebeye Giriş*. (257 -270) İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü 30.04.2003 tarih ve 018114 Sayılı Özelge.
- TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar Standardı.
- Türk Dil Kurumu, (1988). *Türkçe Sözlük* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Uluözcan, Abitter. (2021). TMS-16 Maddi Duran Varlıklar ve Vergi Usul Kanunu Çerçevesinde Taşyıcı Bitkilerde Amortisman İşlemlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi ve Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağına Göre Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm*. Sayı: 166, 13-41.
- Vergi Usul Kanunu (213 Sayılı - 10/01/1961 tarih – 10703 Sayılı Resmi Gazete).
- Williams, J.R., Haka, S. F., Bettner, M. S. ve Carcello, J. V. (2015). *Financial Accounting*. (16th Edition). McGraw Hill Education.
- Yalvaç, F. (2016). *Muhasebenin Temel İlkeleri*, İstanbul: Beta.
- Yıldız, B. ve Köse T. (2015). *Soru ve Cevaplarla TMS – TFRS Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yükçü, S. (2016). *Yeni TTK Uyumlu ve TMS ve UFRS Örnekli Genel Muhasebe*. (8. Baskı). İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

Eğitim Hizmetlerinde Dönüşüm ve Beyaz Yakalı İşgücüne Etkileri*

Mertcan Şafak SAĞLAM^{1**}

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye,

Orcid Numarası: 0000-0001-7660-9187

Geliş Tarihi: 19.09.2022

***Sorumlu Yazar e mail:** safaksaglam@live.com

Kabul Tarihi: 20.02.2023

Atf/Citation: Sağlam, M.Ş. (2023). "Eğitim Hizmetlerinde Dönüşüm ve Beyaz Yakalı İşgücüne Etkileri", *HHaliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023, 6(1): 83-111.

Öz

2000'li yıllarda, Türkiye'de eğitim hizmetleri alanında, piyasalaşma ve yükseköğrenimin yaygınlaşması hem mevcut çalışanlar hem de geleceğin çalışanları için çeşitli değişimler yaratmaktadır. Bu çalışmada yaşanan dönüşüm istatistiksel veriler ve gazete taramasından elde edilen bilgiler üzerinden vasıfsızlaştırma literatüründen faydalanılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda eğitimde piyasalaşma olgusu hem eğitim hizmetinden yararlananlar hem de eğitimciler için çeşitli sonuçlar oluşturmuştur. Birinci olarak, eğitim hizmetini alanlar açısından özel eğitim kurumlarının sayısının artması, eğitimde fırsat eşitliği için çeşitli sakıncaları barındırmaktadır. Bunun sonucunda, geleceğin ayrıcalıklı iş pozisyonlarına ulaşabilme konusunda varsıl kesimler avantajlı olmaktadır. İkinci olarak, eğitimciler açısından ise piyasalaşma ile beraber ücret ve çalışma şartlarına yönelik önemli değişimler yaşanmıştır. Yükseköğrenimin yaygınlaşması ise nitelikli emek gücüne sahip bireylerin sayısını arttırmaktadır. Toplumsal bir gelişime işaret eden bu durum

* Bu çalışma Mertcan Şafak SAĞLAM'ın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Ahmet BEKMEN danışmanlığında hazırladığı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

aynı zamanda mevcut iş pozisyonları için olan rekabeti yükseltmektedir. Eğitim alanında yaşanan bu iki dönüşüm çalışan profillerini etkilemekte ve beyaz yakalıların yaşam fırsatlarını değiştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde Piyasalaşma, Yükseköğrenimin Dönüşümü, Beyaz Yakalılar, Vasıfsızlaşma

Transformations in Education Services and its Effects on White-Collar Workers

Abstract

In the field of education services in Turkey, marketisation process and the spread of higher education in the 2000s have created various changes for both current and future employees. In this study, the transformation experienced was analyzed by utilizing the literature on dequalification through statistical data and information obtained from newspaper scanning. In this context, the phenomenon of marketization in education has created various consequences for both those who benefit from education services and educators. Firstly, for those who receive education services, the increase in the number of private education institutions has various drawbacks in terms of the equality of opportunity in education. As a result, the prosperous part of society gets advantageous in reaching the privileged job positions of the future. Secondly, following the marketization, there have been significant changes for educators regarding wages and working conditions. The spread of higher education also increases the number of individuals in the qualified labor force. This situation, which points to social development, also increases the competition for existing job positions. These two transformations in the field of education affect employee profiles and change the life opportunities of white-collar workers.

Keywords: Marketization in Education, Transformation of Higher Education, White Collars, Deskilling

1. Giriş

Bu çalışma başta beyaz yakalılar olmak üzere Türkiye'deki emek gücü tipolojilerinin bugününü ve yarınını eğitim sektöründe yaşanan dönüşümler üzerinden ele almaktadır. Beyaz yakalılar çoğu zaman homojen bir kitle olarak tasavvur edilen işçi sınıfının aksine, çalışan

profilleri içerisinde heterojenlik oluşturan bir katman olarak ele alınmıştır. Bu doğrultu da onları, Nicos Poulantzas, Yeni Küçük Burjuvazi; Guglielmo Carchedi (1975a: 55) Yeni Orta Sınıf; Erik Olin Wright ise iki yaklaşım öne sürerek, ilkinde çelişkili sınıf konumlarında olan çalışanlar olarak, ikincisinde ise uzman ve yöneticiler olarak ayrı bir sınıf olarak tarif etmiştir (1984: 24). Bu çalışmada beyaz yakalılar işçi sınıfının bir fraksiyonu olarak alınmıştır (Sağlam, 2016: 183). Bu doğrultuda onların da geleneksel işçi sınıfı gibi kapitalist üretim tarzının etkisiyle vasıfsızlaşmaya uğrayacağı beklenilmektedir. Bu olgunun gösterilmesi ise sınıf tartışmalarında beyaz yakalıların konumu üzerine katkıda bulunacaktır. Çalışmada onların eğitim sürecinin dönüşümü ile beraber yaşadıkları vasıfsızlaşma süreci sonucunda ayrıcalıklı görünen yönlerinin nasıl erozyona uğradığı gösterilmeye çalışılmıştır (Mayes, 1977: 20). Bu çalışma için yükseköğrenim öncesi ve sonrası eğitim istatistiklerinden faydalanılarak eğitimin piyasalaşma boyutu ve içerik olarak değişimi sunulacaktır. Ayrıca mesleklere ve alınan ücretlere göre tasniflendirmeler üzerinden toplumsal sınıfların durumuna yaşanan dönüşüm bağlamında değinilmeye çalışılacaktır. Bu veriler hükümet raporları ve istatistiklerinden derlenmiştir.

Bu bağlam üzerinden, 2000’li yıllarda eğitim alanında yaşanan dönüşüm birbiriyle ilişkili iki başlık altında ele alınabilir. Bunların ilki, kapitalist sınıfın lehine olacak şekilde geleceğin üretim süreçlerinin gereklilikleri doğrultusunda beyaz yakalılar ve geleneksel işçilerden* oluşan bir işçi sınıfının yaratılmasıdır. Eğitim alanında yaşanan bu dönüşüm, eğitim hizmetlerinin ilk, orta, yükseköğrenim basamaklarına ayrılan kaynaklar,

* Geleneksel işçi sınıfı tabiri, beyaz yakalıların da işçi sınıfının bir fraksiyonu kabulü üzerinden işçi sınıfının fraksiyonlarını ayırt edebilmek amacıyla kullanılmıştır. İfade çeşitli bilimsel yayınlarda, güncel politik söylemlerde kullanılmaktadır. Maguire, A. (2021). What is the Traditional Working-Class? *image*. Benzer bir tabir eski işçi sınıfı ifadesiyle Beverly Silver tarafından kullanılmıştır. Silver, B. (2015). *Emeğin Gücü: 1870’den Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme* (A. Önal, Trans.). İstanbul, Yordam Kitap.

kontenjanlar ve her bir basamakta farklılaşan okul türleri ve benzeri değişkenler üzerinden okunabilir. İkinci olarak ise eğitim içeriğini etkilemekle beraber asıl olarak onun kamu ya da özel sektör aracılığıyla mı topluma sunulacağına dair olarak piyasalaşma olgusudur.

Türkiye’de Neoliberal dönüşüm 2000’li yıllarla beraber hız kazanırken, kamusal hizmet olarak sunulan birçok faaliyet piyasalaşma eğilimlerine maruz kalmıştır. Bu dönüşümü yaşayan alanlardan biri de eğitim hizmetlerinin sağlanmasıdır. Piyasalaşmanın hız kazanmasını sağlayan uygulamalardan birini GATS (Hizmet Ticareti Genel Antlaşması) oluşturmaktadır. Kurucularından birinin Türkiye olduğu bu antlaşma ile eğitim de içerisinde olmak üzere devletin üstlendiği çeşitli sosyal hizmetlerin piyasaya açılması taahhüt edilmektedir. Bu antlaşma 1955 yılında TBMM’de onaylanarak yürürlüğe girmiş (Acar, 2020: 49) ve piyasalaşma faaliyetlerinin çatı programını oluşturmuştur. Sonraki yıllarda Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Milli Eğitim Stratejik Planı (2010-2014) eğitimde piyasalaşmayı çeşitli teşviklerle hızlandırmıştır (Demirer, 2012: 170). Yaşanan bu dönüşüm hem eğitimcileri hem de eğitim hizmetinden faydalananları etkilemiştir. Eğitimciler için bu sürece bakıldığında, onların emek gücünün değersizleştirildiği ve emek piyasası ile tam entegrasyona sokulduğu görülmektedir. Bunun sonucunda onlar güvencesiz istihdam (Nilgün: 373) koşullarında düşük ücretlerle (Erzen ve Epçaçan, 2018: 342) ve işsizlik (Kiraz ve Kurul, 2018: 271) riski altında mesleklerini icra etmektedirler. Ayrıca öğretmenler, bütün ayrıcalıklı mesleklerin kapitalizmin gelişimi ile beraber halelerini kaybedeceği iddiasıyla (Marx ve Engels, 2005: 118) uyumlu şekilde saygınlık kaybı yaşamaktadır (Erzen ve Epçaçan, 2018: 332). Eğitim hizmetini alanlar açısından sürece bakıldığında ise, eğitimci emeğinin ve eğitim alanında yaşanan topyekün dönüşümün geleceğin sınıf yapısını belirlediğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle egemen sınıflar istihdam etmek istediği emek gücü tipini eğitim faaliyetleri ile oluştururlar. Eğitim alanında yaşanan dönüşümler de hem geleneksel

işçi sınıfının hem de beyaz yakalılarının emek gücünü vasıfsızlaştırarak bu amaca hizmet etmektedir. Bu nedenle vasıfsızlaşma kavramına değinmek gerekmektedir.

2. Vasıfsızlaşma

Emek çalışmalarında vasıf kavramını ön plana çıkaran düşünür Harry Braverman'dır. O, Emek ve Tekelci Sermaye isimli kitabında üretim süreçlerinin gelişimi ile beraber işçilerin nasıl vasıfsızlaştırıldığını aktarmıştır. Bu kavramın çıkış noktası ise Karl Marx'ın Kapital eserinde ele aldığı görelî artı değer sömürüsüdür. Braverman buradan hareketle tarihsel bir aralık içerisinde Marx'ın teorisini üretim süreçlerinin gelişimi üzerinden ele almıştır (2008: 33).

Görelî artı değer sömürüsünden bir adım geriye gittiğimizde ise sömürü ve kapitalist üretim tarzının işleyiş mekanizmalarına varırız. Bu mekanizmalara göre kendi sınıfının diğer üyeleriyle rekabet halinde olan kapitalistler sürekli olarak elde ettikleri artı değer miktarını arttırmaya çabalarlar. Bunu gerçekleştirebilmelerinin olanağı ise artı değerın kaynağı olan emek gücünün değerini düşürmektir (Marx, 2013: 308). Kapitalistler bu hedefi gerçekleştirmeye çalışırlar ancak bu süreçte işçi sınıfı da pasif bir fail değildir (Burawoy, 2015: 79). Yine de işçi sınıfının hayatta kalmak için çalışmak zorunda olması (Marx, 2013: 171) uzun vadede bu eğilimden kaçınamamasına yol açar.

	Sermaye	Emek Gücü
Eğilim	En yüksek seviyede değerlendirme	Değerlenmeyi sağlamak adına emek gücünün dizaynı, eğilimler
Zorunluluk	Rekabet	Hayatta kalmak için çalışma zorunluluğu

Şekil 1. Kapitalist üretim tarzında toplumsal sınıfları etkileyen eğilimler

Kapitalist sınıfın iç rekabeti sonucunda emek gücünün değerini sürekli düşürmeye yönelik bu eğilimi işçiler üzerinde vasıfsızlaşma olarak yaşanır. Bu doğrultuda vasıfsızlaşma emek faaliyetleri için ihtiyaç duyulan emek gücünün değerinin düşürülmesidir. Bu yönüyle vasıfsızlaşma kavramının kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki anlamı gündelik kullanımındakinden farklıdır. Gündelik kullanımda vasıf kavramı belirli bir işi yapmak için gereken hüner şeklinde ifade edilebilir. Bununla beraber herhangi bir işi yapmak için gerekli olan nitelikler aynı kalmış olsa dahi, toplumdaki ortalama emek gücünün niteliğinin artması sonucunda o iş için gerekli olan emek gücü vasıfsızlaşır. Bu nedenle vasıf kavramının ölçüsü toplumdaki ortalama emek gücü niteliğidir (Marx, 2013: 200).

Çalışanlar üzerinde vasıfsızlaşma süreçlerinin ana hatlarıyla nasıl cereyan ettiğini gösteren düşünür yine Marx'tır. Onun ele alış şekliyle işçiler vasıfsızlaşma süreçlerini yaşayarak biçimsel boyunduruktan gerçek boyunduruğa doğru ilerlerler (Marx, 2013: 308). Bu ilerleyişte el birliği ve manifaktür uğrakları aşarak otomasyon aşamasına varılır. Otomasyon aşamasında çalışanlar için emek gücünün niteliğinin düşmesi ve emek gücü niteliklerinin eşitlenmesi, toplumsal iş bölümünün artması, işsizlik ve yedek işçi ordusunun oluşması ve iş yoğunluğu ile iş gününün uzaması gibi sonuçlar oluşur (Marx, 2013: 314-459). Bunlar vasıfsızlaşmış iş gücü üzerinden de okunabilecek sonuçlardır. Bununla beraber bu durum ana eğilimi temsil eder. Modern kapitalizmde yeni iş kolları, yeni faaliyetler yaratılarak buralarda biçimsel boyunduruk aşamasında istihdam sağlanıp, nitelikli emek gücüne ihtiyaç duyulabilir (Marx, 2013: 782). Yine beyaz yakalılar geleneksel işçi sınıfından farklı olarak manifaktür aşamasını tamamen aşmamışlardır. Manifaktür alanını ise iş bölümü üzerinden işlerin parçalara ayrılması belirler. Bunun sonucunda uzmanlaşma öne çıkar. Uzmanlaşma belirli bir alanda hâkimiyet sağladığı için hem çalışanın niteliğini arttıran hem de özerk çalışmayı teşvik eden bir yön olarak ortaya çıkar. Ayrıca çalışanlar arasında hiyerarşik farklılıklar oluşturur

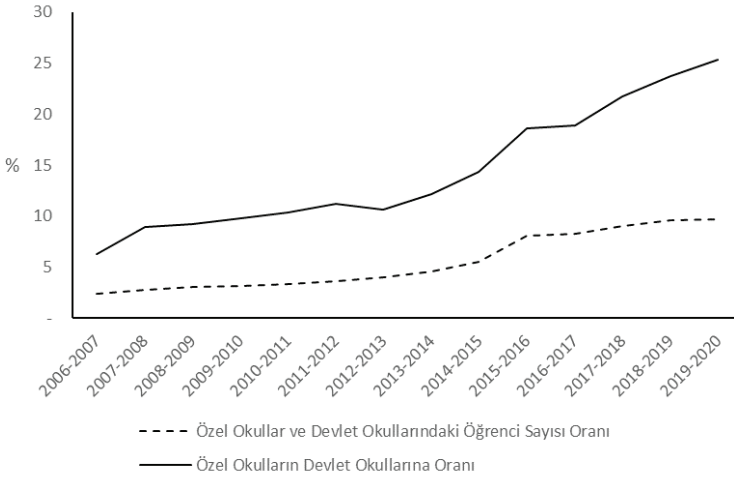
ve kariyer imkânlarına yol açar. Beyaz yakalıların henüz bu aşamada yer alıp otomasyon aşamasına doğru ilerlemeleri onların vasıfsızlaşma açısından çelişkili eğilimleri deneyimlemelerine yol açar. Yine de onlar uzun vadede gerçek boyunduruğa doğru ilerlerler.

Bu yaklaşımla kapitalist sistem içerisinde ana eğilim işçi sınıfının vasıfsızlaştırılmasıdır. Ancak belirtildiği gibi işçi sınıfı bu süreç karşısında pasif bir fail değildir. Onlar bu süreçler karşısında anlık tepkiler geliştirdiği gibi, sınıfın önceki mücadelelerinden elde ettiği kazanımlar da vasıfsızlaştırma süreçleri karşısında engeller oluşturur. Örneğin iş yasaları ücretler, iş güvencesi ve çalışma şartlarına yönelik düzenlemeleri işçileri de koruyan bir şekilde düzenler. Bir mesleğin toplumsal saygınlığı gibi teamüller de benzer şekilde vasıfsızlaştırma süreçlerini yavaşlatır. Neoliberal dönüşüm tam bu noktada sermaye sınıfının ihtiyaçlarına cevap veren şekilde esnek istihdam politikalarını (Doğan ve Girgin, 2017: 271) ön plana çıkarır. Bu açıdan öne çıkan iki uygulama iş yasalarının esnek istihdama imkân tanıyan şekilde düzenlenmesi ile özelleştirmeler ve piyasalaştırma yoluyla kamu istihdamının güvenceli ortamının kaldırılmasıdır. Böylece işçi sınıfını vasıfsızlaştırmanın önündeki engeller ortadan kaldırılır. Bunun yanında çeşitli beyaz yakalı meslekler için vasıfsızlaştırmanın önündeki bir engel üretici güçlerin gelişmişlik seviyesidir. Bu tür mesleklerin gerektirdiği niteliklere sahip bireylerin hem sayısı azdır hem de gerekli emek gücünü üretmenin maliyetleri yüksektir. Bu noktada da eğitim politikalarının piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi söz konusu olmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006: 38).

3. Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Piyasalaşmasının Sayısal Veriler Üzerinden Analizi

Türkiye’de eğitim hizmetinin sağlanması son yıllarda dikkate değer seviyede piyasalaşmıştır. Örneğin yükseköğretim öncesi eğitim hizmeti veren özel kurumların devlet okullarına oranı 2006 yılında %6,31 iken 2020

yılına gelindiğinde %25,35'e çıkmıştır. Eğitim hizmetini özel kurumlardan alan öğrenci sayıları da aynı yıllar arasında %2,42'den %9,67'ye çıkmıştır. Özetle her beş eğitim kurumundan birini özel işletmeler oluşturmakta, öğrencilerin de yaklaşık onda biri eğitim hizmetini bu kurumlardan almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006-2020).

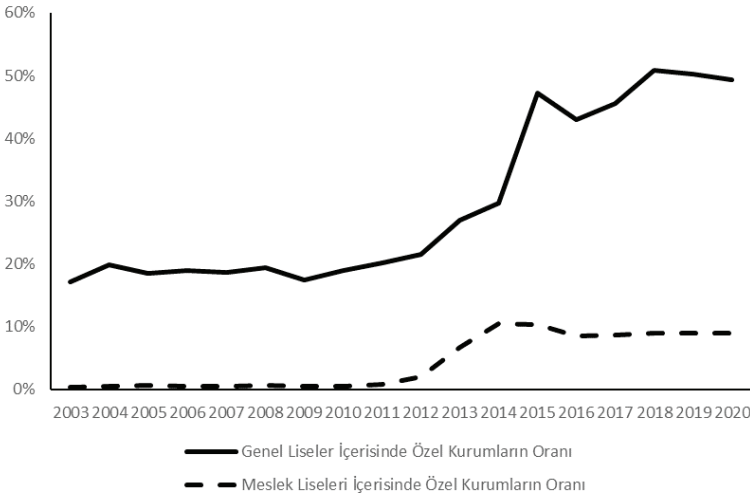

Şekil 2. Yükseköğrenim öncesi eğitim kurumlarında piyasalaşma

Kaynak: MEB , Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2006-2020

Yukarıda aktarılan şekil 2 eğitim sektörünün piyasalaşmasını genel hatlarıyla göstermektedir. Bununla beraber özel okulların oranları eğitim basamaklarına göre farklılık göstermektedir. Belirtildiği gibi eğitim hizmetlerinin planlanmasında egemen sınıfların talepleri doğrultusunda üretici güçlerin bugün var olan ve gelecekte planlanan gelişmişlik seviyesi etkili olur. Bu planlama geleceğin işçi sınıfının sınırlarını çizer. Bu sınırlar içerisinde çalışanlar için farklı yaşam fırsatları (Weber, 2012: 293) sunan ayrıcalıklı mevkiler oluşur. Bu tür mevkilere ulaşabilen çalışanlar genellikle beyaz yakalılardır. Onların bu mevkilere ulaşabilmesini sağlayan unsur da aldıkları eğitimdir

(Boravd., 2017: 50; Poulantzas, 1976: 258; Rutz ve Balkan, 2015: 15). Özellikle üniversite eğitimi bu açıdan sağladığı diploma aracılığıyla ayrıcalıklı bir mesleği icra etme yetkisini sağladığı için beyaz yakalılar için öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki özel eğitim kurumları da kendilerini kaliteli eğitim sunmalarıyla ayırıştırır ve yetiştirdikleri öğrencileri iyi üniversitelere sokmayı vaat ederler. İşte bu nedenle yükseköğrenime geçiş özelliği barındıran okul türlerinde piyasalaşma daha yüksektir. Bunun aksine meslek lisesi gibi geleceğin geleneksel işçi sınıfını oluşturacak okullarda bu oran düşüktür. Bu durum geleceğin beyaz yakalı pozisyonların toplumun geneline açık olmaktan uzaklaştığını ve artık varlıklı bir kesimin çocukları için ulaşılabilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca beyaz yakalıların istihdam edildiği pozisyonlar geleneksel işçi sınıfınıninkilere göre kariyer basamakları (Carchedi, 1975b: 394) içererek ayrışmaktadır. Eğitim süreçlerinin henüz bu aşamasında dahi yaşanan dönüşüm kariyer basamaklarının üst kademelerine ulaşılabilirlik açısından bir ayrımcılık yaratmaktadır.

Şekil 3. Ortaöğretim seviyesinde okul sayıları üzerinden eğitim kurumlarının piyasalaşması

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2006-2020

Şekil 3 üzerinden özel eğitim kurumlarının yıldan yıla artışı net bir şekilde görülmektedir. 2015 yılında bu eğilim genel liseler için yüksek bir ivmelenme göstermiştir. Bu ivmelenmenin oluşmasında yardımcı eğitim kurumları olan özel dershanelerin yasalarla kapatılması (URL-1) ve bu kurumların özel liselere dönüşmesi belirleyici olmuştur. Genel eğilimin aksine 2018 yılı ile beraber genel liseler içerisindeki özel eğitim kurumlarının oranının düşüşü göç ve ekonomik kriz olgusu üzerinden açıklanabilir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında 87,478 (MEB, 2020), 2020 yılında 111,740 lise öğrencisi (MEB, 2021) geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye'ye göç eden toplulukların sosyoekonomik durumu ve ekonomik krizin tüm toplum üzerindeki etkileri sonucunda özel okullara kaydolmanın gerektirdiği maddi yükümlülüklerin sağlanamaması belirleyici olmuş olabilir. Tablodaki tarih aralığında meslek liseleri içinde hızlı bir özel okullaşma yaşanmıştır. Bununla beraber bu tür liseler içerisinde kamunun rolü çok daha ağırlıklıdır.

Eğitim hizmetlerinin her alanında görünen piyasalaşma eğilimi yükseköğretimde de yaşanmıştır. Bu alandaki veriler üzerinden, 2000 yılında mevcut olan 71 üniversitenin 53'ü kamuya, 18'i vakıflara aitken, 2020 yılına gelindiğinde devlet üniversiteleri 129, vakıf üniversiteleri ise 75 sayısına ulaşmıştır. Böylece, görece kısa olan bu sürede vakıf üniversiteleri sayılarını dört kattan fazla arttırmıştır. Yine aynı süre içerisinde vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrencilerin oranı %2,71'den %8,31'e çıkmıştır (YÖK, 1982-2022). Yükseköğretimde yaşanan piyasalaşma olgusu da maddi durumu daha iyi olan ailelerin çocuklarının geleceğin beyaz yakalı pozisyonlarına erişebilmelerini kolaylaştırmaktadır.

4. Üretim Süreçleri, Beyaz Yakalılar ve Yükseköğrenim Alanında Yaşanan Dönüşüm

4.1 Üretim Süreçleri ve Beyaz Yakalılar

Üretim süreçlerinin gelişimi, bu süreçlerin ihtiyaç duyduğu emek yetilerini belirlemektedir. Eğitim sisteminin en önemli amaçlarından biri de bu yetileri geleceğin çalışanlarına kazandırmaktır. Bu nedenle eğitim sisteminin yaşadığı dönüşümleri anlayabilmek için üretim süreçlerinin gelişimine bakılmalıdır. Üretim süreçleri 20. yüzyıl boyunca birçok değişim yaşamıştır. Bu değişimler içerisinde çeşitli düşünürler tarafından post endüstriyel toplum (Bell, 1967) olarak nitelenen kapitalist üretim süreçlerinin yeniden örgütlenişi önemi bir kırılmayı ifade etmektedir. Çeşitli liberal düşünürler bu dönüşümü enformasyon toplumu, bilgi toplumu, sanayi ötesi toplum, teknokratik çağ gibi kavramlarla ifade etmişlerdir (Acar, 2020: 31). Marksist bir bakış açısıyla ise kapitalizmin dönüşümü tekelci kapitalizm olarak isimlendirilmiştir (Poulantzas, 2010: 281). İki ekolün yaklaşımları birçok açıdan farklılaşsa dahi ortaklaştıkları nokta, bu dönüşümün üretim süreçleri içerisinde yer alan beyaz yakalı sayısını arttıracığıdır. Bu gelişmenin sonucunda beyaz yakalılar gelişmiş kapitalist ülkelerde nüfusun çoğunluğunu oluşturmaya başlamıştır. Örneğin 1960 yılında ABD’de toplam çalışan nüfusun %45,7’ini beyaz yakalılar oluştururken (Barry, 1961), takip eden beş yıl içerisinde beyaz yakalıların sayıları mavi yakalıları geçmiştir (Bell, 1967). Gelişmiş bir kapitalist ülke olan Avustralya’da da 1975’den (Australian Bureau of Statistics, 2011) beyaz yakalı çalışanların sayıları mavi yakalıları geçerken, benzer trendler bütün ülkelerin çalışan tipolojilerinde gözlemlenmektedir. Türkiye için 2019 yılına bakıldığında, ISCO 08 sınıflandırmasında profesyoneller, yarı profesyoneller ve büro hizmetinde çalışanlar kategorileri toplam istihdam içerisinde %24’lük bir dilimi oluşturmaktadır. En büyük istihdam grubu ise %20’lik oranıyla bir kısmı beyaz yakalılar içerisinde değerlendirilebilecek

hizmet ve satış elemanlarıdır. Bu grubu ise %14 ile nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve %13 ile sanatkârlar takip eder. Bu oranlar üzerinden de geleneksel işçi sınıfının küçüldüğünü ve beyaz yakalı çalışanların çoğaldığını görebiliriz (TÜİK, 2019).

Beyaz yakalı tanımlarında yer alan bir özellik onların aldığı yüksek ücretlerdir. Beyaz yakalıların kapitalist üretim tarzının en kitlesel çalışan tipi olduğunu göz önüne aldığımızda, kapitalistlerin kar oranlarını korumak adına yapması gerekenin onları vasıfsızlaştırmak ya da daha basit bir ifadeyle aldıkları ücretleri düşürmek olduğu görülür. Egemen sınıf bu hedefini gerçekleştirebilmek için eğitim sistemini iki açıdan düzenler. Bunlardan ilki, beyaz yakalı aday çalışan sayısının arzını ilk aşamada talebiyle uyumlu hale getirmektir. Bu adamın bir sonraki aşaması ise arzı talebin üstüne çıkararak Marx'ın geleneksel işçi sınıfı için kullandığı yedek sanayi ordusu tabirine benzer şekilde bir yedek beyaz yakalı ordusu oluşturmaktır (Marx, 2013: 608-610). İkinci olarak ise, emek gücünün değerinin, onu üretilmek için gereken masrafların belirlemesi ölçüsünde (Marx, 2013: 171), eğitim faaliyetlerinin daha ucuza sunulabilmesidir.

4.2 Yükseköğrenim Alanında Yaşanan Dönüşümün Beyaz Yakalılara Etkileri

Türkiye'de 1980 yılından itibaren yükseköğrenimin hızlı bir genişleme yaşadığı görülür. Bu zaman aralığının sonunda üniversite eğitimi alanların sayısı yaklaşık olarak 40 yıl öncesine göre 6, 20 yıl öncesine göre 2 katına çıkmıştır. Bunun sonucunda nitelikli emek gücüne sahip çalışan sayısı muazzam bir artış göstermiştir (YÖK, 1982-2022). Nüfusun çoğunluğunu ücretlilerin oluşturduğu kabulü üzerinden yükseköğrenim gören öğrencilerin çoğu geleceğin beyaz yakalı pozisyonlarına taliptirler. Eğitim hayatını ortaöğrenim seviyesinde sonlandıranların ise geleneksel işçi sınıfı mesleklerinde istihdam edilmeleri muhtemeldir. Yükseköğrenim görenlerin sayısı

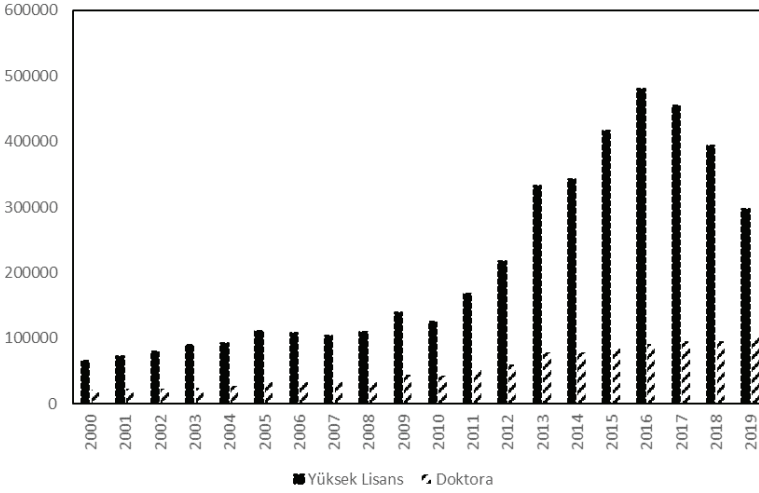
artsa bile geleceğin sınıf kompozisyonunu anlamak için bakılması gereken lisans eğitimi alan ve almayanların oranıdır. Bu oran için yükseköğrenime geçiş sınavlarında bir bölüme yerleşen öğrencilerin oranına bakmak anlamlı bir veri sunar. Şekil 4’de de görüldüğü gibi bu oranlar üzerinden 1980 yılında yükseköğrenime hak kazanarak beyaz yakalı bir mesleğe yönelik eğitim alanların oranı toplam iş gücü adayları içerisinde %9 iken, 2020 yılında bu oran %38 olmuştur (YÖK, 1982-2022).

Şekil 4. Yükseköğrenime hak kazanan öğrencilerin oranı

Kaynak: YÖK, Yükseköğrenim İstatistikleri 1982-2022

Benzer bir gelişim şekil 5’de görüldüğü üzere lisansüstü eğitiminde de yaşanmıştır. Son 20 yıl için derlenen verilerde yüksek lisans öğrencisi sayısı 65 binden 297 bine, doktora öğrenci sayısı ise 21 binden 101 bine çıkmıştır (YÖK, 1982-2022). Geleceğin çalışan nüfusu içerisinde lisans eğitiminin ayrıcalıklı bir pozisyon sağlayamayacak olması, bireylerin lisansüstü eğitime olan taleplerini arttırmıştır.

Şekil 5. Lisansüstü Öğrenci Sayıları

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri 1982-2022

5. Değerlendirmeler

5.1 Eğitim ve Sınıf Yapısı

Toplumun katmanlarının eğitim imkânlarına erişim durumu toplumsal ve etik bir konu olmakla beraber aynı zamanda geleceğin sınıf yapısını da belirlemektedir. Örneğin eğitim eşitliğinin var olması, öğrencilerin hangi sosyoekonomik çevreden geldiklerinden bağımsız olarak kaliteli bir eğitime ulaşabilmeleri anlamına gelir. Böylece toplumun yoksul kesimlerinden gelenler de gelecekte işçi sınıfı içerisindeki ayrıcalıklı yaşam fırsatları sunan mevkilere ulaşabilirler. Bu durumun sınıf ilişkileri açısından da doğurduğu çeşitli sonuçlar vardır. Bu sonuçların bazıları kapitalist sınıfın lehine iken bazıları da aleyhinedir. Bu yönlerden hangisinin daha etkili olacağı toplumsal sınıflar arasındaki güç dengeleri ve diğer sosyokültürel değişkenlere bağlı olarak gerçekleşir.

İlk senaryo olan eğitim eşitliği durumunda, işletmeler daha geniş bir havuz üzerinden en yetenekli bireyleri çalıştırabilme imkânına kavuşurlar. Ayrıca kapitalistler işçi sınıfı içerisindeki öne çıkan bireylere daha yüksek yaşam fırsatları sunarak devşirebilirler. Bunun sonucunda işçi sınıfı olağan önderleri olabilecek bireylerden yalıtılır ve ücret farklılıkları üzerinden bölünür (Poulantzas, 1976: 194). Eğitim eşitliğinin ekonomik ve politik bu iki yönünün yanında bir ideolojik boyutu vardır. Kapitalizmin toplumun bütün katmanlarına açık olan bir orta sınıfı istihdam edebilmesi, işçilerin bireysel çabalarla yaşam koşullarını iyileştirebileceği inancını pekiştirir. İşçilerin zihninde bu düşüncenin yer etmesi kitlesel hak arama mücadelelerini zayıflatır. Bununla beraber eğitim eşitliğinin işçi sınıfı açısından arzu edilen ve etik açıdan olumlu bir durum olmasının yanında sınıf mücadelesini yükseltme olasılığı da vardır. Farklı meslek ve kariyer basamaklarının bütün toplum katmanları için erişilebilir olması, sınıf kültürünün kuşaklar arası kalıcılığı göz önüne alındığında (Lembcke, 1991: 426), sınıfın farklı bileşenleri arasındaki dayanışma ihtimalini güçlendirir.

İkinci senaryo ise eğitim eşitliğinin olmadığı durumdur. Bu senaryoda sınıf içerisindeki farklı yaşam fırsatları barındıran pozisyonlarda kast benzeri bir yapı oluşur. Ayrıcalıklı beyaz yakalı pozisyonlara yalnızca varlıklı toplumsal kesimlerin gelecek kuşakları ulaşabilir. Burslar ve çeşitli teşvikler ile yoksul kesimler içerisindeki en nitelikli bireylerin bu pozisyonlara ulaşabilme ihtimali açık tutulur ancak bu ihtimal bir önceki senaryoya göre daha kısıtlıdır. Bunların sonucunda sınıf katmanları arasındaki ayrışma artacaktır ancak hem bireysel çabalarla yükselme imkânlarına olan umudun düşük olması hem de en potansiyelli bireylerin işçi sınıfı içerisinde kalması kolektif mücadeleyi arttırıcı bir eğilim yaratacaktır.

Türkiye'deki eğitim sisteminin dönüşümü eğitim fırsatlarının artması üzerinden birinci senaryoya ancak piyasalaşma ile beraber en nitelikli eğitime ulaşabilmenin gerektirdiği artan mali gerekliliklerle de ikinci

senaryoya benzemektedir. Her iki senaryonun da ön plana çıkması üretim süreçlerinin değişimi ve bunun sonucunda beyaz yakalıların yaşadığı vasıfsızlaşma ile açıklanabilir. Günümüzde beyaz yakalı olarak nitelenen çoğu meslek ücret ve çalışma şartları açısından geleneksel işçi sınıfı mesleklerinden çok daha fazlasını vaat etmemektedir. Yükseköğrenimin kalitesini koruyamadan yaygınlaşması bu tür mesleklerde istihdam edileceklere yönelik olabilir. Bununla beraber yüksek yaşam fırsatları sunan ve daha üst kademelerde yer alan beyaz yakalı pozisyonları da vardır. Bu pozisyonlar gerektirdiği eğitim kalitesi üzerinden giderek toplumun varsıl kesimlerinin üyeleri için erişilebilir olmaktadır. Sonuç olarak, kapitalizmin yeni örgütlenişi ekonomik ve politik nedenlerle bütün toplumsal katmanlara açık geniş bir orta sınıf ihtiyacı içermiyorsa, eğitim sistemi de eşitlikçi ve kaliteli olmaktan uzaklaşacaktır.

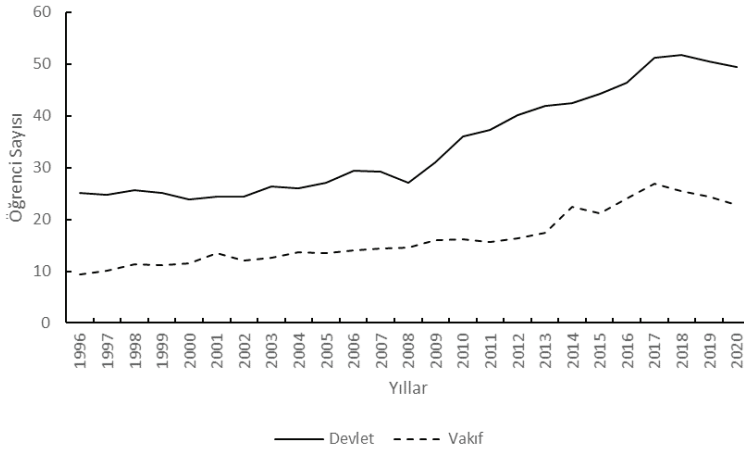
5.2 Beyaz Yakalıların Vasıfsızlaşması

Beyaz yakalıların vasıfsızlaştırılmasında iki uygulama öne çıkar. Bunlardan ilki emek güçlerinin değerinin düşürülmesi adına eğitim süreçlerinin ucuzlatılmasıdır. İkinci olarak ise beyaz yakalı olma potansiyeli taşıyan eğitilmiş birey sayısını üretim süreçlerinde ihtiyaç duyulan sayıdan yüksek tutmaktır. Bunun sonucunda beyaz yakalıların emek piyasasındaki pazarlık güçleri düşük olacak ve bir nevi yedek beyaz yakalı ordusu oluşmuş olacaktır.

5.2.1 Eğitim Harcamalarının Düşürülmesi

Bir meta olan emek gücünün değeri, diğer bütün metalar gibi onu üretmek için gerçekleşen harcamalar üzerinden belirlenir (Marx, 2013: 173). Bu doğrultuda, beyaz yakalı emek gücünün değerini geleneksel işçi sınıfından farklı kılan başlıca faktör bu tür bir emek gücünü yetiştirmenin maliyetidir. Eğitimde yaşanan dönüşümle beraber bu maliyetle ilgili olarak iki değişim yaşanmıştır. Bunlardan ilki,

piyasalaşma ile beraber eğitimin finansmanının kamu yerine bireylerin ödemeleri üzerinden gerçekleşmesidir. Bu durum yükseköğrenim ve öncesi için özel eğitim kurumları sayılarının artışında görünmektedir. İkinci değişim ise eğitimin maliyeti ile ilgilidir. Bu maliyetin belirlenmesinde eğitime ayrılan bütçe, öğrenci başına düşen eğitimci sayısı gibi çeşitli verilerden faydalanılabilir. Bu amaçla eğitime ayrılan bütçenin kullanılması geleceğe yönelik planlanan eğitim harcamalarını da kapsadığı için güncel duruma ilişkin anlamlı bir sonuç vermeyebilir (Korlu, 2019: 17). Bu çalışmada eğitimcinin eğitimin en önemli bileşeni olduğu kabulüyle eğitimci başına düşen öğrenci sayısına bakılmıştır.

Şekil 6. Devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenci sayılarına oranla akademisyen sayısı

Kaynak: YÖK, Yükseköğrenim İstatistikleri 1982-2022

Sayısal veriler üzerinden yükseköğrenim alanında 1996 yılı için istihdam edilen akademisyenlerin mevcut öğrenci sayılarına oranı devlet üniversiteleri için 25'e, vakıf üniversiteleri için 9'a birdir. Bu

sayı 2020 yılına gelindiğinde devlet üniversitelerinde 50 öğrenciye, vakıf üniversitelerinde ise 23 öğrenciye bir olarak değişmiştir. Şekil 5'te grafikleştirilen bu veriler eğitimdeki akademik personelin maliyeti üzerinden yaklaşık olarak yarı yarıya tasarruf sağlandığını göstermektedir. Bu durumun sonucunda beyaz yakalı türü emek gücünün eğitim masrafları düşmekte ve bunu takiben gelecekteki beyaz yakalı mesleklerde çalışanların daha düşük ücretlerle istihdam edilme olasılıkları artmaktadır. Bu olasılık, ayrıcalıklı şartlarda istihdam edilen işçilerin kapitalist üretim süreçlerinin gelişimiyle beraber vasıfsızlaşmaya uğramaları kapitalizmin tarihinde sıklıkla gözlemlenen bir süreçtir. Marx'ta benzer bir gelişmeyi kendi döneminde ticaret işiyle uğraşan varsıl işçiler üzerinden vurgulamıştır. Onların vasıfsızlaşmasında iş bölümü, eğitim masraflarının düşmesi ve bu işi yapan bireyler arasındaki oluşan rekabeti öne çıkararak ticaret işçilerinin geldiği son durumu aktarmıştır.

“Tüm ticari işlemler hakkında bilgili olup 3-4 dil bilmelerine karşın Londra Şehri'nde [Londra'nın finans kuruluşlarına ev sahipliği yapan semtinde] hizmetlerini boşu boşuna haftalığı 25 şilinden (hünerli bir makine operatörünün ücretinden çok azına) satışı sunan yüzlerce Alman yardımcı eleman, ticaret proletaryasının kaderi hakkında 1865 yılında yazılan bu öngörünün o zamandan beri doğruluğunu ne şekilde kanıtlamış olduğuna tanıklık edebilir” (Marx, 2015: 305).

5.2.2 Yedek Beyaz Yakalı Ordusu

Yükseköğrenim kurumlarının her yıl daha çok beyaz yakalı adayını mezun ettiği aktarılan tablolarda görülmüştü. Bununla beraber bu artışın anlamlı olabilmesi için istihdam olanakları ile karşılaştırılması gereklidir. Bu karşılaştırma yapıldığında istihdam olanaklarının beyaz yakalı mesleklere aday olanların sayısı kadar artmadığını görülür. 2004 ve 2019 yılları arasında toplam istihdam içerisinde profesyonel meslek sahiplerinin oranı %4 artış göstermiş, yarı profesyonel kategorisinde gruplanan çalışanların oranı ise yalnızca %1 artmıştır. Aynı süre

aralığında yöneticilerin toplam istihdam içindeki payı %4 düşmüştür. Profesyonel ve yarı profesyonel kategorilerinde çalışanların eğitim durumlarına bakıldığında ise yükseköğrenim görme oranının birincisi için %81'den %93'e, ikincisi için ise %30'dan %51'e çıktığı görülür (TÜİK, 2004-2019). Bu durum görece ayrıcalıklı pozisyonlara ulaşmak için gerekli olan eğitimin arttığını göstermektedir.

Tablo 1. Çalışanların meslek sınıflandırmalarına göre oranları

Yıllar	Nitelik Ölçeğine Göre Sınıflandırma				
	Yöneticiler	Profesyoneller	Yarı Profesyoneller	Düşük Nitelik Gerektiren	Niteliksiz
2004	9%	7%	5%	67%	12%
2005	10%	7%	6%	65%	12%
2006	9%	7%	6%	64%	13%
2007	9%	6%	7%	64%	14%
2008	9%	6%	7%	63%	15%
2009	9%	7%	6%	63%	15%
2010	8%	7%	6%	64%	15%
2011	8%	7%	6%	63%	16%
2012	8%	8%	6%	63%	16%
2014	5%	9%	5%	65%	15%
2015	5%	10%	6%	64%	15%
2016	5%	10%	6%	64%	15%
2017	5%	10%	6%	64%	15%
2018	5%	10%	6%	64%	15%
2019	5%	11%	6%	63%	14%

Kaynak: TÜİK, İstihdam, İşsizlik ve Ücret 2004-2019

Beyaz yakalı çalışan türleri genellikle yöneticiler, profesyoneller ve yarı profesyonellerden oluşmaktadır. Tabloda düşük nitelik gerektiren kısmında Meslek grubu (İSCO 08) sınıflandırmasında yer alan [4] Büro Hizmetlerinde Çalışanlar Elemanlar, [5] Hizmet ve Satış Elemanları, [6] Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları, [7] Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar, [8] Tesis ve

Makine Operatörleri ve Montajcılar yer almaktadır. Bu meslek türleri içerisinde beyaz yakalılar kadar geleneksel işçi sınıfı da yoğunlukla yer almaktadır. Bütün bu veriler göz önüne alındığında her ne kadar beyaz yakalı meslekler çalışma hayatında ağırlık kazansa dahi, bu işlere aday olanların sayısının bu artıştan daha fazla olduğu görülür. Bunun sonucunda beyaz yakalılar aldıkları eğitime göre daha düşük vasıf gerektiren işlerde çalışma ya da işsiz kalma durumunu yaşamaktadır. Tablo 2’de çeşitli meslek gruplarına göre iş arayan bireylerin o meslek grubunda çalışanlara oranları verilmiştir. Bu tablo işsizliğin mevcut iş pozisyonlarına göre durumunu göstermektedir.

Tablo 2. Meslek gruplarına göre işsizliğin istihdama oranları

Yıllar	Nitelik Ölçeğine Göre Sınıflandırma				
	Yöneticiler	Profesyoneller	Yarı Profesyoneller	Düşük Nitelik Gerektiren	Niteliksiz
2004	4%	16%	16%	12%	16%
2006	3%	14%	12%	11%	14%
2008	3%	14%	14%	12%	18%
2010	3%	13%	17%	13%	18%
2012	3%	11%	13%	10%	12%
2014	5%	12%	15%	11%	13%
2016	4%	15%	17%	12%	13%
2018	5%	17%	16%	13%	14%
2021	4%	18%	18%	12%	17%

Kaynak: TÜİK, İstihdam, İşsizlik ve Ücret 2004-2019

Tablo incelendiğinde işsizlik oranlarının 2012 yılına kadar bütün meslek grupları için düşerken, sonraki yıllarda hemen hemen hepsi için arttığı görülür. Bununla beraber meslek grupları için düşüş ve artışın farklı oranlarda olduğunu belirtebiliriz. 2004 yılından 2021 yılına bakıldığında beyaz yakalı olarak niteleyebileceğimiz yönetici, profesyonel ve yarı profesyonellerden oluşan grup için işsizlerin istihdam edilenlere oranı %38 oranında artmıştır. Bu artışta Tablo 1’de

de görülen yönetici pozisyonlarında çalışanların oranının düşüşü de etkili olmuştur. Düşük nitelikli gruptakilerde %27, niteliksiz grupta %4, her ikisi bir arada alındığında ise %8 oranında bir artış yaşanmıştır.

Bu duruma ilişkin somut örnekler de günümüz çalışma hayatında da sıklıkla gözlemlenmektedir. Örneğin 2010 yılında üniversitelerin açtığı 2 bin kadro için açılan ilana 60 bin akademisyen başvurmuştur (Bora, 2017: 56). İş arayan bu adayların kimisinin doktorasını tamamlamış, kimisininse doktora adayı olarak yüksek eğitilmiş olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin 2019 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvuranlar içerisinde on binlerce yüksek lisans ve bine yakın doktora mezunu bulunmaktadır (Cumhuriyet, 11 Temmuz 2019). Ekonomik krizler de hâlihazırda var olan işsizlik sorununu daha şiddetlendirmekte ve hemen hemen bütün beyaz yakalı meslekleri etkilemektedir.

“Türkiye’de 1994 ekonomik krizi, başta bankacılık sektörü olmak üzere, vasıflı işgücüne kitlesel bir işsizlik darbesi vurarak beyaz yakalı işsizliğini gündeme getirmişti. 1994 krizi, şiddetliydi fakat görece kısa sürdü. Sadece ekonomik değil siyasal düzlemde de sarsıcı sonuçlara yol açan 2001 ekonomik krizi, beyaz yakalı işsizliğin “patlaması”, daha doğrusu görünür hale gelmesi bakımından daha yüksek bir eşik olmuştur. 23 bankanın battığı bu krizin etkileri, kendini yine özellikle bankacılık alanında gösterdi fakat onunla sınırlı kalmadı. Nihayet 2009 krizi, eğitilmiş-vasıflı işgücüne yeni bir işsizlik darbesi vurdu. ... Beyaz yakalı işsizliğinin 2009 kriziyle aldığı ivmeyi, yüksek statülü bir meslek grubu kabul edilen mühendis, mimar ve şehir plancılarını örneğinde mercek altına almak mümkündür. TÜİK verilerine göre bu meslek grubunda iş arayanların sayısı 2008’den 2009’a yaklaşık üçte bir oranında (%32,7) artmıştır.” (Bora, 2017: 51)

Eğitim alanında yaşanan dönüşümün yol açtığı işsizlik sorunundan etkilenen beyaz yakalı meslek gruplarından başlıca birisi de eğitimcilerdir. Hatta bu meslek grubu için işsizliğin yapılaşmış da söylenebilir. Tablo 3’de öğretmen adaylarının ve atanmış öğretmenlerin sayıları yer almaktadır. Atanma umudunu kaybederek sınava

başvurmayanları da göz önünü aldığımızda işsizliğin boyutları çarpıcı görünmektedir. Öğretmen adayları da bu durum karşısında tepkilerini göstermiş, sık sık gerçekleştirdikleri protesto gösterilerini Atanamayan Öğretmenler ifadesiyle popülerleştirmişlerdir.

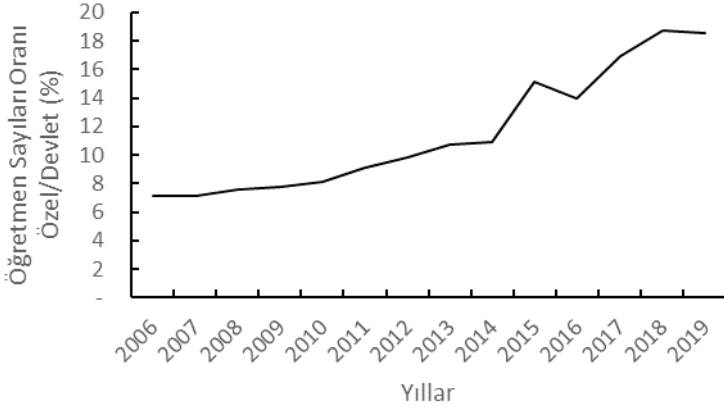
Tablo 3. Yıllara göre atanan öğretmen oranları

Yıllar	Ataması Yapılan	KPSS'ye Giren Öğretmen Adayı Sayısı	Atanma Oranı
2003	22814	162438	14%
2004	19029	169745	11%
2005	20777	173428	12%
2006	50877	202710	25%
2007	45420	205433	22%
2008	40709	237520	17%
2009	30216	244269	12%
2010	40922	279949	15%
2011	39945	230415	17%
2012	56106	299709	19%
2013	41579	345664	12%
2014	50990	221492	23%
2015	52736	292858	18%
2016	49311	333532	15%
2017	23496	308.125	8%
2018	25577	306.233	8%
2019	41379	332.811	12%
2020	40925	414.599	10%

Kaynak: (MEB, 2021:30), (ÖSYM, 2003-2020)

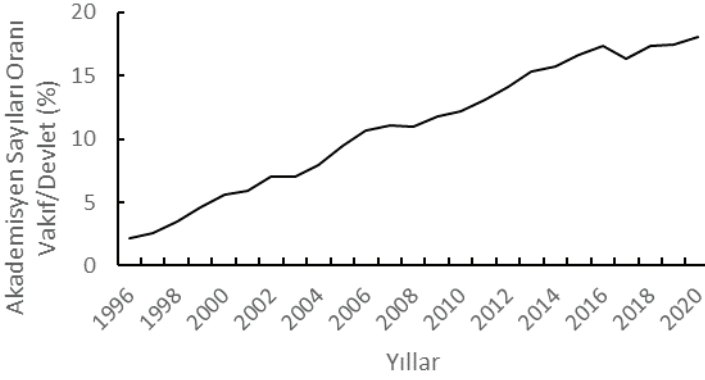
Öğretmen adaylarının işsizliği, aynı zamanda eğitimde piyasalaşmanın bir şartını oluşturmaktadır. Şekil 7 ve 8'de grafiği yer alan verilere göre 2016 yılında öğretmenlerin yalnızca %7'si özel okullarda istihdam

edilirken, 2019 yılında bu oran %19 olmuştur (MEB, 2006-2020). Yükseköğrenim alanında ise 1996 yılında %2 olan oran 2019 yılında %18'e yükselmiştir (YÖK, 1982-2022). Yükseköğrenim öncesi ve sonrası için bakıldığında yaklaşık altı eğitimciden biri özel sektörde yer alan eğitim kurumlarında istihdam edilmektedir ve bu yöndeki eğilimin sürmesiyle bu sayısının artması muhtemeldir. Bu nedenle atanamayan öğretmenler olgusunun var olmadığı durumda özel eğitim kurumlarının düşük ücretlerle eğitimci istihdam edemeyecekleri ve bugünkü yaygınlıklarına ulaşamayacakları açıktır.

Şekil 7. Yükseköğrenim öncesi öğretmenlerin özel/kamu istihdamı oranları

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2006-2020

Şekil 8. Yükseköğretimdeki akademisyenlerin özel/kamu istihdamı oranları

Kaynak: YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri 1982-2022

Vasıfsızlaşmanın bir diğer sonucu da ücretlerde yaşanan düşüşlerdir. Marx kapitalist üretimin gerçek boyunduruk aşamasına doğru giderken emek gücü niteliklerinin eşitlenmesi eğilimini vurgular. Bu doğrultuda alınan ücretlerde birbirine yaklaşır ve alt seviye olan asgari ücrete doğru inerler (Marx, 2013: 401). Türkiye’de yapılan asgari ücret araştırmaları nitelikli çalışanların vasıfsızlaştırıldığına dair veriler sunmaktadır. Örneğin 2017 yılı için ücretli çalışanların %57’si asgari ücretin alt ve üst olarak yüzde onu aralığında ücretlerle çalıştırılmaktadır. 2006-2019 yılları aralığında bütün ücretliler üzerinden hesaplanan ortalama ücret asgari ücretin 2 katından 1,41 katına gerilemiştir. Asgari ücretin 2 katından fazla ücret alan çalışanlar ise çalışanların yalnızca %21,8’ini oluşturmaktadır (DİSK, 2020: 25-27). Bu veriler ışığında beyaz yakalılar giderek azalan bir kısmının ayrıcalıklarını koruyabildikleri, çoğunluğunun ise ücretler açısından geleneksel işçi sınıfına yaklaştığı ortaya çıkmaktadır.

6. Sonuç

Türkiye’de kamu sektörünün üstlendiği birçok hizmette son on yıllarda piyasalaşma yaşanmıştır. Eğitim başta olmak üzere bu hizmetlerde hala kamu baskın bir rol oynasa dahi özel sektörün de alan kazanmasıyla ikili bir yapı oluşmuştur. Bu ikili yapı kaliteli eğitime erişim konusunda fırsat eşitsizliği yaratarak, iş hayatında ayrıcalıklı mevkilere gelebilme konusunda varsıl ailelerin çocuklarına fırsatlar yaratmaktadır. Piyasalaşma hız kazanırken yaşanan bir diğer gelişme de eğitim imkânlarının yaygınlaşmasıdır. Eğitimin yaygınlaşması bir toplumsal gelişme anlatısı olmakla beraber aynı zamanda beyaz yakalı çalışanları vasıfsızlaştırmaktadır. Çelişkili gibi görünen bu durum iki şekilde gerçekleşmektedir. İlki, eğitim sektörünün daha üretken hale gelmesiyle bir meta olan emek gücünün daha ucuza üretilmesidir. Bu durumun detayları eğitim alanında yaşanan standartlaşma, bunun sonucunda eğitimcilere düşen rolün azalması ve onların sayılarının artmasıyla daha düşük ücretlerle istihdam edilebilmeleri; yaygınlaşma, toplam giderlerin daha geniş bir kitle tarafından karşılanması ve bunun sonucunda öğrenci başına yapılan harcamaların azalması gibi nedenler rol oynamaktadır. Sonuç olarak beyaz yakalı olarak ifade edebileceğimiz öğretmen, mühendis, avukat, doktor vb. meslekleri icra etmek için gerekli olan nitelikler daha az masraf ile kazandırılabilen, bunun sonucunda bu meslekleri icra edenlerin ücretleri düşmektedir.

İkinci olarak yükseköğrenim kurumların yaygınlaşmasının yarattığı etkiler vardır. Bunun sonucunda daha iyi yaşam fırsatları sunan ayrıcalıklı meslekleri icra etme ehliyetine sahip çalışan aday sayısı artmaktadır. Bu durum diploma enflasyonuna yol açmakta, beyaz yakalıları mevcut iş pozisyonları için rekabete sokarak ücretlerinin düşüşüne yol açmaktadır. Bu duruma karşılık olarak, beyaz yakalıların çıkarlarını savunma aşamasında zanaatkar vari bir yaklaşımla işi yapma yetkisini kısıtlamaya çalıştığı görülür. Çoğu zaman etik kaygılar

da içeren bu karşı çıkışlar örneğın, psikologların çeşitli eğitimlerle sağlanan sertifikaların diplomaları ikame etmesine (Cumhuriyet, 06 Ocak 2015), hukukçuların eğitim kalitesinin korunmadan eğitimin yaygınlaşmasına (Cumhuriyet, 20 Şubat 2014), gıda mühendislerinin çok fazla mezun olması sebebiyle diplomalarının değer kaybetmesine (Cumhuriyet, 30 Aralık 2013), mühendis, mimar ve doktorların başka ülkelerden eğitim alan meslektaşlarının çalışma izinlerine karşı çıkışlarında (Cumhuriyet, 28 Eylül 2006 ve 8 Ocak 2011) görülebilir. Beyaz yakalıların bu tepkilerinde başarılı olamamaları durumunda sınıf içi rekabetlerini durdurabilmek adına örgütlenmeye gitmeleri muhtemeldir. Marx kendi döneminde yaşanan gelişmeleri aktarıırken işçi sınıfı derneklerinin kurulmasındaki ilk motivasyonunun sınıf içi rekabeti ortadan kaldırmak olduğunu belirtmiştir (Marx, 1992: 79-80). Çeşitli beyaz yakalı örgütlerinin son on yıl içerisinde oluşmasında bu motivasyon etkili olmuş olabilir, bununla beraber bu oluşumlar henüz etkili olacak güçte değillerdir.

Sonuç olarak beyaz yakalı türü bir emek gücü yetisi kıt bir kaynak olmaktan çıkmaktadır. Orta seviyelerde yaşam fırsatları sunan beyaz yakalı mesleklerinin gelirleri geleneksel işçi sınıfınıninkilere yaklaşmaktadır. Hala ayrıcalıklarını koruyabilen pozisyonlar giderek azalmaktadır. Bu pozisyonlara ulaşabilmek eğitimde yaşanan piyasalaşma sonucunda varsıl olmayan kesimler için zorlaşmaktadır. Bu durum aynı zamanda bir toplumsal gelişme anlatısı olmakla beraber orta sınıfların zayıflamasını beraberinde getirmektedir.

Kaynakça

- Acar, S. (2020). *Türkiye’de Sağlıkta Dönüşüm, Güvencesiz Çalışma ve Beyaz Yakalılar*. Bursa, Dora Yayınevi.
- Australian Bureau of Statistics, Australian Social Trends, (2011). [https://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/Lookup/4102.0Main+Features30Dec+2011,\(04.4.2022\)](https://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/Lookup/4102.0Main+Features30Dec+2011,(04.4.2022))

- Barry, C. A. (1961). White-Collar Employment: I-Trends and Structure. *Monthly Labor Review*, 84(1), 11-18.
- Bell, D. (1967). Notes on the Post-Industrial Society (I). *The Public Interest*, 6, 24.
- Bora, A., Erdoğan, N., Bora, T. ve Üstün, İ. (2017). “Boşuna mı Okuduk?”: *Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2017). Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliğine Genel Bir Bakış. T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan ve İ. Üstün (Ed.), “Boşuna mı Okuduk?”: *Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği* içinde. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci Yüzyılda Çalışmanın Değersizleştirilmesi*. İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Burawoy, M. (2015). *Üretim Siyaseti: Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri*. İstanbul, NotaBene Yayınları.
- Carchedi, G. (1975a). On the Economic Identification of the New Middle Class. *Economy and Society*, 4(1), 1-86.
- Carchedi, G. (1975b). Reproduction of Social Classes at the Level of Production Relations. *Economy and Society*, 4(4), 361-417.
- Cumhuriyet, (2006). Mimar ve mühendisler eylem hazırlığında. 28 Eylül, 3.
- Cumhuriyet, (2011). Sağlıkçılar önlük bıraktı. 8 Ocak, 7.
- Cumhuriyet, (2013). Gıda mühendisleri uzaya CV gönderdi. 30 Aralık, 11.
- Cumhuriyet, (2014). İşçi avukatlar hak mücadelesinde. 20 Şubat, 11.
- Cumhuriyet, (2015). Yeni mezunlara 60 günde terapi sertifikası. 6 Ocak, 13.
- Cumhuriyet, (2019). Doktorali iş kuyruğu. 11 Temmuz, 11.
- Demirer, D. K. (2012). Eğitimde Piyasalaşma ve Öğretmen Emeğinde Dönüşüm. *Çalışma ve Toplum*, 1(32), 167-186.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf, (05.5.2022)
- DİSK Araştırma Merkezi, Salgın Günlerinde Asgari Ücret Araştırması, (2021). <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/2021-asgari-%C3%BCcretson.pdf> (5.12.2021)
- Doğan, S., Girgin, M. S. (2017). İşgücü Piyasasında Güvenceli-Esneklik Modeli ve Piyasa Araçlarının İstihdama Etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 270-286.
- Erzen, Z., Epeçan, C. (2018). Öğretmen Görüşlerine Göre Öğretmenlerin Toplumdaki Saygınlığının İncelenmesi. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(9), 331-345.
- Kiraz, Z., Kurul, N. (2018). Türkiye’de Öğretmen İşsizliği ve Ataması Yapılmayan Öğretmenler Hareketi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 270-302.

- Koca, G., Hürriyet, Şimdi de okullar dershaneye dönüşüyor.
URL1 <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/simdi-de-okullar-dershaneye-donusuyor-28568578> (05.2.2021)
- Korlu, Ö., Eğitim Reformu Girişimi, Bir Bakışta Eğitim 2019'a Göre Türkiye'de Eğitimin Durumu, (2019). <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/bir-bakista-egitim-2019agoreturkiyede-egitimin-durumu>, (05.7.2021)
- Lembcke, J. (1991). Why 50 Years? Working-Class Formation and Long Economic Cycles. *Science & Society*, 55(4), 417-445.
- Maguire, A., Historical Materialism, What is the Traditional Working Class?. <https://www.historicalmaterialism.org/blog/what-traditional-working-class> (20.6.2022)
- Marx, K. (1992). *Ücretli Emek ve Sermaye*. Ankara, Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Kapital I. Cilt: Ekonomi Politikin Eleştirisi*. İstanbul, Yordam Yayınları.
- Marx, K. (2015). *Kapital III. Cilt: Ekonomi Politikin Eleştirisi*. İstanbul, Yordam Kitap.
- Marx, K., Engels, F. (2005). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. Ankara, Sol Yayınları.
- Mayes, S. S. (1977). The Increasing Stratification of Higher Education: Ideology and Consequence. *The Journal of Educational Thought (JET) / Revue de la Pensée Éducative*, 11(1), 16-27.
- Milli Eğitim Bakanlığı, 2021 Yılı Bütçe Raporu. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/30125920_2021_BUTCE_SUNUYU.pdf (8.2.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme (2020), Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf (05.1.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme (2021), Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/18104635_Mart_internet_bulteni_.pdf (05.1.2022)
- Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim, (2006-2020). <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/kategori/23>, (08.3.2022)
- Nilgün, D. Prekarizasyon Bağlamında Öğretmenlik. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, 4(4), 365-379.
- Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi, KPSS: Kamu Personel Seçme Sınavı, KPSS A Grubu ve Öğretmenlik (Genel Yetenek-Genel Kültür, Eğitim Bilimleri, Alan Bilgisi ve ÖABT) Sınav Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler. <https://www.osym.gov.tr/TR,22656/2022.html> (25.2.2022)
- Poulantzas, N. (1976). *Classes in Contemporary Capitalism*. London, NLB.

- Poulantzas, N. (1979). The New Petty Bourgeoisie. *Insurgent Sociologist*, 9(1), 56-60.
- Poulantzas, N. (2010). *Poulantzas Kitabı*. Ankara, Dipnot Yayınları.
- Rutz, H. J., veBalkan, E. M. (2015). *Sınıfın Yeniden Üretimi: Eğitim, Neoliberalizm ve İstanbul'da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi*. İstanbul, h2o kitap.
- Sağlam, M. Ş. (2016). *Beyaz Yakalıların Sınıfsal Pozisyonuna Dair Teorik Tartışmalar*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Silver, B. (2015). *Emeğin Gücü: 1870' den Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme*. İstanbul, Yordam Kitap.
- Türkiye İstatistik Kurumu, İstihdam, İşgücü ve Ücret (2004-2019). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108> (12.12.2021)
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum Cilt: 1*. İstanbul, Yarı Yayınları.
- Wright, E. O. (1984). A General Framework for the Analysis of Class Structure. *Politics & Society*, 13(4), 383-423.
- Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim İstatistikleri (1982-2022). <https://istatistik.yok.gov.tr/> (01.1.2022)

Genç Yetişkinlerde Sosyal Medya Kullanımına Dair Özellikler ile Sosyal Görünüş Kaygısı ve Yeme Tutumları İlişkisi

Merve ŞENGÖNÜL¹, Bengisu Nehir AYDIN^{2*}

¹Haliç Üniversitesi, Klinik Psikoloji, İstanbul, Türkiye,

Orcid Numarası: 0000-0002-3341-2007

²Haliç Üniversitesi, Psikoloji, İstanbul, Türkiye,

Orcid Numarası: 0000-0003-2920-3920

Geliş Tarihi: 28.10.2022

***Sorumlu Yazar e mail:** bengisuaydin@halic.edu.tr

Kabul Tarihi: 03.04.2023

Atf/Citation: Şengönül, M. & Aydın, B.N. (2023)., “Genç Yetişkinlerde Sosyal Medya Kullanımına Dair Özellikler ile Sosyal Görünüş Kaygısı ve Yeme Tutumları İlişkisi”, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023, 6(1): 113-134.

Öz

Bu araştırmanın amacı, genç yetişkinlerde sosyal medya kullanımına dair özellikler ile sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumları ilişkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ilinde yaşayan 18-25 yaş arası 385 genç yetişkin oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan her bir katılımcı Sosyodemografik Bilgi Formu, Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Yeme Tutumu Testi doldurmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, katılımcıların yeme tutumu sosyal medyada kaç saat geçirildiğine, sosyal medya uygulamalarından aldığı beğeni sayısının önemine göre anlamlı düzeyde değişmektedir. Katılımcıların sosyal görünüş kaygısı sosyal medya kullanım sıklığına, sosyal medyada kaç saat geçirildiğine göre anlamlı düzeyde değişmektedir. Katılımcıların beden kitle indeksi ile sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumu arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sosyal Görünüş Kaygısı, Yeme Tutumu.

The Relationship Between Social Media Usage Characteristics, Social Appearance Anxiety and Eating Attitudes in Young Adults

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between social media usage characteristics and social appearance anxiety and eating attitudes in young adults. The sample of the study consists of 385 young adults between the ages of 18-25 living in Istanbul. Each participant in the study completed the Sociodemographic Information Form, Social Appearance Anxiety Scale and Eating Attitude Test. According to the results obtained from the research, the eating attitude of the participants differentiated significantly according to the number of hours spent on social media and the importance of the number of likes they receive from social media applications. Social appearance anxiety of the participants differentiated significantly according to the frequency of social media use and how many hours are spent on social media. A low level of positive correlation was found between the participants' body mass index, social appearance anxiety and eating attitude.

Keywords: Social Media, Social Appearance Anxiety, Eating Attitude.

1. Giriş

İnternete erişimin kolaylaşması son zamanlarda sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte hayatımızı çeşitli yönlerden etkilemeye başlamıştır (Şişman Eren, 2014: 234-240). Günlük hayatta nereye gidip gidilmeyeceği, neler satın alınıp alınmayacağı gibi ihtiyaçların birçoğu sosyal medyanın takibi ile belirlenmektedir. Yeni medyanın sunduğu iletişim biçiminin, kişilerin işlevselliği ve etkinlikleri üzerinde doğrudan etkisi vardır (Dilmen, 2012: 130-137). Instagram, Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal ağlar en sık sıklıkla kullanılan sosyal medya araçlarıdır. Birbirini tanıyan ve tanımayan birçok kişinin fotoğraf, video gibi içeriklerle iletişime geçmesi sosyal medya araçları sayesinde kolaylaşmıştır (Çakmak, 2018: 45-70). Günümüzde birbirine internet aracılığıyla bağlı olan

kişiler, erişilebilir olması, kullanıcı dostu olması ve zaman kavramının olmaması gibi nedenlerden dolayı hem sosyal medya araçlarına yön vermekte hem de bu araçlardan etkilenmektedir (Akbulut, 2018: 52-73). Sosyal medyanın değişikliklerinden tüm dünyadaki toplumlar etkilenmiş ve buna bağlı olarak sosyal medyanın olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Sosyal medyanın bireyler üzerindeki olumlu etkileri arasında geniş kitlelerin sanal ortamda bir araya gelebilmesi ve yalnızlık hissini azaltabilmesi, güncel bilgiye hızlı şekilde ulaştırarak belirsizliği ve yol açabileceği kaygıyı azaltması, fikirlerin sınırlar ötesi paylaşımına imkan vermesi ve birliktelik hissi oluşturması, duygusal tatmin, sağlık hizmetlerine ve psikoeğitim videolarına çevrimiçi ulaşım imkanları öne çıkmaktadır; zihin sağlığı açısından özellikle diğer insanlarla sanal da olsa bağlantı kurulmasına olanak vermesi açısından işlevsel bir araç olmaktadır (Siddiqui ve Singh, 2016: 72-74; Ostic vd, 2021: 5-10). Kim (2014: 3-12) üniversite öğrencilerinde Facebook kullanımının psikolojik iyi oluşu olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir.

Sosyal medya kullanımı bağımlılık düzeyine ulaştığında ise psikolojik belirtiler ile ilişkisi ortaya çıkabilmektedir. Hem ergenlerle hem de üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalarda depresyon, somatizasyon, obsesif kompulsif bozukluk ile orta düzeye yakın ilişkisinin olduğu belirlenmiştir (Bilgin, 2018: 240-245; Karadağ ve Akçınar, 2019: 157-160). Sosyal medya kullanımı depresif belirtileri olumsuz yönde etkileyebildiği ve izolasyonu arttırabildiği gibi önceden var olan depresif belirtiler ve izolasyon da sosyal medya bağımlılığına etki edebilmektedir; bunların yanında sosyal medya kullanımı yeme bozuklukları ve beden memnuniyetsizliği, olumsuz beden algısı açısından önemli bir risk faktörü olabilmektedir (Cataldo vd, 2021: 4-12). Sosyal medyanın da içinde olduğu akıllı telefon bağımlılığının da psikolojik iyi oluşu olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Ostic vd, 2021: 5-10).

Kişilerarası ilişkilerle ilgili olarak, sanal ortamda kişilerin yüz yüze iletişime geçmelerine gerek kalmadan iletişim kurmalarının, gerçek hayatta kurulan yakın ilişkilerden bazı durumlarda, özellikle sosyal kaygı söz konusu olduğunda daha tercih edilebilir olduğu görülmektedir (Çakmak, 2018: 45-70). Sosyal kaygı, kişinin başkaları tarafından değerlendirilebilecek olduğu bir veya birden çok toplumsal durumda belirgin şekilde korku veya kaygı duyması olarak tanımlanmıştır (Işık, 2019: 38-67). Sosyal kaygısı olan kişiler başkalarıyla iletişim kurduğu zamanda yoğun kaygı ve korku yaşar. Olumsuz değerlendirilme korkularından dolayı ya kaçınma davranışı sergilerler ya da yoğun kaygıya rağmen bu duruma katlanırlar (Hart vd, 2008: 50-57). Sosyal medya kullanımı bireylerin sosyal kaygılarının azalmasına etki edebileceği gibi geniş kitleler tarafından yargılanma korkusu ve sosyal görünüşle ilgili kaygı da ortaya çıkartabilmektedir (Cataldo vd, 2021: 4-12).

Sosyal görünüş kaygısı olan kişiler diğer kişiler tarafından fiziksel görünüşleriyle değerlendirilmeye yönelik aşırı derecede endişe duyabildiğinden dolayı sosyal medya kullanımı ve yeme tutumları etkilenebilmektedir; sosyal görünüş kaygısı ile bozulmuş yeme tutumları aracılığıyla işlevsiz bir şekilde başa çıkılabilmektedir (Çınar ve Keskin, 2015: 457-464). Bu açıdan başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu, anoreksiya nervroza, bulimiya nervroza, tıknırcasına yeme gibi yeme bozuklukları ile ilgili olabilmektedir (Işık, 2019: 38-67).

Yeme tutumu kavramı, kişilerin yeme davranışlarının normal yeme davranışı ve bozulmuş yeme davranışı örüntüsündeki yeri ile açıklanabilmektedir. Yeme davranışında bozukluğa doğru giden yolu açıklamak, yeme bozukluğunu saptamak için sıklıkla yeme tutumu kavramı kullanılmaktadır (Sapmaz-Yurtsever, 2014: 45-68). Yeme bozuklukları yeme davranışlarının ciddi anlamda bozulmasıyla karakterizedir. Anoreksiya nervroza (AN), bulimiya nervroza

(BN), tıknırcasına yeme bozukluğu (TYB) sıklıkla görülen yeme bozukluklarından. AN hastaları sıklıkla hastalıklarını reddeder ve tedaviye direnç gösterirler. Bulimiya nevrozalı hastalar kısa süre içinde yüksek kalorili besinleri tüketirler; sonrasında suçluluk duygusuyla kusma, laksatif kullanma davranışları sergilerler. Tıknırcasına yeme bozukluğunda kişiler belli bir sürede bir kişinin yiyebileceğinden çok daha fazla miktarda yiyecek tüketirler (Erbay Gönenir ve Seçkin, 2016: 473-477).

Yeme bozuklukları çok bileşenli bir yapıdan oluşmaktadır. Etiyolojide biyolojik, psikososyal etmenlerin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda risk faktörleri arasında bozulan yeme tutumları, beden memnuniyetsizliği, benliğe ilişkin olumsuz inançlar, zayıflık idealinin içselleştirilmesi gibi biyopsikososyal faktörler öne çıkmaktadır (Sertel, 2013: 211-220).

Yeme bozuklukları, sağlıkla ilişkili yaşam kalitesinde önemli derecede azalmaya neden olur. Özellikle yetişkinlerde AN için kanıt temeli yetersiz olmakla birlikte son yirmi yılda yapılan aile, ikiz ve evlat edinme çalışmaları yeme bozukluklarının kompleks yapısını yansıtmaktadır. Kalıtımı hem genetik hem de çevresel faktörlerden etkilenmektedir. AN için ikiz-temelli kalıtım derecesi %48 ile %74, BN için %55 ile %62 ve TYB için %39 ile %45 arasında değişmektedir (Hübel vd, 2019: 901-907). Zayıflık ve bireylerin estetik değerlerinin değişmesi gibi durumlar da yeme bozukluklarının artmasına neden olmaktadır. Otuz yıllık süreç içerisinde AN hastalarının %25'inin yaşamını kaybettiği, %25'inin kronikleşerek düşük beden ağırlığı ile hayatlarına devam ettiği ya da BN geliştirip kilolarında büyük oynamalar olduğu görülmektedir. Genel yaygınlık oranı %1 olmakla birlikte kadınlarda erkeklere oranla on kat daha fazla görülmektedir (Ertuğ Toker ve Hocaoglu, 2009: 36-42). Tüm faktörler ele alındığında sosyal medyanın hayatımızda gittikçe daha fazla yer alması kişilerin görünüşüne dair fikir ve algıların dayatılmasıyla kişilerin

beden memnuniyetsizliğine neden olmakta, beraberinde sosyal görünüş kaygısı ortaya çıkabilmektedir. Sosyal medyada fazla vakit geçirilmesinin kişilerin yeme tutumlarında da bozulmalara sebebiyet verebileceği düşünülmektedir (Oktan ve Şahin, 2010: 544-556).

Bu çalışmada genç yetişkinlerin sosyal medya kullanımına dair bazı özelliklere göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumlarının karşılaştırılması ve sosyal görünüş kaygısı ile yeme tutumları ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel problemi “Genç yetişkinlerde sosyal medya kullanımına dair özelliklere göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumları anlamlı düzeyde değişmekte midir?” şeklindedir. Bu araştırma sorusundan yola çıkılarak oluşturulan ilk hipotez “sosyal medya kullanımına dair bazı özelliklere (kullanım sıklığı, günde kaç saat vakit geçirildiği, sosyal medya uygulamalarında alınan beğeni sayısının önemi) göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumu puanları anlamlı düzeyde değişmektedir”. İkinci hipotez ise “sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumu puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde ifade edilmektedir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Örneklem

Çalışmanın evrenini İstanbul ilinde yaşayan 18-25 yaş arası genç yetişkinler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem seçim yöntemi; olasılıklı örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örneklemedir (Büyüköztürk ve ark, 2018: 35-56). Örneklem sayısı %95 güvenilirlik, %5 hata payına göre belirlenmiştir. Çalışmaya 298 kadın (%77,4) ve 87 erkek (%22,6) olmak üzere toplam 385 kişi katılmıştır. Katılımcıların 183’ü (%47,5) 18-21 yaşında iken 202’si (%52,5) 22-25 yaş aralığındadır. 96 kişi (%24,9) lise, 48 kişi (%12,5) ön lisans, 197 kişi (%51,2) lisans, 44 kişi (%11,4) lisansüstü eğitim düzeyindedir. 21 kişi (%5,5) düşük, 321 kişi (%83,4) orta, 43 kişi (%11,2) yüksek gelir

durumuna sahiptir. Katılımcıların 340'ı (%88,3) ailesiyle birlikte, 42'si (%10,9) tek başına, 3'ü (%0,8) yurttan yaşamaktadır. 261 kişi (%67,8) fiziksel görünüşünden/kilosundan memnun iken 124 kişi (%32,2) fiziksel görünüşü/kilosundan memnun değildir. 202 kişi (%52,5) beslenme düzenine dikkat ettiğini, 183 kişi (%47,5) beslenme düzenine dikkat etmediğini belirtmiştir. Katılımcıların beden kitle indeksine (BKİ) bakıldığında 51 kişi (%13,2) zayıf, 253 kişi (%65,7) normal, 69 kişi (%17,9) fazla kilolu ve 12 kişi (%3,1) obez kategorisindedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Örnekleme oluşturan kişilere Sosyo-demografik Bilgi Formu, Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ), Yeme Tutum Testi (YTT-40) uygulanmıştır.

Sosyo-demografik Bilgi Formu: Yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak her birey için araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır. Sosyo-demografik Bilgi Formu; katılımcıların cinsiyeti, yaşları, boy-kilo değerleri, eğitim durumları, gelir düzeyleri, sosyal medya kullanımları ile ilgili bilgileri içeren 14 tane sorudan oluşmaktadır.

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ): Sosyal görünüş kaygısını ölçmek amacıyla Hart ve ark. (2008) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 5'li likert tipinde (1) Hiç Uygun Değil, (5) Tamamen Uygun şeklinde cevaplanmaktadır. Ölçek 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci maddesi tersten kodlanmıştır. Alınabilecek en düşük puan 16 ve en yüksek puan 80'dir. Puanların yüksek olması sosyal görünüş kaygısının yüksek olduğunu göstermektedir. SGKÖ, üniversite öğrencileri için geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçeğin uyarlama çalışması 340 üniversite öğrencisi (143 kız, 197 erkek) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Doğan (2010) tarafından yapılmıştır. SGKÖ'nün güvenilirliğine yönelik olarak iç tutarlılık katsayısı .93

ve test yarılama yöntemiyle hesaplanan güvenirlik katsayısı ise .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe formundaki maddelerin toplam korelasyon katsayılarının .32 ile .82 arasında olduğu bulunmuştur.

Yeme Tutum Testi (YTT-40): Garner ve Garfinkel (1979) tarafından anoreksiya nevroza semptomları ile ilişkili yeme davranış ve tutumlarını değerlendirmek üzere geliştirilmiştir. Ayrıca klinik olmayan popülasyonlarda problemlili yeme örüntülerini incelemek amacıyla da birçok çalışmada kullanılmaktadır. Yeme Tutum Testi 40 maddeden oluşan 6'lı likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin kesim puanı 30 olarak belirlenmiştir. Maddelerden 1, 18, 19, 23, 27, 39 için bazen 1 puan, nadiren 2 puan ve hiçbir zaman 3 puan ve diğer seçenekler 0 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin diğer maddeleri için ise daima 3 puan, çok sık 2 puan ve sık sık 1 puan ve diğer seçenekler 0 puan olarak hesaplanmaktadır. Ölçeğin bazı maddeleri "Aklım fikrim yemektedir", "Yemek yemeyi durduramadığım zamanlar oldu", "Yiyeceklerle ilgili düşünceler çok zamanımı alır", "Yemeklerden sonra içimden kusmak gelir" şeklindedir. Savaşır ve Erol (1989) tarafından yapılan güvenirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .70 olarak, test-tekrar test güvenirliği ise .65 olarak bulunmuştur.

2.3. İşlem

Araştırmanın verileri toplanmadan önce Haliç Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 26.11.2020 tarihinde 177 sayılı yazı ile Etik Kurul onayı alınmıştır. Çalışmanın verileri Aralık 2020 - Nisan 2021 tarihleri arasında çevrimiçi anket yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcılar formları doldurmadan önce bilgilendirilmiş onam formunu okuyarak gönüllü olarak katılmak istediklerini beyan etmişlerdir.

2.4. Analizler

Bu çalışmada SPSS v24.0 istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, minimum, maksimum değerler, standart sapma, gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Hipotezlerin değerlendirilmesine dair analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Bağımsız iki grubun ortalamaları karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla bağımsız grupların ortalamaları karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi testi (ANOVA), örneklemin gruplarda homojenlik göstermediği durumlarda Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Korelasyon analizi için Pearson korelasyon testi kullanılmıştır.

Çalışmada katılımcıların belirttiği boy ve kilo değerlerine göre beden kitle indeksi; vücut ağırlığı kilogram (kg) / boy uzunluğunun karesi (m^2) formülü ile hesaplanmış, beden kitle indeksi değerine göre 18,5 kg/m^2 altı zayıf, 18,5 ile 24,99 kg/m^2 arası normal, 25 ve 29,99 kg/m^2 arası fazla kilolu, 30 kg/m^2 ve üstü obez olarak kategorilere ayrılmıştır (Sipahi, 2020: 78-83).

3. Bulgular

3.1. Betimleyici istatistik sonuçları

Katılımcıların tamamı herhangi bir sosyal medya uygulaması kullanmaktadır. En çok kullanılan sosyal medya uygulamasına dair veriler; 16 kişi (%4.2) Facebook, 249 kişi (%64.7) Instagram, 61 kişi (%15.8) Twitter, 59 kişi (%15.3) Youtube, şeklindedir. 344 kişi (%89.4) her gün, 17 kişi (%4.4) 2-3 günde bir, 10 kişi (%2.6) haftada bir, 14 kişi (%3.6) ayda bir sosyal medya uygulaması kullanmaktadır. 50 kişi (%13) 1 saatten daha az, 188 kişi (%48.8) 1-3 saat arası, 109 kişi (%28.3) 4-6 saat arası, 38 kişi (%9.9) 7 saatten daha fazla sosyal medyada vakit geçirmektedir. 133 kişi (%34.5) sosyal medyada

aldığı beğeni sayısının önemli olduğunu, 252 kişi (%65.5) ise sosyal medyada aldığı beğeni sayısının önemli olmadığını ifade etmektedir. Ölçeklere dair betimleyici veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklerin Betimleyici İstatistikleri ve Normallik Analizi

Ölçekler	Ortalama (ss)	Min-max.	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach’s Alpha	Madde Sayısı
SGKÖ	43.84 (10.7)	16 -79	.738	.673	.752	16
YTT-40	23.47 (11.83)	2 -71	1.27	2.05	.798	40

SGKÖ = Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği, YTT = Yeme Tutum Testi

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği güvenilirlik analizi sonucunda (Cronbach’s Alpha=,752) ölçeğin güvenilir olduğu bulunmuştur. Yeme Tutum Testi güvenilirlik analizi sonucunda (Cronbach’s Alpha=,798) yüksek güvenilirlik gösterdiği bulunmuştur. Ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 değerleri arasında olduğu görülmektedir. Veriler normal dağılım gösterdiği için varyans homojenliği sağlanan koşullarda parametrik testler kullanılmıştır (George ve Mallery, 2010).

3.2. Hipotez değerlendirme sonuçları

Bu bölümde hipotezlerin istatistik analiz değerlendirmeleri sunulmaktadır. Varyans homojenliği sağlanmayan durumlarda Kruskal-Wallis H testi (Tablo 2), diğer analizlerde parametrik testler olan ANOVA, t testi ve Pearson Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır (Tablo 3-5).

Tablo 2. Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Yeme Tutum Testi Puanlarının Sosyal Medya Kullanım Sıklığına Göre Karşılaştırılması (Kruskal-Wallis H)

Ölçekler	Sosyal Medya K u l l a n ı m Sıklığı	N	S.O.	sd	x^2	p	Anlamli farklılık
SGKÖ	Her gün	344	188.42				
	2-3 günde bir	17	205.71	3	15.215	.002*	4>1
	Haftada bir	10	172.95				4>3
	Ayda bir	14	304.54				
YTT-40	Her gün	344	194.36				
	2-3 günde bir	17	166.35	3	1.679	.642	
	Haftada bir	10	170.65				
	Ayda bir	14	207.79				

*p<.01

SGKÖ = Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği, YTT = Yeme Tutum Testi

Tablo 2’de sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumlarının karşılaştırılması için yapılan Kruskal Wallis H analizi sonuçlarına göre, katılımcıların sosyal medya kullanım sıklığı ile yeme tutumu ($x^2=1,679$; $p>.05$) puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların sosyal medya kullanım sıklığı ile sosyal görünüş kaygısı ($x^2=15,215$; $p<.05$) puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptamak amacıyla yapılan Post Hoc Tamhane testi sonuçlarına göre; sosyal medyayı ayda bir kullanan katılımcıların sosyal görünüş kaygısı puan ortalamalarının her gün kullanan ve haftada bir kullanan katılımcılara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Yeme Tutum Testi Puanlarının Sosyal Medyada Kaç Saat Geçirildiğine Göre Karşılaştırılması (ANOVA)

Ölçekler	Kaç Saat Geçirildiği	N	X	ss	F	sd	p	Anlamlı farklılık
SGKÖ	1 saatten daha az	50	47.54	13.06	3.489	3/381	.016*	1>4
	1-3 saat arası	188	44.03	10.52				
	4-6 saat arası	109	42.94	9.33				
	7 saatten daha fazla	38	40.6	10.84				
YTT-40	1 saatten daha az	50	21.02	10.52	7.821	3/381	.000**	4>1
	1-3 saat arası	188	22.26	11.58				
	4-6 saat arası	109	23.84	9.75				
	7 saatten daha fazla	38	31.63	16.33				

*p<.05, **p<.001

SGKÖ = Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği, YTT = Yeme Tutum Testi

Tablo 3'te sosyal medyada kaç saat geçirildiği değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumlarının karşılaştırılması için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulgularına göre, katılımcıların sosyal medyada kaç saat geçirdiği ile sosyal görünüş kaygısı [$F(3,381) = 3,489; p < .05$] puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptamak amacıyla yapılan Post Hoc Scheffe testi sonuçlarına göre; sosyal medyada 1 saatten daha az vakit geçiren katılımcıların sosyal görünüş kaygısı puan ortalamasının 7 saatten daha fazla vakit geçiren katılımcılara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Katılımcıların sosyal medyada kaç saat geçirdiği ile yeme tutumu [$F(3,381) = 7,821; p < .001$] puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptamak amacıyla yapılan Post Hoc Scheffe testi sonuçlarına göre; sosyal medyada 7 saatten daha fazla vakit geçiren katılımcıların yeme tutumu puan ortalamasının 1 saatten daha az, 1-3 saat arası ve 4-6 saat arası vakit geçiren katılımcılara göre daha yüksek ve kesme puanı olan 30'un üzerinde olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Yeme Tutum Testi Puanlarının Sosyal Medya Uygulamalarından Alınan Beğeni Sayısının Önemine Göre Karşılaştırılması (t-testi)

Ölçekler	Sosyal Medya Uygulamalarından Alınan Beğeni Sayısının Önemi	N	X	ss	t	p
SGKÖ	Evvet	133	43.82	10.16	-.023	.982
	Hayır	252	43.85	11.00		
YTT	Evvet	133	26.64	13.59	3.592	.000*
	Hayır	252	21.79	10.44		

*p<.001

SGKÖ = Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği, YTT = Yeme Tutum Testi

Tablo 4'te sosyal medya uygulamalarından alınan beğeni sayısının önemi değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumlarının karşılaştırılması için yapılan t testi bulgularına göre, katılımcıların sosyal medyada aldığı beğeni sayısının önemli olup olmadığı ile sosyal görünüş kaygısı ($t = -.023$; $p > .05$) puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların sosyal medyada aldığı beğeni sayısının önemli olup olmadığı ile yeme tutum testi ($t = 3,592$; $p < .001$) puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre sosyal medya uygulamalarında aldığı beğeni sayısının önemli olduğunu belirten katılımcıların yeme tutum testi puanları önemli olmadığını belirten katılımcılara göre anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 5. Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Yeme Tutum Testi Arasındaki İlişkiler (Pearson Korelasyon Katsayısı)

Ölçekler		SGKÖ	YTT	BKİ
SGKÖ	r	1		
	N	385		
YTT	r	-.096	1	
	N	385	385	
BKİ	r	.119*	.172*	1
	N	385	385	385

*p<.05

SGKÖ = Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği, YTT = Yeme Tutum Testi, BKİ = Beden Kitle İndeksi

Tablo 5’te sosyal görünüş kaygısı puanları ve yeme tutum puanları ($r = ,096$; $p > .05$) arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. BKİ değerleri ile sosyal görünüş kaygısı puanları ($r = ,119$; $p < .05$) ve yeme tutum puanları ($r = ,172$; $p < .05$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 6. Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Yeme Tutum Testinin Beden Kitle İndeksi (BKİ) Kategorilerine Göre Karşılaştırılması (ANOVA)

Ölçekler	BKİ	N	X	ss	F	sd	p
SGKÖ	Zayıf	51	43,09	9,30	2,325	3/381	,074
	Normal	253	43,11	10,42			
	Fazla kilolu	69	46,46	12,59			
	Obez	12	47,41	8,17			
YTT-40	Zayıf	51	20,60	9,03	2,077	3/381	,103
	Normal	253	23,30	11,04			
	Fazla kilolu	69	25,84	15,74			
	Obez	12	25,58	10,78			

Tablo 6’da beden kitle indeksi kategorileri değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumlarının karşılaştırılması için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) bulgularına göre, katılımcıların beden kitle indeksleri ile sosyal görünüş kaygısı [$F(3,381) = 2,325$; $p > .05$] puan ortalamaları ve yeme tutumu [$F(3,381) = 2,077$; $p > .05$] puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

4. Tartışma

Bu çalışma, yaşları 18-25 arasında olan 298 kadın 87 erkek genç yetişkin katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada sosyal medya kullanımına dair bazı özellikler ile sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumları ilişkisi çeşitli değişkenler bakımından incelenmiştir.

Çalışmada, katılımcıların sosyal medya kullanım sıklığı ve yeme tutumu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmazken, sosyal medya kullanım sıklığı ve sosyal görünüş kaygısı puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal medyayı ayda bir kullananların sosyal görünüş kaygısı puanlarının her gün ve haftada bir kullananlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bunun nedeninin katılımcıların sosyal medya kullanım sıklığı artarken kendi görünüşünü diğer kişilerle kıyaslama içine girmesi ve görünüşlerinin beğenilmeyeceği kaygısıyla sosyal medya kullanım sıklığını azaltması, bu yüzden kaçınma davranışı göstermesi olabileceği düşünülmektedir. Literatürde sosyal medya kullanım sıklığı ile yeme tutumu ve sosyal görünüş kaygısının incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada katılımcıların sosyal medyada kaç saat geçirdiğine dair yüzdelik dağılımlara bakıldığında “1 saatten az vakit geçirenler %13,0”, “1-3 saat arası vakit geçirenler %48,8”, “4-6 saat arası vakit geçirenler %28,3”, “7 saatten daha fazla vakit geçirenler %9,9” olarak bulunmuştur.

Cansız (2019: 38-62) 287 kişilik örnekleme üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada sosyal medyanın kaç saat kullanıldığına dair dağılımlarında 3 saatten az vakit geçirenler %65,5, 3-6 saat arası vakit geçirenler %31,4 olarak bulunmuştur. Oranlar karşılaştırıldığında bu çalışmayla uyumluluk gösterdiği görülmektedir. Küçükali (2016: 531-540) çalışmada katılımcıların ortalama 2 saat sosyal medya kullandıklarını saptamıştır. Bu çalışmada da katılımcıların sosyal medyada kaç saat vakit geçirdiğine bakıldığında yüzdeler olarak çoğunluğunun 1-3 saat arasında vakit geçirdiği görülmektedir.

Bu çalışmada sosyal görünüş kaygısı puanları ve yeme tutum puanlarında sosyal medyada kaç saat vakit geçirildiğine bağlı anlamlı farklılık bulunmaktadır. Sosyal görünüş kaygısı puanlarına bakıldığında “1 saatten daha az vakit geçirenlerin” sosyal medyada “7 saatten daha fazla vakit geçirenlere” göre sosyal görünüş kaygısı puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Yeme tutum puanlarına bakıldığında sosyal medyada “7 saatten daha fazla vakit geçirenlerin”, “1 saatten daha az, 1-3 saat ve 4-6 saat vakit geçirenlere” göre yeme tutumu puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Işık (2019: 38-67) çalışmada sosyal medyada “3-4 saat” ve “4-5 saat” süre ile vakit geçirdiğini belirten katılımcıların sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumu puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Köklü (2019: 43-62) çalışmada günlük internet kullanımında 1 saatten daha az vakit geçiren katılımcıların 1 saatten fazla ve 9 saatten fazla vakit geçiren katılımcılara göre sosyal görünüş kaygısı puanları yüksek bulunmuştur.

Bu çalışmanın bulguları hem sosyal medyada geçirilen süre ile yeme tutumu bozukluğuna yakınlık ilişkisi hem de sosyal görünüş kaygısı puanları ile sosyal medyada geçirilen süre arasındaki ilişki açısından literatürle benzerlik göstermektedir. Sosyal görünüş kaygısı yüksek olan kişilerin sosyal medyada eleştirileceği, olumsuz karşılanacağı gibi düşüncelerle sosyal medyada geçirdiği süreyi azaltıyor olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada, sosyal medya uygulamalarından alınan beğeni sayısının önemi değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı puanları arasında anlamlı farklılık bulunmazken, yeme tutumu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Aldığı beğeni sayısının önemli olduğunu belirten katılımcıların yeme tutum testinden aldıkları puan, aldığı beğeni sayısının önemli olmadığını belirten katılımcılara göre daha yüksektir. Sosyal medyanın güzellik, zayıflık algısını ön plana çıkarmasıyla katılımcıların beden algısının, sosyal medya uygulamalarında aldığı beğenilere göre şekillenebileceği ve bu durumun yeme tutumlarında bozulmalara yol açabileceği düşünülmektedir. Literatürde bu değişkenle ilgili benzer çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada, sosyal görünüş kaygısı ölçeğinden alınan puanlar ile yeme tutumu testinden alınan puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde Mutlu'nun (2017: 52-73) çalışmasında sosyal görünüş kaygısı ile yeme tutumu testinden alınan puanlar arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Erdoğan vd (2019: 85-94) iki değişken arasında pozitif yönde zayıf bir anlamlı ilişki bulmuştur. Sosyal görünüş kaygısı ile bozulmuş yeme tutumları aracılığıyla işlevsiz bir şekilde başa çıkılıyor olabileceğini söyleyebilmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeme tutumu puanları ve sosyal görünüş kaygısı puanları ile beden kitle indeksi arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde Erdoğan vd (2019: 85-94) ve Öztayınacı (2019: 62-86) tarafından yapılan çalışmalarda yeme tutumu puanları ile beden kitle indeksi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçları ile uyumluluk göstermektedir. Yeme tutum puanları ile beden kitle indeksi arasında pozitif yönde ilişki olması kişilerin vücut ağırlığı artarken yeme tutumlarında bozulmanın da arttığını göstermektedir. Beden kitle indeksinin artması beden

memnuniyetsizliğini ve görünüşünün beğenilmeyeceği düşüncesini beraberinde getirebileceğinden sosyal görünüş kaygısının da artış gösteriyor olabileceği düşünülmektedir. Bu durumda kilo kontrol altına alınırsa yeme tutumları düzelme gösterecek, sosyal görünüş kaygısı da azalacaktır.

Sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutumları puanları beden kitle indeksi kategorilerine göre incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Işık (2019: 38-67) ve Öztürk (2020: 45-57) de çalışmalarında beden kitle indeksi grupları ile sosyal görünüş kaygısı ve yeme tutum puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulamamıştır. Benzer şekilde Kara'nın (2019: 46-75) çalışmasında zayıf, normal ve fazla kilolu olan katılımcıların beden kitle indeksine göre sosyal görünüş kaygısı puanlarının farklılık göstermediği bulunmuştur. Çalışmanın bulguları literatürle uyumluluk göstermektedir.

Beden kitle indeksinin artması yeme tutumları ve sosyal görünüş kaygısıyla ilişkili olmakla birlikte kategorilere ayrıldığında anlamlı farklılık olmaması, kişilerin görünüşleri hakkındaki düşüncelerinin sadece beden kitle indeksine bağlı olmadığını, farklı değişkenlere bağlı olabileceğini düşündürmektedir.

Bu çalışmanın sosyal medya kullanım özellikleriyle ilişkili en önemli bulgularının sosyal medyayı daha seyrek ve gün içinde daha az kullanan bireylerin sosyal görünüş kaygılarının daha fazla olduğu yönündeki bulgular olduğu düşünülmektedir. Sosyal medyanın sosyal görünüş kaygısı olan bireyler için sosyal ilişki sürecini kolaylaştıran bir geçiş aracı olabileceğiyle ilgili görüşlerle uyumlu bir bulgu elde edilmemiştir (Aydın, 2021: 93-100). Ancak sosyal görünüş kaygısı olan kişilerin kendi görüntüsünü kullanmadan sosyal medyayı nasıl kullandıkları ve deneyimlerinin niteliği ileriki araştırmalarda daha detaylı incelenebilir. Buna ek olarak sosyal medyayı gün içinde 7 saatten fazla kullanan bireylerin yeme bozukluğu eğiliminin daha fazla ve kesme puanı olan

30 üzerinde olması dikkat çekmektedir. Sosyal medyanın uzun saatler kullanılması ile yeme bozukluğu eğilimi arasındaki ilişkide etkili olabilecek diğer değişkenler ileriki çalışmalarda ele alınmalıdır. Ayrıca daha geniş bir örneklem kullanılarak farklı yeme bozukluklarına sahip bireyler açısından karşılaştırmalar yapılabilir. Mevcut çalışmanın kısıtlılıkları, katılımcıların yaşadıkları yerin İstanbul ili ile sınırlı olması, verilerin çevrimiçi toplanması; sosyal medya kullanım sıklığı, sosyal medyada kaç saat geçirildiği, BKİ gibi özelliklerin homojen dağılmaması şeklindedir.

5. Sonuç

YTT puanları ile sosyal medya kullanım sıklığı değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. SGKÖ puanları ile sosyal medya kullanım sıklığı değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal medyayı ayda bir kullananların SGKÖ puanları daha yüksektir.

SGKÖ ve YTT puanları sosyal medyada kaç saat geçirildiği değişkenine göre incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal medyayı 1 saatten daha az kullananların SGKÖ puanları daha yüksek, sosyal medyayı 7 saatten daha fazla kullananların YTT puanları daha yüksektir.

SGKÖ puanları sosyal medyada aldığı beğeni sayısı önemi değişkenine göre incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. YTT puanları sosyal medyada aldığı beğeni sayısının önemi değişkenine göre incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Aldığı beğeni sayısının önemli olduğunu belirten katılımcıların YTT puanları daha yüksektir.

Katılımcıların SGKÖ ve YTT'den aldıkları puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı görülmüştür. BKİ ile SGKÖ ve YTT puanları arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki

bulunmuştur. SGKÖ puanları ve YTT puanları BKİ kategorilerine göre incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Sosyal medya kullanım sıklığının artmış olduğu güncel kültürel ortamda sosyal medyayı sık kullanmayan bireylerin deneyimlerine de odaklanmanın önemli olması ve sosyal medyada alınan beğeni sayısının önemi artarken yeme bozukluğu eğiliminin artması gibi sonuçlar açısından bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akbulut, S. (2018). *Erişkinlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Beden İmajı, Sosyal Anksiyete ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, B. N. (2021). Öz Farkındalık, Öz Saygı ve Kendilik Algısı: Sosyal Medya Etkisi. A. Erbay, V. Yücel (Ed.), *Sosyal Medya ve Psikoloji* içinde, Ankara, Akademisyen Kitabevi.
- Bilgin, M. (2018). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikolojik Bozukluklar Arasındaki İlişki. *The Journal of International Scientific Researches*, 3(3), 237-247.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cansız, S. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Duygusal Yeme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cataldo, I., Lepri, B., Neoh, M. J. Y. ve Esposito, G. (2021). Social Media Usage and Development of Psychiatric Disorders in Childhood and Adolescence: A Review. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 508595.
- Çakmak, E. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Düzeyleri ile Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, H. ve Keskin, N. (2015). Öğrencilerin Sosyal Görünüş Kaygısının Öğrenim Yeri Tercihlerine Etkisi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 14, 457-464.
- Dilmen, N. E. (2012). Sosyal Paylaşım Ağlarının Reklam ve Pazarlama Disiplinleri İçerisinde Kullanımı. *Sosyal Medya Akademi*, 129-154.

- Doğan, T. (2010). Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 151-159.
- Erbay, L. G. ve Seçkin, Y. (2016). Yeme Bozuklukları. *Güncel gastroenteroloji*, 20(4), 473-477.
- Erdoğan, İ., Eryürek, S. ve Ünübol, H. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Görünüş Kaygısı ve Yeme Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *International Journal of Social Science*, 2(2), 85-94.
- Ertuğ Tokar, D. ve Hocaoğlu Ç. (2009). Yeme Bozuklukları ve Aile Yapısı: Bir Gözden Geçirme. *Düşünen Adam*, 22(1-4), 36-42.
- Garner, D. M. ve Garfinkel, P. E. (1979). The Eating Attitudes Test: An Index of The Symptoms of Anorexia Nervosa. *Psychological Medicine*, 9(2), 273-279.
- George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows Step by Step. A Simple Study Guide and Reference*. Boston, MA, Pearson Education, Inc.
- Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C., ve Heimberg, R. G. (2008). Development and Examination of the Social Appearance Anxiety Scale. *Assessment*, 15(1), 48-59. Doi: 10.1177/1073191107306673
- Hübel, C., Marzi, S. J., Breen, G., ve Bulik, C. M. (2019). Epigenetics in Eating Disorders: A Systematic Review. *Molecular psychiatry*, 24(6), 901-915. Doi: 10.1038/s41380-018-0254-7
- Işık, M. (2019). *Erişkinlerin Sosyal Medya Kullanım Özelliklerinin Sosyal Görünüş Kaygısı ve Yeme Tutumlarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, Ç. (2019). *Genç Yetişkin Bireylerin Vücut Algısı ve Sosyal Görünüş Kaygısının Cinsel Doyuma Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karadağ, A. ve Akçınar, B. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikolojik Semptomlar Arasındaki İlişki. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3), 154-166.
- Kim, H. (2014). Enacted Social Support on Social Media and Subjective Well-being. *International Journal of Communication*, 8, 1-21.
- Köklü, B. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanım Özelliklerinin Beğenilme Arzusu, Kendini Mükemmeliyetçi Gösterme ve Sosyal Kaygı ile İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükali, A. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı: Atatürk Üniversitesi Örneği. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(13), 531-546.
- Mutlu, K. (2017). *Sosyal Görünüş Kaygısının Yeme Tutumları ile İlişkinin Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Oktan, V. ve Şahin, M. (2010). Kız Ergenlerde Beden İmajı ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 544-556.
- Ostic, D., Qalati, S. A., Barbosa, B., Shah, S. M. M., Galvan Vela, E., Herzallah, A. M. ve Liu, F. (2021). Effects of social media use on psychological well-being: a mediated model. *Frontiers in Psychology*, 12, 678766.
- Öztayncı, N. (2019). *Beden Kütle İndeksi Farklı Yetişkin Kadınlarda Yeme Tutumu ve Beslenme Durumu Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, A. (2020). *Dokuz Eylül Üniversitesi'ne Başlayan Öğrencilerde Aile Yapısı ve Sosyal Görünüş Kaygısının Yeme Bozukluğu Riski ile Olan İlişkisi*. Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Sapmaz Yurtsever, S. (2014). *Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Algılanan Ebeveynlik Biçimleri ve Duygu Düzenlemenin Yeme Tutumu Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savaşır, I. ve Erol, N. (1989). Yeme Tutum Testi: Anoreksiya Nervoza Belirtiler Endeksi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 7 (23), 19-25.
- Sertel, Y. G. (2013). Hayatın Tadında Kadın-Beden İlişkisi. *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 211-220.
- Siddiqui, S. ve Singh, T. (2016). Social Media its Impact with Positive and Negative Aspects. *International journal of Computer Applications Technology and Research*, 5(2), 71-75.
- Sipahi, B. B. (2020). Hane Halkı Geliri Üzerinde Beden Kitle İndeksinin Etkisi: Araç Değişken Yaklaşımı. *ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities*, 4(2), 77-97.
- Şişman Eren, E. Ş. (2014). Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 230-243.

Sanatta Beden Üzerine Bir Çalışma: Performans Sanatı “Marina Abramovic”

Ahmet Göktuğ KILIÇ^{1*}

İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya, Türkiye,
Orcid Numarası: 0000-0002-2831-789X

Geliş Tarihi: 09.01.2023

***Sorumlu Yazar e mail:** ahmetgoktugkili34@gmail.com **Kabul Tarihi:** 14.04.2023

Atf/Citation: Kılıç, A.G.(2023). “Sanatta Beden Üzerine Bir Çalışma: Performans Sanatı “Marina Abramovic””, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2023, 6(1): 135-161.

Öz

20. yüzyıl ile birlikte sanatın görsel bir imgesi olma özelliğinden sıyrılarak çağdaş sanat yaklaşımları ile birlikte olgusal ifade biçiminde değişimler yaşanan beden, yenilenen felsefi görüş ve paradigmalarda birlikte yeni bir oluşum meydana getirmiştir. Bu oluşum, geçmişten günümüze kadar uzanan süreçte beden ve sanat arasında oluşan ilişkiye dayanmaktadır. İnsanlığın varoluşu olan ilkel çağlardan bu yana, her dönemde analiz edildiğinde bedenin bir nevi sanatçı statüsüne bürünerek, sanat yapıtlarında yer bulduğu açıktır. Sanatçı, bedenini sanat nesnesi olarak kullanabilme özgürlüğüne yaklaştıktan sonra, artık sanat kalıplara sığmayan, sınır kabul etmeyen veya bir çerçeve dahilinde oluşturulamayan yapıya bürünerek özgün eylemler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu anlamda sanatı bedene entegre eden yeni yaklaşım ve eylemleri ile sanatı farklı bir boyuta taşıyan performans sanatı, bu alana gösterilebilecek en önemli alanlardan birisidir. Sanatçıların bu şekilde bir sanat alanından etkilenmesi ve yaratılarda bulunması 1960-1980 sonrası süreçte anlam kazanarak çeşitli örnekler altında dikkat çekmiştir. Bu çerçeveden bakılacak olursa, gerek yaratıları gerekse ortaya koymuş olduğu düşünce biçimleri ile sanatına yeni bir boyut getiren Marina Abramovic’ in eylemleri ve eylemlerine yön veren uygulamalarıyla performans sanatı çeşitli boyutlara ulaşmıştır. Marina Abramovic’

in sanatı üzerine ele alınan bu çalışmada, bedenin sanat ile olan birlikteliği, sanatçının beden algısına yönelik eğilimleri tarihsel bir yaklaşımla incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Yaratıcılık, Beden, Performans Sanatı, Marina Abramovic.

A Study on the Body in Art: Performance Art “Marina Abramovic”

Abstract

With the 20th century, the body, which has been stripped of its characteristic of being a visual image of art and has experienced changes in the form of factual expression with contemporary art approaches, has created a new formation with renewed philosophical views and paradigms. This formation is based on the relational ties formed between the body and art in the process extending from the past to the present. When analyzed in every period since the primitive ages of human existence, it is clear that the body has found a place in works of art by assuming a kind of artist status. After the artist approached the freedom to use his/her body as an art object, art started to reveal original actions by taking on a structure that does not fit into molds, does not accept limits or cannot be created within a framework. In this sense, performance art, which takes art to a different dimension with its new approaches and actions that integrate art into the body, is one of the fields that can be shown in this field. The fact that artists are influenced by an art field and create in this way has gained meaning in the post-1960-1980 period and attracted attention under various examples. From this perspective, performance art has reached various dimensions with the actions of Marina Abramovic, who brought a new dimension to her art with both her creations and the forms of thought she put forward, and the practices that shape her actions. In this study on Marina Abramovic’s art, the association of the body with art and the artist’s tendencies towards body perception are analyzed with a historical approach.

Keywords: Art, Creativity, Body, Performance Art, Marina Abramovic.

1.Giriş

Beden, insanlık tarihi boyunca günümüze kadar gerek sanatsal gerekse toplumsal bağlamda en çok tartışma alanı olmakla birlikte, anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılan kavramlardan biri olmuştur.

Bu çalışmada, sanatta, insan bedeninin bir aracı olarak görülerek geçmişten günümüze kadar gelen sürede, geçirdiği tarihsel süreci, araştırma yöntemi kapsamında ele alınmış, sanatçı Abramovic'in eylemleri ile performans sanatı desteklenerek, araştırma alanının dayanak noktası oluşturulmuştur.

Sanatın var oluşundan bu yana bir çok amaca hizmet etmiş, hatta kendi olgusal kavramı içinde her toplum ve çağda yer bulabilmiştir. İlk Çağ uygarlıklarında mağara duvarlarında izlerine rastlanılan biçim ve imgeler, sanatın geçmişten bu yana varlığını kanıtlamaktadır. Karşılaşılan bu imgeler dönemin sosyal hayatı hakkında kesitler sunarken, sanatın gelişmesine de yön vermektedir. O dönemlerde dahi çizimler biçiminde tasvir edilen insan figürleri, bedeninin sanatla birlikte özdeşleştiğini göstermektedir. İlerleyen dönemlerle birlikte sanatın ve sanat nesnelerinin çoğalması yeni yaklaşımların doğmasına ortam hazırlarken, dönem sanatçıları özgün betimlemelerle yapıtlar ortaya koymaya başlamışlardır.

Sanatın toplumsal yapıyla olan bağlamı bazı toplumsal örgütlenmelerde ve eylemlerde farklı inanışlara sebep olurken, felsefi düşünceler sanata yön vermeye devam etmiştir. Sanatçıların alışlagelen fikirleri benimsemesinden kaynaklanan tavırları, sanatı dar kalıplara sokarak ilerlemesine engel olmaktadır. Bu kalıpsal yargılar, sanatın doğasına aykırılık oluşturacağı için bu düşüncelerin tam tersini savunan felsefi akımların ortaya çıkması olasıdır.

Sanatın bu gibi bir değişim evresinden geçmesi birçok sanatçıda özgün düşüncelerinin gelişmesine sebep olmakla birlikte, kendini ifade edebilecek yeni alanlarda keşfedebileceğinin farkına varmıştır. Bu şekilde sanata yaklaşan bir sanatçının ortaya koyacağı eylemlerde kalıcılığı sağlam olacaktır.

Carlson'a göre ilk performans gösterileri beden ile ilişkilidir. Beden sanatında da performans sanatında da ortak nokta sanatçının bedenidir. Bu ortak nokta, ilk performanslardan günümüze kadar beden ve sanatın aynı aktivite içinde buluşabilmesini sağlamıştır. Performans sanatının genel düşünce ve paradigması, farklı disiplinlerle olan ilişkisi gündeme gelirken 1960 sonrası sanatsal düşünce anlayışı çerçevesinde gelişen akımlarla benzer nokta da buluşabilmiştir (Ayteş, 2014: 58-59).

Turner ise performans sanatını “gerçek” olan yani “taklit” olmayandır.” şeklinde yorumlarken sanat tarihçisi Goldberg, performans sanatını tarihsel bağlamda hiçbir kurala uymaksızın, cinsiyet ve otorite, toplumsal hayat, kamu ve sanat arasındaki güçlüklerle, sınırları ihlal eden bir alan hâline geldiğini belirtmektedir (Şangüder, 2017: 7). Sanatın ve odaya koyulan bir sanat yaratisının aynı düşünce içinde sürekli olarak çoğaltılması, ortaya koyulan yaratının özgünlüğünü zedelemekte ve sürekli tekrar edilen eylemin etkililiğini ortadan kaldırabilmektedir. Gelenekselleşen bu yapıdan sıyrılmak sanatın atmosferini değiştirmekle kalmaz, sanata düşünsel bir yetkinliğe getirir.

Bu anlamda bakacak olursak sanatın biricikliğinden öte düşünsel öğeye dayalı bir zemine taşınmasını sağlamak, sanatı etkin kılacaktır. Sanatın bu şekilde bir özelliğe ulaşması bedeni performans sanatı alanında önem kazanmasına olanak sunmuştur.

Performans terimi kökeni, elocation' da deklarasyon şeklinde adlandırılmaktadır. İlk olarak konuşma ve sunuma yönelik olarak benimsenen performans, dış görünüşü ön plana almıştır (Web, 2023). Latince 'perfunger' Almanca 'leistung' İngilizce ve Fransızca terimlerinde ise 'performance' olarak isimlendirilmiş, yapmak başarmak anlamlarında kullanılmıştır. Bu anlamda performans sanatı başka terimlerde gösteri sanatı; 'her şeyden önce bir gösteri yada olay düzenlemenin yanında başarı ile sonuçlandırılmış, bir işin

gerçekleştirilmesi, sahne ya da herhangi bir şeyin sahnelenmesidir” şeklinde benimsenmiştir (Aydoğan, 2008: 4).

Dadaizm öncü sanatçılarından olan Marcel Duchamp’ın hazır bir nesnenin sanat ürünü olabileceğini önermesi üzerine, tarihsel sanat süreci içerisinde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Bu akımdan etkilenen birçok sanatçı, sanatın geleneklerinden sıyrılarak bedenini bir sanat nesnesi olarak kullanma eğilimi göstermiştir. Birçok kesimden tepkileri üzerine çeken bu yaklaşım, birçok sanat pratikleriyle de kullanılmaya başlanmıştır. Klasikleşen sanat yaklaşımları, bedeni sadece bir imge olarak kullanmaktan öteye gitmezken, birçok sanatçı performansları ile bedenlerini yaratılarında kullanmayı tercih etmiştir. 20. yüzyıl ile birlikte süregelen ve gelişen sanat akımlarının etkileriyle yeni açılımlar oluşturan performans sanatı, yeni bir araştırma alanı oluşturmuştur (Şenkan, 2017: 74).

Etkinliğini 1960’lı yıllarda kazanmaya başlayan performans sanatı, Dada sanatçılarının sürrealist ve fütürist eylemlerinden etkilenmiştir. Sanatçı tarafından hedeflenen düşünceyi ortaya koyabilmek için ön hazırlıktan geçirilen performans, tercih edilen mekanda ortaya koyulur. Eylemler sanatçının betimlemesine göre şekil alır. Süreçte, çeşitli sanat disiplinlerinin de etkileşimi ile disiplinlerarası bir uygulama sergilenir (Karabaş ve İşleyen, 2016: 342).

Sanatçının eylemlerine dayanan bu alanda, sanatçının bir sonraki eyleminin ne olacağı kestirilememesi çarpıcı etkiler ortaya çıkarmakla beraber, izleyicinin dikkatini performansla yoğunlaştırır. Sanatsal bir ifade biçimi olan performans sanatı, özellikle Dadaizm’le sanatçıların manifestolarıyla dikkat çeken, sanata yeni bir yaklaşım biçimi olarak kazandırılan bir alan olmakla birlikte kavramsal, fluxus gibi sanat anlayışlarının önem kazanmasını sağlamış bir sanat alanıdır. Gelişen bu sanat alanı ile birlikte sanatlar arasında da keskin çizgiler kaldırılmıştır.

İfade biçiminde tek bir alana yönelik sınırlamalar yapmak, yaratıcılığı kısıtlayacak ve eylemlerin tekrara düşmesine neden olacaktır. Özellikle Dadaizm’le birlikte daha fazla gündeme gelen performans sanatı, 1960 ve 1970’li yılların sanatçıları arasında da ilgi görecektir. Daha çok bir eylem ortaya koyma, bir yaratının süreçsel izlenimlerini izleyiciye aktarma olarak görülen bu sanat alanı farklı disiplinlerin de birbirine entegre edilmesini sağlayacaktır.

Sahnelenme üzerine kurulu bir sanat alanı olduğu için performans sanatı, özünde kavramsal yapılar bulunduran bir alan olarak da görülebilmektedir. Birçok sanat alanıyla disiplinlerarası ilişkiler hâlinde olan performans sanatı sınırsız bir yaklaşım bütünü sergilemektedir. 1950’lerden itibaren başlayarak özellikle Allan Kaprow, Jim Dine gibi sanatçılar eşliğinde ‘happening’lerle dikkat çekmeye başlamıştır (Antmen, 2018: 219). Sanatçının ortaya koymuş olduğu ilk oluşum 1959 yılında New York Ruben Galerisinde seyirciye sunmuş olduğu ‘’6 Bölümde 18 Oluşum’’ (**Resim 1**) adlı performansı bilinen ilk çalışmalardan birisidir.

Resim 1: Allan Kaprow, 6 Bölümde 18 Oluşum, 1959, New York

Kaynak: www.moma.org/collection/works/173009?association=associatedworks&page=1&parent_id=173008&sov_referrer=association

Sanatçı, burada ilk önce performansa katılım sağlanabilmesi amacıyla bir dizi davetiyeler hazırlamış ve bunu davetlilere dağıtmıştır. Ardından davetlilerden bazılarında içinde tahta, fotoğraf, kesilmiş kağıt figürler, boyalı objeler ve kağıt parçaları içeren paketler yollamıştır. Performansın sergilendiği galeri, plastik malzemeli duvarlarla bölümlere ayrılmıştır. Birden fazla renkle ışıklandırılan bölümler sandalyeler eklenerek yönleri zıt oluşturacak biçimde yerleştirilmiştir. Birinci ve ikinci odalara boy aynaları eklenmiş, üçüncü oda ise gizli gözlem merkezi olmuştur.

Her bir davetliye bir program, her bölümün başlangıcının bir dahilinde belirtileceği 6 bölümün de birlikte gerçekleşeceğini haberini veren üç kart verilmiştir. İzleyiciler programda belirtilen hareketlere denetimli şekilde uyarak sırasıyla önce askeri adımlar şeklinde yürümüş, sonra bir anda hareket durdurulmuştur. Daha sonra penceredeki storlar kapatılmış, afişler okunmuş, müzikler eşliğinde 9 dakikalık süre dahilinde 18 performans astarlanmamış tuval üzerine resmedilmiştir (Karabaş ve İşleyen, 2016: 343).

Beden vasıtasıyla eylem alanına yönelen performans sanatçıları, temsil, iktidar ve beden üzerine dikkat çekmektedir. Bedenlerinden hareketle eylemde bulunan sanatçılar, yıllardır Batı'da oluşan bendeni ve beden aracılığıyla estetik bilinci klasikleşmiş baskılardan kurtarmaya yönelik eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu anlamda bakıldığında kendi bedenlerini sanat nesnesi olarak kullanan sanatçılar bedenlerine uyguladıkları çeşitli hareket ve uygulamaları sergilemektedirler. Sanatçının bu şekilde kalıplardan çıkarak, bedenine yönelerek, toplum içinde uygulanan felsefe ve politikaları sorgulayarak yeni bakış açıları ortaya koymuşlardır. (Şahin, 2017: 71).

Sanatsal ayrımlar yeni biçimlerin oluşuna zemin hazırlarken, sanatçılar tarafından bilinçli hareketler sergilenme her bir eylemde birbirinden farklı gösterimler ortaya çıkmaktadır. Sanatçı bazen istemli eylemlerde bulunurken bazen de eylemlerini amaçsız gerçekleştirir, amaca hizmet etmeyebilir. Seyirci, bu durumda performansı nasıl görüyorsa öyle anlamlandırmada bulunabilir. Eylemler tamamen izleyicinin öznel yorumuna bırakılır, bundan dolayı didaktik bir içerikten söz edilemez.

Sanatçı, eylemlerinde herhangi bir bilgi iletme aracı gütmaz. Bunun yerine izleyicinin etkin katılımının anlamlandırılmasını gerekli görür. İzleyici, ortaya koyulan performans karşısında bir anlamlandırmada bulunamıyorsa bu sanatçı için bir eksiklik değildir. Çünkü, sanatçı performansını kimse için yapmaz. Çağdaş sanat anlayışlarını da

geleneksel sanattan ayıran budur. Çünkü, çağdaş sanat sanatçıya geniş bir özgürlük alanı sunmaktadır (Dede ve Geçen, 2019: 775).

Performans sanatının ‘action painting’ olarak adlandırılan canlı bir eylemin ortaya koyulduğu sanatsal aksiyon alanıyla da bağlantıları da bulunmaktadır. Bu ilişkinin en iyi örnekleri 20. yüzyılın sanatçıların Jackson Pollock gösterilebilir. Pollock, yapıtlarında klasik fırça kullanımının dışına çıkarak yere sermiş olduğu beyaz bir tuval üzerine hareketler hâlinde boyaları dökerek, damlatarak veya fırlatma biçimde tekniklerle eylem resmi olarak adlandırılan yapıtlar ortaya koymuştur (**Resim 2**). Sanatçının göstermiş olduğu bu eylemsel sanat, birçok çevreden ilgi görmüş ve performans sanatına yönelik önemli adımlardan biri olduğu söylenebilir (Martinez ve Demiral, 183).

Resim 2: Jackson Pollock, Soyut Dışavurumcu Sanatçının Performansı

Kaynak: uzayla.com/soyut-disavurumcu-bir-ressam-jackson-pollock/

Performans sanatı, bedeninin hem nesnel hem de öznel olarak bir nesne biçiminde sahnelenmiş, sanatçının iletmek istediği mesaj ile birlikte kimi zaman cesur ve tutkulu bir ruh hâli ile bastırılmış, kimi zaman da acımasız duygulara yönelik eylemler hâlinde gerçekleşmiştir. Sanatçı, geçmiş yaşantılarından izlerle gelecekte yaşayacakları ile birlikte bir bağ kurarak bedenini bir aracı olarak kullanmıştır. Performans sanatlarında bu anlamda bir yaklaşım benimsendiğinde, beden odak nokta olarak belirlenmiştir. Bu veriye verilebilecek belki de en önemli performans sanatçısı Yves Klein olabilir.

Resim 3: Yves Klein, Antropometri, 1960

Kaynak: www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-k/klein-yves/yves-klein-antropometri/

Sanatçı Yves Klein'in tuval üzerine gerçekleştirmiş olduğu Antropometri (**Resim 3**) adlı uygulaması çeşitli materyaller dahilinde birkaç deneme şeklinde başlar. Sanatçının ilk dönem eserlerinde rulo fırçalar ile kullanmış olduğu sünger ve pamuk gibi ek malzemeler yaratılarında farklı tekniklerle kullanımı görülmektedir. Klein'in eylemlerinde kullanmış olduğu teknikler ve betimlediği resimler ile kendi arasında bir mesafesinin olduğunu vurgular. Bunun nedeni belki de gerçekleşen eylemin sanatçının kendi varlığının dışına çıkmasıdır.

Sanatçı tek bir malzeme ile çalışmaması, farklı materyallerle çeşitli izlenimler ortaya çıkarması, sürekli karşılaşılmayan, ilginç doku örneklerini de karşımıza çıkarmaktadır. Bu anlamda çeşitli doku örneklerinin bulunduğu izler, sanatçının kadın bedeni üzerine gerçekleştirdiği boya performansları sonrası dikkat çekmektedir. Klein'in gerçekleştirmiş olduğu bu eylemleri, hem seyirci karşısında hem de bedeninin boyanarak, daha sonra baskı hâlinde gösterilmesi performans sanatının geldiği nokta açısından önem teşkil etmektedir. Sanatçının kadın bedenini tıpkı bir fırça gibi kullanarak resimlerinde kullanması bedenin dokusunu zamanla oluşan deformasyonları boya ile görünür kılmakla beraber, bedeninin alışlagelen resmedilme yapısının dışına çıktığını göstermektedir (Balseçen, 2018: 13-14). Bu anlamda, performans sanatı veya eylem sanatı, ilk baştan beri hem alternatif hem de içsel mekanlarda görülmeye başlandı. Özellikle bedeni bir aracı olarak kullanmak gerek bir tuval üzerine gerekse bir vücut üzerine yapılan uygulamalar hayatın ızdıraplı yönlerini keşfeden yeni bir alan açarak sanatın ve sanatçının farklı dünyalara açılmasına ortam sağlamıştır (Coogan, 2015: 2).

2. Performans Sanatı: Marina Abramovic

Resim 4: Marina Abramovic, 1946

Kaynak: www.wikiart.org/en/marina-abramovic

Araştırmaya konu olan sanatçı Marina Abramovic, 1946 yılında II. Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya’da dünyaya gelmiş, sanat camiasına 1960’larda ortaya çıkan Beden sanatının önemli sanatçıları arasında yerini almıştır. İlerleyen yıllarda sanatını ve hayatını paylaştığı ‘Ulay’ ile performanslar ortaya koyan sanatçı birçok eylemleri ile dikkatleri üzerine çekmiştir.

Resim 5: Marina Abramovic & Ulay, Nefes Alma/Nefes Verme, 1977

Kaynak: www.yandex.com.tr/gorsel/search?pos=2&from=tabbar&text=marina%20abramovic%20ulay%201977%20performans&img_url=http%3A%2F%2Fimages.themaggar.net%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F01%2Fmarina-abramovic-ulay-breathing.jpg&rpt=simage&lr=103885

Sanatçının 1977’de Ulay ile birlikte ortaya koymuş oldukları (**Resim 5**) performanslarında, birbirlerinin ciğerlerinden aldıkları havayı içlerine çekip, vererek oluşan seslerin boyunlarına bağladıkları mikrofonlar dahilinde kaydedilmesini ve seyircinin duyumsamasını sağlamışlardır. Abramovic ve Ulay, bu performanslarında nefesleri kesilene kadar eylemi sürdürmüşlerdir. Burada sanatçılar bedenini ve zihnin sınırlarını zorlayarak, diğer yapacakları eylemlere de dikkat çekmişlerdir (Yayan ve Gök, 2020: 395).

Sanatçı kendisini performans sanatının “babaannesi” olarak adlandırırken eylemlerine 1960’da başlamış, hâlen günümüzde de uygulamalar göstermektedir. Sanatçının hem sosyal kimliği hem de sanatçı kişiliği açısından geçirmiş olduğu yenilikler ve değişimler zaman içerisinde ortaya koymuş olduğu yaratılarında da görülmektedir.

Eylemlerinde Yugoslavya'nın savaş sonrası döneminin baskıcı, kültürel eğilimlerine bir başkaldırı ve isyankâr tutumunu görmek mümkündür. Özellikle Rhythm serisi bunun tipik örneğidir. Bu performansı, sanatçının 1973-1974 yıllarında diğer Doğu Bloğu ülkelerindeki aksine, diğer ülkelerde halka açık bir şekilde gerçekleştirilmesi daha uygundu ve sanatçı bu konuda şanslıydı (Özinan, 2017: 14).

Sanatçı Abramovic'in performansları genel anlamda kadın bedenini ve bedenin ruhen yaşadığı acıyı hissettirdiği vurguyla politik olarak görülebilse de, bu ifadenin neredeyse her zaman ihmal edilmiş diğer çeşitli konuları eylemlerine ekleyerek yarattığı duygu hâli göz ardı edilmiş olabilir. Abramovic'in erken dönem performans yaratılarına bakıldığı zaman uygulamaların daha çok bedenin sınırlarını zorlamak olduğu düşünebilir. Sanatçının sergilemiş olduğu bir çok performansında bu etkiyi görmek mümkündür (Guinness ve Bollmer, 2015: 46).

Resim 6: Marina Abramovic, Rhythm 10 Serisi

Kaynak: www.moma.org/explore/inside_out/2010/03/24/listening-to-marina-abramovic-rhythm-10/

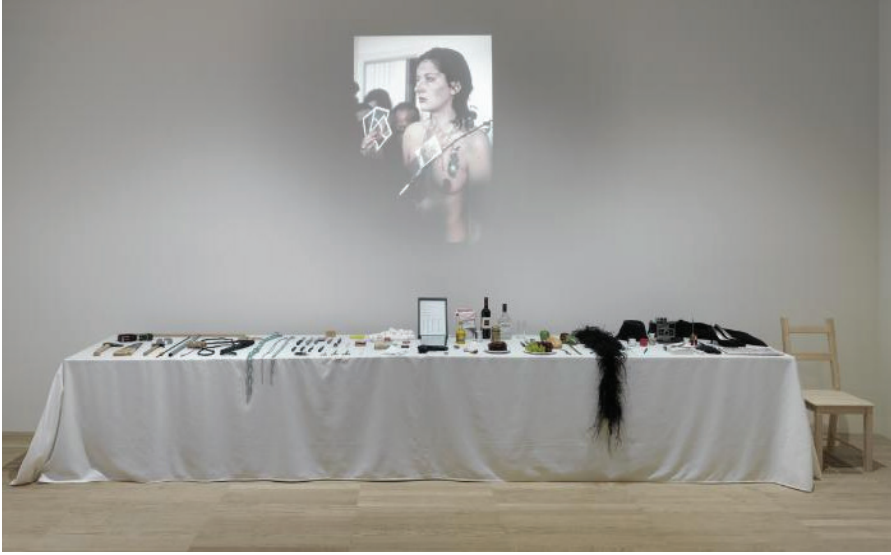
Rhythm serisi, Abramovic'in erken dönem eylemleri arasında bulunmaktadır. Sanat hayatının ilk performans gösterisi olan **(Resim 6)** sanatçının kalıplaşan sınırları aştığını ve bedeni zorladığı çalışmalarından ilkidir.

İlk defa 1973'teki Edinburg Festivalinde, daha sonra Roma'da çağdaş sanat müzelerinde performanslarını sergileyen sanatçı, sanat yaratılarında özgünlüğünü gözler önüne sermiştir. Abramovic, bu performansında bir saat içerisinde avuç içini bir masanın üstüne koyarak farklı 20 bıçağı her birini iki kez kullanacak şekilde parmaklarının arasında hareketle saplamalarda bulunur. Kan lekelerinin daha görünür olması için bu performansını beyaz bir örtü üzerinde yapar ve dikkati dağıtacak nesnelere yer vermez. Ayrıca, sanatçının performansını gerçekleştirdiği sırada talimatların bulunduğu bir liste vardır ve talimatlar dahilinde eylemler ortaya koyulur (Özinan, 2017: 14).

Sanatçı Marina Abramovic bir diyalogunda performans sanatı üzerine şu sözleri dile getirir:

“Bütün açıklamalarımızın fiziksel bir doğası var, hepsi çok basittir ve genelde bir şey anlatmazlar, kuramsal değillerdir; örneğin duvara kadar yürüdüğümü, duvara dokunduğumu, duvara bedenimle çarptığımı söylerim, benim rolüm budur. Ulay'ın rolü ise duvara koşarak çarpmak, dokunmak, vurmak, aynı şey...senkronize bir benzerlik içinde başlarız, ki bu başlangıçtaki o rasyonel evredir...sonra her ikimizin de performansta ayrı ayrı sürdürmeye başladığı o noktaya varırız. Artık o noktada aramızda bir bağlantı kalmaz, hatta saç yapıtında bile, yedi yada on saatten sonra saçla olan o bağlantı formal olarak vardır, aynı şeyi yapan iki beden vardır ama aslında olayın içinde farklı deneyimler söz konusudur...performanstan sonra ise bomboş hissederiz kendimizi, hiçbir duygu kalmamıştır sanki, her şeyden soyutlanmış gibiyizdir, ondan sonra videoyu, fotoğrafları görürüz, her zaman eksik kalmış bir şeyler vardı, çünkü hiçbir belge size o anda yaşananı veremez, anlatılamaz, betimlenemez bir şeydir çünkü aslında yaşadığımız, öylesine doğrudandır. Belgeleme sırasında o yoğunluk kaybolmuştur, oradaki duygular yoktur.

İşte bence performans o yüzden böyle garip bir şeydir. Belirli zamanda yapılmıştır ama belirli zamanda o bütün süreci görürsünüz, sonra o sürecin yok oluşunu görürsünüz aynı anda ve sonunda elinizde hiçbir şey kalmamıştır, anısından başka” (Antmen, 2018: 238).

Resim 7: Marina Abramovic, Rhythim 0, 1974

Kaynak: www.tate.org.uk/art/artworks/abramovic-rhythm-0-t14875

Sanatçı Abramovic'in 1974 yılında sergilemiş olduğu Rhythim 0 (**Resim 7-8**), beyaz masa örtüsü ile kaplı dikdörtgen bir yüzey üzerinde sergilemiş olduğu 72 adet nesne ve 9 slayttan oluşan bir eylemi betimlemektedir. Slaytlar masanın üzerinde herkesin görebileceği duvara yansıtılarak aktarılmıştır. Burada yer alan slaytlar sanatçının sergilediği performansların aktarılması amacıyla kullanılmıştır. Abramovic, bu performansında zevk ve acı veren nesnelere kendisine dokundurabileceğini dile getirmiştir. Şu ana kadar yapmış olduğu eylemleri arasında sınırlarını zorlayan en etkili performanslarından biri olmuştur (Batur ve Kuyucuk, 2022: 51).

Resim 8: Marina Abramovic, Rhythm 0, 1974

Kaynak: www.tate.org.uk/art/artworks/abramovic-rhythm-0-t14875

Resim 9: Marina Abramovic, Nightsea Crossing

Kaynak: wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-abramovic

Marina Abramovic'in Ulay ile birlikte yıllar önce gerçekleştirmiş olduğu Nightsea Crossing (**Resim 9**) performansında, sanatçı sadece karşısında oturan kişi ile birlikte sessiz bir şekilde gözleriyle iletişim kurmuştur.

Seyircilere açık sergilenen bu performansta seyirciler de sanatçıya eşlik etmiştir. Abramovic'in bu performansı diğer sergilemiş olduğu eylemlerine karşı daha hareketsiz ve içsel yaşantuların hakim olduğu bir performans olduğu söylenebilir. Çünkü, sanatçının karşısına oturan kişiler artık sanatçının ağlarına sıkışmış, sanatçının gözlerinden kaçacak bir yer yoktur.

Resim 10: Marina Abramovic, Balkan Baroque, 1997

Kaynak: wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-abramovic

Marina Abramovic, 1997 yılında ortaya koymuş olduğu Balkan Baroque (**Resim 10**) adlı performansını bodrum katında hayvanların kanlı kemiklerinin üzerinde oturarak gerçekleştirmiştir. Sanatçının kalkışmış olduğu bu eylem, sınırları zorlamış durumda gözükmekte ve

sanatçının elindeki kovadaki su ile kemikleri temizlemesi ve etlerden arındırmaya çalışması var olan savaşları, güçlülere karşı tepkisini göstermektedir.

Sanatçı, bu performansında travmatik duyguların hat safhada olduğunu belirtir. Ayrıca sanatçı, eylemlerinde o an deneyimlenen ve devamında sadece eylemlerin anısı kalan bir durum olarak değerlendirmektedir. Sanatçı için o an gerçekleşen eylem tamamen bedenin durumu ve yaşantılardan geriye kalan olayları yansıtmaktadır. Bu şekilde gerçekleşen performansta, sanatçı bedenini her durumda kullanabilme hayatta karşılaşılan gelgitler üzerinden yansıtabileceğini düşünmektedir. Bu gelgitler aslında yaşam ve ölüm arasındaki iç güdüsel sadizm ve mazoşizm gibi sıralanabilir. Böylece sanat kalıplarından çıkarak sorgulanabilen etkileyici deneyimlerle hayat bulmuş ve insanın bir parçası olmuştur. Yaşanılan bir anın beden aracılığı ile gösterilmesi, seyircileri salt gerçekliğe çeken biri olmuştur (Martinez ve Demiral, 192).

Resim 11: Marina Abramovic ve Ulay, Imponderabilia, 1977

Kaynak: wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-abramovic

Marina Abramovic ve Ulay'ın birlikte performans sergiledikleri bu eylemlerinde (**Resim 11**) izleyicilerin yere ya da genel anlamda karşıya bakarak geçerken aslında birbirine temastan kaçındıkları dikkat çekmiştir. Çıplaklık her çağda veya toplumda tepki çeken bir olgu olarak görülmektedir. İster estetik olsun ister itici, insanoğlunun hayata gözlerini açmasında çıplak olduğunu göz önüne alacak olursak, Abramovic ve Ulay bu performansta özgürlüğü seyirciye göstermeye çalışmışlardır (Yayan ve Gök, 2020: 396-397).

Resim 12: Marina Abramovic, Thomas Lips, 1975

Kaynak: marina-abramovic.blogspot.com/2009/11/thomas-lips-1975.html

Marina Abramovic, acı hissiyatı ile birlikte kendi bedeni üzerinden çeşitli toplumsal ve siyasi konularda mesajı seyirciye iletirken kendi yaşamı ile ilgili detaylarda eylemlerinde dikkat çekmiştir. Sanatçının bedenine resmetmiş olduğu pagan yıldızı (**Resim 12**), siyasi bir sembolü nitelendirmektedir. Bunun acı ve kanla betimlenmesi olağan değildir. Abramovic, eylemlerinde kullanmış olduğu nesnelere ırk,

cinsiyet, din vb. anlamları yüklerken bu kavramları kendi bedeni üzerinden performansları ile açığa vurur, toplumsal bir nitelik olduğunun bilincinde topluma kendini duyurmaktadır.

Sanatçının bedeninde sınırsızca ve cesurca uygulanan müdahaleler, bir nevi beden sanatı olarak nitelendirilebilir. Abramovic iletmek istediği mesajları etkili kılmak adına bedenini bir aracı olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte sanatçı bedenini ve öz benliğinden hareketle genel fikirleri dışa vurur. Eylemlerinin seyircide anlam bulabilmesi amacıyla bedenini bir basamak gibi kullanır. Sanatçının performanslarında sergilediği ustalık, bedenin politik yapısını ortaya koyarken yaratıcı özgünlüğünü de kanıtlamaktadır (Ayteş, 2014: 163).

Resim 13: Marina Abramovic & Ulay, Zamanda İlişki, 1977

Kaynak: www.moma.org/audio/playlist/243/3121

Marina Abramovic, Ulay ile birlikte 1977'de gerçekleştirmiş olduğu Zamanda İlişki (**Resim 13**) adlı performansında saçları ile birbirine

bağlanmış bir şekilde birliktelik oluşturarak plastik bir bağ kurmaya çalışmış ve seyircinin içsel duyguların hissedilmesini, duyguların bağlantılar aracılığı ile sınırları aştığını göstermek istemiştir (Uğur, 2021: 26). Göstermiş olduğu her performansında dikkatleri üzerine çeken Abramovic, sanata olan bağlılığı ile birlikte kendi bedeni ve canını da ön plana alarak bir çok kişi tarafından tehlikeli olarak adlandırılacak eylemler ortaya koymuştur.

Sanatçı Marina Abramovic bir basında performans karşı yaklaşımından bahsederken şunları dile getirmiştir:

“60’ların sonunda kimse performansa sanat bile demiyordu. Performans çok zordur. Vücutla ilgilidir. Orada bulunmanız ve insanların da gelip görmesi gerekir. İkinci kattaki çalışmalarda genç sanatçıları göreceksiniz. İstanbul’a bir saat uzunlukta bir yerde bir hafta kalarak zihinlerini hazırladılar. İki hafta boyunca günde sekiz saat performans yapacaklar, bir hafta ara verip tekrar başlayacaklar. İnsanlar gelip görecektir, başkalarına anlatacak, onlar da gelecek ve bir sanat topluluğu oluşacak. Sanat yapmak için risk almak lazım, Sakıp Sabancı Müzesi bu riski aldı. Müzeler yaşayan yerler olmalı, insanlar da müzenin bir parçası olduğunu hissetmeli. Lütfen zihniniz açık olarak bu deneyime katılın.” (Uğur, 2021: 32).

Resim 14: Marina Abramovic & Ulay, Dinlenme Enerjisi, 1980

Kaynak: www.moma.org/audio/playlist/243/3120

Sanatçı Abramovic'in yine Ulay ile birlikte 1980'de gerçekleştirmiş olduğu performansı Dinlenme Enerjisi (**Resim 14**), iki sanatçının karşı karşıya gelerek bir ok ile kendi bedenlerini iten bir hareketle durdukları eylemdir. Abramovic, bu eyleminde kendisi yayı, Ulay ise ok ve ipi tutmuş durumdaydı. Sanatçılar bir birini çeker gibi pozisyonda dururken, içlerinden birinin konsantrasyonunu kaybedene kadar eylem devam etmiştir. Ulay'ın Abramovic'e göre fiziksel anlamda güçlü olmasına rağmen eylemin gerçekleşmiş olduğu ortam bu gücü hissettirmiyor, aksine orantılı bir güç varmış hissini uyandırıyor. Sanatçının Ulay ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu bu performansında, sanatçının diğer performanslarına göre uygulanabilir,

tehlikesiz, özellikle bedenin sınırlarını aşan eylemlerinden daha az risk taşımaktadır (Kırmızı, 2013: 61).

3. Sonuç

Performans sanatı, oluşumu itibarıyla sanatçının bedeni ve ruhani iç yaşantılarına dayalı gerçekleştiğinden dolayı özgün, yaratıcı bir alan olarak nitelendirilebilir. Sanatın var olduğu ilk çağlardan bu yana insanın sanat ile sürekli ilişkiler hâlinde olması, yine karşılaşılan bulguların sanatın insan ile birlikte varyasyonlara uğrayarak farklı noktalara ulaşması dikkat çekicidir. Bu değişimler, sanatın kuramsal alt yapısında ve olgusal biçimlerinde yatan felsefi ve ideolojik akımların etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle sanatçıların yaşadığı toplumsal çevre ve sanat ortamı bu felsefelerden oldukça etkilenmekte, sanatçı bu kalıplar hâlinde şekil almaktadır. Fakat gelişen çağ ve dönemler göz önüne alınacak olursa felsefi yaklaşımlardaki benimsenen görüşler değişiklik gösterebilmektedir. Bu anlamda sanatçılar sanat yapıtlarında kendi benliklerine yönelmekte ve özgünlük arayışına girmektedir. Özgünlük arayışının ve yaratıcı olma isteğinin en önemli atılımlarının olduğu 1960'lı dönemler sanatçıların kendilerini ifade edebilmesinde önemli bir yere sahiptir.

1960'lardan sonra sanat alanlarında yankı uyandıran Dadaizm yaklaşımı ile birlikte sanat artık farklı yöne evrilmeye başlamıştır. Sanatçının sınırlandırılan sanat alanından uzaklaşarak sınırları aşan, alışılmamış tavırlar sergilediği görülmektedir. Burada bir başkaldırı sayılabilecek bu davranış biçimi sanat toplumlarında da dikkat çekmiştir. Özellikle Dada üzerine birçok uygulamalar gerçekleştiren sanatçılardan Duchamp buna örnek verilebilir. Duchamp'ın hazır nesne ürünlerinden yola çıkarak çeşitli uygulamalar ortaya koyan sanatçılar döneme imzalarını atmışlar ve sanatı artık biricik olmaktan öte bir yere getirmişlerdir. Bu anlamda ilk olarak beden sanatı, eylem sanatı olarak yer bulan performans sanatı, birçok sanatçı tarafından dikkat

çekmiştir. Sanatçıları performans sanatına yaklaştıran ise artık sanat yaratılarını ortaya koyarken kullanmış oldukları sınırlı materyallerin dışına çıkarak bedenlerini, iç yaşantılarını ve ruhani yönlerini sanat aracı olarak kullanmaya başlamaları olmuştur. Çünkü artık sanat sınırlandırılmazdı, sanatçının dahi ötesinde, ön görülemeyen, izleyici ve sanatçı arasında kurulan bir bağ veya iletişimdi.

Bu iletişimi en etkili şekilde izleyici ile buluşturan sanatçı Marina Abramovic, gerek performanslarındaki tercih etmiş olduğu tavır, gerekse bedenini zorlama biçimi izleyici üzerinde etkisini gözler önüne sermektedir. Sanatçının her bir performansı acıyı, ızdırabı, iç yaşantıların vermiş olduğu haykırıları bedeni ile buluştururken, bunu sanata entegre etmesi onu farklı bir evrene taşımaktadır. Çünkü; Abramovic performanslarında sınırların aşıldığı, duyguların bedenle iletişim hâlinde olduğunu, ancak kuramsal bir kaygı taşımadığı veya eylemlerine bir anlam yüklediği, sadece gerçekleştirilen zamanla sınırlı kaldığı ancak kaydedilen verilerle bir anısının olduğunu belirtmektedir. Böylesine bir evreden geçen sanat olgusunun değişmemesi imkansızdı. Bunu sanatçının beden eylemleri ile değerlendirecek olursak ilerleyen dönemler içinde sanat üzerinde tahminde bulunmak zor olacaktır.

Kaynakça

- Antmen, A. (2018). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. (9. Baskı). Sel Yayıncılık.
- Avşar Karabaş, P. & İşleyen, F. (2016). Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları . *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 340-350. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjcss/issue/30959/336604>
- Ayteş, E. (2014). *Kavram ve Eylem Boyutuyla Performans Sanatı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Bolat Aydoğan, K. (2009). Sanatta Disiplinlerarası Bir Yaklaşım: Performans Sanatı. *Art-e Sanat Dergisi* , 1 (1) , 1-17 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduarte/issue/20720/221484>
- Batur, M. ve Kuyucuk, E. (2022). Performans Sanatı ve Bedenin Sınırları . *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* , 8 (1) , 44-53 . DOI: 10.22252/ijca.1085332

- Balseçen, H. (2018). Yves Klein’ın Antropometrilerindeki Bedenler . *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* , 8 (2/1) , 12-20 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buyasambid/issue/41540/484585>
- Coogan, A. (2011). What is Performance Art? *Irish Museum of Modern Art*.
- Dede, Ö. Ü. B., ve Geçen, Ö. Ü. F. (2019). Performans Sanatının Oluşumunda Sanatsal Disiplinlerin Rolü. II. *Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi* 15-16-17 Mart 2019, 771.
- Guinness, K., Bollmer, G. D. (2015). Marina Abramovic Doesn’t Feel Like You. *Feral Feminisms*, 3.
- Hakan Verdu Martinez, E. & Demiral, A. (2014). 20. ve 21. YY.da Sanatta Malzeme Olarak Beden; Performans Sanatı . *Sanat ve Tasarım Dergisi* , 6 (6) , 180-201 . DOI: 10.20488/austd.96090
- Kırmızı, D. (2013). *Aesthetic Experience In Performance Art: Marina Abramović The Artist Is Present*. A Master’s Thesis. Graduate School of Economics and Social Sciences Of İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara.
- Özinan, E. (2017). Erika Fischer-Lichte’nin Performans Anlayışı İle Marina Abramović’in Rhythm Serisine Bakmak . *Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi* , 1(1), 11-26. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/umssd/issue/35794/401888>
- Şenkan, E. (2017). *Beden Kullanımı ve Performans Sanatı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, D. (2017). Sanatta Toplumsal Cinsellik Bağlamında Olağanüstü Performanslarıyla ‘Orlan’ . *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 68-77. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijshs/issue/32924/365800>
- Şangüder, K. M. (2017). *Yeni Medya Sanatı Ortamında Performans ve Görüntü İlişkisi*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Eser Çalışması. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uğur, S. (2021). *Marina Abramovic ’In Türk Performans Sanatına ve Sanatçılara Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- URL1 www.moma.org/collection/works/173009?association=associatedworks&page=1&parent_id=173008&sov_referrer=association, (15.12.2022).
- URL2 uzayla.com/soyut-disavurumcu-bir-ressam-jackson-pollock/, (16.12.2022).
- URL3 www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-k/klein-yves/yves-klein-antropometri/, (16.11.2022).
- URL4 www.wikiart.org/en/marina-abramovic, (17.12.2022).
- URL5 www.yandex.com.tr/gorsel/search?pos=2&from=tabbar&text=marina%20abramovic%20ulay%201977%20performans&img_url=http%3A%2F%2Fimages.

themagge.net%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2020%2F01%2Fmarina-abramovic-
ulay-breathing.jpg&rpt=simage&lr=103885,(18.12.2022).

URL6 www.moma.org/explore/inside_out/2010/03/24/listening-to-marina-
abramovic-rhythm-10/, (19.12.2022).

URL7 www.tate.org.uk/art/artworks/abramovic-rhythm-0-t14875, (27.12.2022).

URL8 www.tate.org.uk/art/artworks/abramovic-rhythm-0-t14875, (27.12.2022).

URL9 wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-abramovic,
(27.12.2022).

URL10 wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-
abramovic, (27.12.2022).

URL11 wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-
abramovic, (27.12.2022).

URL12 marina-abramovic.blogspot.com/2009/11/thomas-lips-1975.html,
(28.12.2022).

URL13 www.moma.org/audio/playlist/243/3121, (28.12.2022).

URL14 www.moma.org/audio/playlist/243/3120, (29.12.2022).

Yayan, G. H., Gök, T. (2020). Performans Sanatı ve Marina Abramovic. *The Journal
of Academic Social Science*, 8(106), 390-401

Wikipedia, (2023). https://en.wikipedia.org/wiki/Performance_studies.

YAZIM KILAVUZU

Çalışmanın Türkçe İsmi Her Kelimenin İlk Harfi Büyük (Bağlaçlar Hariç) ve “Times New Roman” Fontunda 14 Punto ve Tek Satır Boşluk Olacak Şekilde

(Sisteme yüklenen word dosyasında kişisel bilgiler yazılmamalı. Bu bilgiler eksiksiz ve doğru olarak makale gönderimi kısmında yer alan kutucuklara doldurulmalıdır.)

Birinci YAZAR^{1*}, İkinci YAZAR² (12 Punto)
(Boşluk olacak)

¹Üniversite, Fakülte ve/veya Bölüm, Şehir, Ülke, Orcid numarası (10 Punto)

²Görev Yaptığı Kurum, Şehir, Ülke, Orcid numarası (10 Punto)

(Boşluk olacak)

***Sorumlu Yazar e mail:** xxxxx@xxxxx.com

Atıf/Citation:

(Boşluk olacak)

Öz (12 punto)

Bu Microsoft Word belgesi Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü tarafından yayınlanan Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilecek olan makaleler için örnek olması amacıyla hazırlanmıştır. Dergimizde yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin bu şablona göre düzenlenmeleri gerekmektedir. Özet kısmında çalışmanın yenilikleri ve temel bulguları vurgulanmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet kısımları Times New Roman yazı tipi ile yazılmalı ve 10 punto büyüklüğü seçilmelidir. Yazım metni iki tarafa yaslanmalıdır. Özet bölümünün yazımında tek satır aralığı seçilmelidir. Makale özetinin 100 ila 200 kelime arasında olmasına dikkat edilmelidir. Türkçe ve İngilizce özetlerin 1 (bir) sayfayı geçmemesi gerekmektedir. Makalenin İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda başlık ve anahtar kelimelerin önce İngilizcelerin sonra Türkçelerinin verilmesi gerekmektedir. Anahtar kelime sayısı en az 3 en fazla 6 olmalıdır. (10 Punto)

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelime 1, Anahtar Kelime 2, Anahtar Kelime 3. (10 Punto)

Çalışmanın İngilizce İsmi Her Kelimenin İlk Harfi Büyük (Bağlaçlar Hariç) ve “Times New Roman” Fontunda 14 Punto ve Tek Satır Boşluk Olacak Şekilde

Abstract (12 punto)

Bu Microsoft Word belgesi Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü tarafından yayınlanan Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilecek olan makaleler için örnek olması amacıyla hazırlanmıştır. Dergimizde yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin bu şablona göre düzenlenmeleri gerekmektedir. Özet kısmında çalışmanın yenilikleri ve temel bulguları vurgulanmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet kısımları Times New Roman yazı tipi ile yazılmalı ve 10 punto büyüklüğü seçilmelidir. Yazım metni iki tarafa yaslanmalıdır. Abstract bölümünün yazımında tek satır aralığı seçilmelidir. Makale özetinin 100 ila 200 kelime arasında olmasına dikkat edilmelidir. Türkçe ve İngilizce özetlerin 1 (bir) sayfayı geçmemesi gerekmektedir. Makalenin İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda başlık ve anahtar kelimelerin önce İngilizcelerin sonra Türkçelerin verilmesi gerekmektedir. Anahtar kelime sayısı en az 3 en fazla 6 olmalıdır. (10 Punto)

Keywords: Keywords 1 , Keywords 2 , Keywords 3 , (10 Punto)

1. Giriş

Ana metin, A4 kağıt boyutuna 2 cm kenar boşlukları ile 12 punto yazı büyüklüğünde Times New Roman yazı tipi ile 1 satır aralığı ve her iki yana yaslı şekilde yazılmalıdır. Ana bölüm başlıkları numaralandırılmalı, kelimelerin ilk harfleri büyük olmalı ve **koyu (bold)** karakterde yazılmalıdır. Başlıkla üst metin arasında da bir satır boşluk bırakılmalıdır. Ana bölüm başlığından sonra paragraf aralığı (önce 12nk) olacak şekilde ayarlanmalı, metin arası da 1 satır olmalıdır. Paragraflar arasında boşluk bırakılmalıdır. Çalışmanın İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda bölüm başlığı “**Introduction**” olarak verilmelidir. Araştırma makalelerinde bölümler şu şekilde olmalıdır: “Giriş”, “Amaç Ve Yöntem”, “Bulgular”, “Tartışma ve Sonuç”, “Kaynakça”. Derleme ve yorum yazıları için ise, çalışmanın önemini belirttiği, sorunsal ve amacın

somutlaştırıldığı “Giriş” bölümünün ardından diğer bölümler gelmeli ve çalışma “Tartışma ve Sonuç”, “Kaynakça” şeklinde bitirilmelidir.

Bu bölümde çalışmayla ilgili yeterli literatür bilgisi verilmeli ve çalışmanın gerekçesi belirtildikten sonra amacı vurgulanmalıdır. Ancak konu ile ilgisi olmayan ve gereğinden fazla literatür bilgisi vermekten kaçınılmalıdır.

Metin içi kaynak gösterimi APA formatındadır. (Yazar Soyadı, Yıl: Sayfa aralığı). (Dayanç Kıyat, 2004: 106-110). Birden fazla kaynak ile atıf yapılacak ise yazar alfabetik sıra ile yazılır (Allport, 1961: 15-17; Levy ve Guttman, 1974: 25).

2. Materyal ve Metot

Bu bölümde, uygulanan yöntemler ve teknikler anlaşılır bir şekilde verilmeli ve metin “Times New Roman” yazı tipinde 12 punto büyüklüğünde ve tek satır aralıkla yazılmalıdır. Metinle ilgili olarak Giriş bölümünde yapılan açıklamalar bu bölüm için de geçerlidir. Başlıkta bağlaç haricindeki tüm kelimelerde ilk harf büyük yazılmalıdır.

Çalışmanın İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda bölüm başlığı “**Material and Method**” olarak verilmelidir. Bölüm içerisinde alt bölüm başlıkları açılması mümkündür.

2.1. Materyal ve Metot Alt Başlığı

Materyal ve metot bölümünde alt başlık altında bilgi verilmek istenmesi durumunda alt başlık “Times New Roman” yazı tipi, 12 punto ve kalın olarak yazılmalıdır. Alt başlığın ilk harfleri büyük yazılmalıdır.

2.2. Şekiller, Tablolar ve Denklemler

Şekiller grafik, diyagram, fotoğraf, resim ve harita şeklinde olabilir. Şekil yazısı şeklin alt kısmına yazılmalıdır. Hem şekil hem de şekil yazısı sayfaya ortalanmalıdır. Şekil yazıları okunaklı olmalıdır. Şekil ile üst metin arasında 1 satır boşluk bırakılmalıdır. Şekil yazısı ile alt metin arasında da 1 satır boşluk bırakılmalıdır. Şekil yazısı 11 punto olarak yazılmalı ve aşağıdaki örnekte (Şekil 1) olduğu gibi verilmelidir. Metin içerisinde şekillere atıfta bulunulmalıdır.

Şekil 1. Örnek Resim

Kaynak: Soyadı, A. A., (yıl). *Kitap Adı(İtalik)*. Kitabın Basıldığı Yer, Yayınevi.

Tablolar açık çerçeveli tercih edilebilir. Tablo yazısı tablonun üst kısmına yazılmalıdır. Hem tablo hem de tablo yazısı sayfanın ortasına hizalanmalıdır. Tablo yazısı ile üst metin arasında 1 satır boşluk bırakılmalıdır. Tablo ile alt metin arasında 1 satır boşluk bırakılmalıdır. Tablo yazıları tercihen 9 ile 11 punto ile yazılmalı ve tek satır aralığı seçilmelidir. Metin içerisinde tablolara atıfta bulunulmalıdır.

Tablo 1. Tablo Başlığı.

Sütun Başlığı	Sütun Başlığı	Sütun Başlığı
Bilgi satırı	Bilgi satırı	Bilgi satırı
Bilgi satırı	Bilgi satırı	Bilgi satırı
Bilgi satırı	Bilgi satırı	Bilgi satırı
Bilgi satırı	Bilgi satırı	Bilgi satırı

Kaynak: Soyadı, A. A., (yıl). *Kitap Adı(İtalik)*. Kitabın Basıldığı Yer, Yayınevi.

Denklemler sırasıyla 1'den başlanarak numaralandırılmalıdır. Denklem sola yaslanarak yazılmalı ve denklem numarası sağ kenara yerleştirilmelidir. Denklem ile metin arasında üstten ve alttan birer satır boşluk bırakılmalıdır. Denklemler resim formatında olmamalıdır. Word denklem düzenleyicisi tercih edilebilir.

3. Bulgular

Bu bölümde çalışma sonucunda elde edilen bulgular çalışma sırasına göre sunulmalıdır. Çalışmanın İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda bölüm başlığı "**Results**" olarak verilmelidir.

4. Tartışma

Bu bölümde, yapılan çalışmadan elde edilen bulgular bilimsel ilkelerin ışığı altında önceki verilerle karşılaştırılarak irdelenmelidir. İstenilmesi halinde, elde edilen bulgular ve bunların irdelenmesi **Bulgular ve Tartışma** başlığı altında da verilebilir.

5. Sonuç

Bu bölümde çalışmadan elde edilen özgün sonuçlar bir sıra dâhilinde sunulmalıdır. Çalışmanın İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda bölüm başlığı "**Conclusions**" olarak verilmelidir.

Teşekkür

Varsa bu bölümde, çalışmada yardım ya da destekleri bulunan kişi veya kişilere ya da kurum yetkililerine teşekkür edilebilir. Çalışmanın İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda bu bölümün başlığı "**Acknowledgment**" olarak verilmelidir.

Kaynakça

Kaynakça başlığı diğer başlıklar gibi “Times New Roman” fontunda 12 punto, bold olarak yazılmalıdır. Çalışmada yararlanılan kaynaklar alfabetik sıra ile “Kaynakça” başlığı altında 11punto ile yazılmalıdır. Kaynakların tamamı çalışmanın son sayfasındaki “Kaynakça” başlığı altında verilmelidir. Ancak Öz bölümünde kaynak gösterilmez. Her referans arasında 6 punto boşluk olmalıdır. Çalışmanın İngilizce olarak sunulmak istenmesi durumunda bölüm başlığı “References“ olarak verilmelidir.

Sürelî Yayınlar:

Soyadı, A., Soyadı, B. B., ve Soyadı, C., (yıl). Yayınlanan Makalenin Adı. *Makalenin Yayınlandığı Dergi Adı (İtalik)*, Cilt ve sayı numarası 7(1), Makalenin sayfa numarası aralığı 1-12. Doi:

Kitaplar:

Soyadı, A. A., (yıl). *Kitap Adı (İtalik)*. (B. Soyadı, Çev.)Kitabın Basıldığı Yer, Yayınevi.

Sempozyum, Kongre, Bildiri:

Soyadı, A., Soyadı, B. B., ve Soyadı, C., (yıl).Yayınlanan Bildirinin Adı. *Bildirinin Yayınlandığı Sempozyum Kongre, Toplantı ya da Konferans Adı (İtalik)*, sayfa aralığı 1-12, Şehir, Varsa Üniversite veya Kuruluş.

Kitap İçi Bölüm:

Soyadı, A. A., (yıl). Bölümün Adı. A. Soyadı (Ed.), *Kitabın Adı (italik)* içinde, Basım Yeri, Basım Evi.

Tez:

Soyadı, A. A., (yıl). *Yüksek Lisans veya Doktora Tezinin Adı (İtalik)*. Tezin türü, Üniversite, Enstitü.

Web Sitesi:

Soyadı, A. A., / Kurum, / Rapor, (yıl). Makale Başlığı. / Konu Başlığı. Erişim adresi, (Erişim Tarihi:).

Sadece link adresi ise:

URL1 erişim adresi, (Erişim Tarihi:).

Makaleler format dışında yazıldığı takdirde direkt reddedilecektir.

Makale yazım kılavuzunu buradan indirebilirsiniz:

<http://dergipark.gov.tr/download/journal-file/10641>

Doç. Dr. Gül Banu DAYANÇ KIYAT
Editör

e-posta: sosbd@halic.edu.tr
<http://dergipark.org.tr/tr/pub/husbd>

Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Güzeltepe Mah. 15 Temmuz Şehitler Cd. NO:14/12 34060
Eyüpsultan – İstanbul
Tel: 212 924 24 44